

Opracowanie zbiorowe pod redakcją

Pauliny Kuzaj

Marleny Urbaszek

**Wybrane problemy
rachunkowości finansowej
w ujęciu historycznym
i współczesnym**

OPUS

Wybrane problemy rachunkowości
finansowej w ujęciu historycznym
i współczesnym

Wybrane problemy rachunkowości
finansowej w ujęciu historycznym
i współczesnym

Redakcja naukowa

Paulina Kuzaj

Marlena Urbaszek

Wydawnictwo

OPUS

Łódź 2018

Autorzy:

Marlena Urbaszek, Paulina Kuzaj, Adrianna Jaśkowiak, Karolina Dyk,
Aleksandra Czerwczak, Paulina Błaszczuk, Natalia Franas, Zuzanna
Korzeniowska, Anna Miller, Wojciech Cieślak, Paulina Binas, Sylwia Zrobek

Projekt graficzny okładki

Anastazja Jędrzejewska

Opracowanie graficzne

Wydawnictwo OPUS

Redakcja językowa

Wydawnictwo OPUS

RECENZJA NAUKOWA

Monografia recenzowana w trybie double blind review

Pewne prawa zastrzeżone. Opracowanie opublikowane na licencji
(No Derivative Works (ND))

Zezwala się na kopiowanie, dystrybucję, wydruk, wyświetlanie tylko do-
kładnych (dosłownych) kopii dzieła, niedozwolone jest jego zmienianie
i tworzenie na jego bazie pochodnych.

Wydawnictwo OPUS

ISBN 978-83-946137-6-1

Spis treści

Wstęp 7

Część 1

Historyczny aspekt rachunkowości i wpływ regulacji prawnych na zakres informacyjny sprawozdań finansowych 9

Marlena Urbaszek

Rozdział 1. Wpływ Rozporządzenia Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z 1934 r. na wartość informacyjną bilansu 11

Paulina Kuzaj

Rozdział 2. Wartość informacyjna rachunku zysków i strat w okresie dwudziestolecia międzywojennego 25

Adrianna Jaśkowiak

Rozdział 3. Wpływ Rozporządzenia Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z 1934 r. na sprawozdawczość finansową stowarzyszeń w okresie 1928-1939 roku 37

Aleksandra Czerwczak

Rozdział 4. Ewolucja sprawozdań finansowych na ziemiach polskich w okresie XIX – XXI wieku 51

Karolina Dyk

Rozdział 5. Jakość informacyjna sprawozdań finansowych instytucji finansowych w okresie XIX i XX wieku 67

Paulina Błaszczyk

Rozdział 6. Sporządzanie sprawozdań przez Kolej Elektryczną Łódzką w latach 1900-1933 81

Część 2

Szczególne przypadki systemu rachunkowości i jej

wykorzystania we współczesnej praktyce gospodarczej _____ 97

Natalia Franas

Rozdział 7. Wielkość spółdzielni mieszkaniowej a zakres informacyjny w prezentowanych sprawozdaniach finansowych _____ 99

Zuzanna Korzeniowska

Rozdział 8. Segmenty wyniku finansowego wspólnot mieszkaniowych – propozycje zmian _____ 115

Anna Miller

Rozdział 9. Sprawozdanie finansowe jednostek budżetowych jako źródło informacji o wydatkach na oświatę _____ 133

Wojciech Cieślak

Rozdział 10. Kapitał ludzki i jego ujęcie w sprawozdaniu finansowym jednostki _____ 147

Paulina Binas

Rozdział 11. Kryzys i upadłość jako skutki braku możliwości kontynuacji działalności jednostki i ich wpływ na zasady sporządzania sprawozdania finansowego _____ 165

Sylwia Zrobek

Rozdział 12. Modele dyskryminacyjne jako narzędzia ostrzegające przed upadłością przedsiębiorstw – ocena ich skuteczności _____ 181

Zakończenie _____ 195

Wstęp

Współczesna forma i rozumienie rachunkowości pod wpływem zmian gospodarczych i rozwoju przedsiębiorczości ciągle rozwija się i przekształca. Przyjmuje się, że początkowo rachunkowość służyła ewidencji operacji gospodarczych oraz wspomaganiu ludzkiej pamięci. Jednak od początku swego istnienia jej kluczową rolą było dostarczanie informacji. Obecnie nadal największe znaczenie przypisuje się funkcji informacyjnej rachunkowości. Informacja dostarczana przez rachunkowość powinna zaspokajać potrzeby jej odbiorców, ponieważ tylko wtedy będzie ona mogła spełniać swoją rolę w działalności przedsiębiorstwa, umożliwiając dokonanie oceny wyników i sytuacji finansowej jednostki.

Celem monografii jest zaprezentowanie rachunkowości jako wszechstronnego systemu, który pozwala generować wartość informacyjną sprawozdań finansowych oraz daje możliwości wykorzystania jego w specyficznych jednostkach gospodarczych i szczególnych sytuacjach.

Niniejsze opracowanie stanowi zbiór tekstów autorstwa czterech roczników studentów Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego, kierunków: Rachunkowość oraz Finanse i Rachunkowość. Dążenie do poszerzenia wiedzy z zakresu rachunkowości oraz chęć lepszego poznania studiowanego kierunku stało się bodźcem do stworzenia publikacji i podzielenia się wynikami badań szerokiemu gronu odbiorców. Opracowanie składa się z dwóch części, które przedstawiają prezentowane zagadnienie w sposób oryginalny i twórczy, zgodny ze stanowiskiem autorów.

W pierwszej części autorzy przedstawili wyniki badań produktów systemu rachunkowości w postaci historycznych sprawozdań finansowych ze szczególnym uwzględnieniem jego kluczowych elementów, bilansu oraz rachunku zysków i strat. Zaprezentowano rozwój i ewolucję wspomnianych elementów oraz zmianę zakresu prezentowanych informacji. Badania przeprowadzono metodą desk research, polegającą na wykorzystaniu dostępnych źródeł informacji w postaci historycznych sprawozdań finansowych i ksiąg rachunkowych zgromadzonych w zasobach archiwów pań-

stwowych i bibliotek. Wykorzystano również analizę treści literatury historycznej, która ułatwiła analizę komparatywną bilansów i rachunków zysków i strat w analizowanym okresie oraz umożliwiła porównanie zasad ich sporządzania z obowiązującym stanem prawnym.

Część druga monografii pozwala zapoznać się z zasadami funkcjonowania rachunkowości w szczególnych przypadkach oraz jednostkach gospodarczych, które ze względu na specyficzną działalność od systemu rachunkowości oczekują nietypowych informacji. Autorzy pokazali, że elastyczność systemu informacyjnego rachunkowości pozwala zaspokoić również potrzeby informacyjne takich podmiotów, jak spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe. W części tej również przedstawiono możliwość wykorzystania rachunkowości w szczególnej sytuacji - jako źródła informacji do wczesnego ostrzegania przed upadłością przedsiębiorstwa, a także ukazano wpływ upadłości na sprawozdanie finansowe. Ponadto zaprezentowano problem i wskazano rozwiązanie wiarygodnego ujęcia kapitału ludzkiego w sprawozdaniu finansowym. Wiodącą metodą badawczą, w tej części była analiza indywidualnych przypadków, aktów prawnych i literatury przedmiotu.

Część 1

Historyczny aspekt rachunkowości i wpływ regulacji prawnych na zakres informacyjny sprawozdań finansowych

Rozdział 1

Wpływ Rozporządzenia Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z 1934 roku na wartość informacyjną bilansu

Marlena Urbaszek*

Wprowadzenie

W ciągu wieków rachunkowość przystosowała się do potrzeb praktyki gospodarczej. Od zawsze jej kształt związany był z dziejami kraju i zależał od wielu czynników m.in. od rozwoju gospodarczego, tempa przemian gospodarczych, postępu technicznego, sytuacji społecznej i politycznej¹. Niewątpliwie ważnym okresem w rozwoju polskiej rachunkowości było XX-lecie międzywojenne, które rozpoczęło się odzyskaniem przez Polskę niepodległości w 1918 roku. „Po przeszło stuletnim okresie zaborów trzeba było podjąć odbudowę polskiej państwowości i gospodarki”².

W pierwszej połowie XX wieku nie istniały unormowania, które regulowałyby kształt oraz zawartość ówczesnego sprawozdania finansowego. Wynikało to z faktu, iż do 1933 roku na ziemiach polskich obowiązywały regulacje prawne byłych zaborców³. Forma prezentacji bilansów oraz rachunków zysków i strat była zróżnicowana, aż do 1934 roku, w którym ustanowiono regulacje prawne dotyczące zasad sporządzania zamknięć

* Studentka kierunku Finanse i Rachunkowość, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

¹ A. Jaruga, P. Kabalski, *Od niemieckich ksiąg handlowych do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Zarys Historii regulacji rachunkowości w Polsce*, [w:] I. Sobańska, P. Kabalski (red.), *Współczesne nurty badawcze w Rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 47.

² R. Biadacz, *Rys historyczny rachunku zysków i strat w Polsce międzywojennej*, Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 399, 2015, s. 56.

³ P. Kabalski, *Wybrane problemy stosowania Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 14.

rocznych. Rok ten można zatem uznać za przełomowy w rozwoju polskiej rachunkowości.

Celem opracowania jest prezentacja zmian w sposobie sporządzania bilansu na ziemiach polskich w okresie XX-lecia międzywojennego. Podstawową metodą badawczą wykorzystaną w opracowaniu było porównanie bilansów jednostek gospodarczych z różnych rejonów Polski z obowiązującymi w ówczesnym okresie rozporządzeniami oraz aktami prawnymi, a także literaturą uzupełniającą powyższe rozważania.

Forma bilansu w praktyce gospodarczej w początkowym okresie niepodległości Polski

Z przeprowadzonych badań wynika, że przed 1934 rokiem nie stosowano ujednoczonego wzoru bilansu, które regulowałoby jego kształt oraz zawartość. Dlatego sprawozdania te sporządzane były w różnej formie, z różną dokładnością i bez zachowania jakichkolwiek zasad. Zapisywano tylko operacje, które aktualnie występowały w danej jednostce gospodarczej. Przyczyną tego był nieunormowany system prawny w powojennej Polsce, w którym jeszcze przez wiele lat zasady sporządzania sprawozdań finansowych regulowały zasady obowiązujące w poszczególnych państwach zaborczych. Tym samym na ziemiach Królestwa Polskiego obowiązywał Kodeks handlowy francuski (Napoleona), w Polsce zachodniej - Kodeks handlowy niemiecki, na ziemiach wschodnich – rosyjski Kodeks handlowy, a w Małopolsce i na Śląsku Cieszyńskim – austriacki Kodeks handlowy oparty na kodeksie niemieckim⁴. Konsekwencją tego było występowanie w różnych rejonach Polski sprawozdań finansowych różnorodnych pod kątem kształtu, jak i nazewnictwa.

Jednym z analizowanych dokumentów jest bilans Fabryki Papieru i Celulozy S.A. za 1919 rok. Aktywa określano stanem czynnym, a pasywa stanem biernym. Zostały one uporządkowane w formie rachunków poszczególnych pozycji (por. tabela 1). Grupę aktywów otwierają najbardziej płynne składniki majątku, czyli gotówka. Następnie zaprezentowano naj-

⁴ S. Jędrzejewski, E. Bartnicka, *Ewolucja bilansu i jego roli w systemie rachunkowości – ujęcie historyczne*, Wydawnictwo naukowe Doctrina, Łódź 2016, s. 77.

mniej płynne składniki majątku, a więc budowle i grunty łącznie oraz maszyny. W dalszej części uwzględniony jest rachunek materiałów, papieru, a także papierów wartościowych oraz kaucji. Na samym końcu zaprezentowano dłużników, czyli należności. Grupę pasywów otwierają kapitały: zakładowy, zapasowy, amortyzacyjny, zapomogowy i karny. Następnie zaprezentowano rachunek wierzycieli, a więc zobowiązania wobec wierzycieli. Ostatnią pozycją jest rachunek zysków i strat z uwzględnieniem pozostałości z roku ubiegłego oraz zysku, jaki osiągnęła jednostka za bieżący rok obrachunkowy.

Tabela 1. Bilans Fabryka Papieru i Celulozy po dzień 31 Grudnia 1919 roku

Stan czynny			Stan bierny		
Rachunek Kasy Mk. pozostałość gotówką	102063	56	Rachunek Kapitału Zakładowego 1500 akcji po 1000 rb Mk.	3240000	00
Rachunek budowli i gruntu wartość placu Mk. 60761.77			Rachunek Kapitału Zapasowego pozostałość	442788	43
„ budynków „ 966137.65	1026899	42	Rachunek Kapitału Amortyzacyjnego pozostałość	2296358	18
Rachunek Maszyn wartość „	2397036	82	Rachunek Kapitału Zapomogowego pozostałość	18727	84
Rachunek materiałów wartość „	1117012	25	Rachunek Kapitału Karnego pozostałość	372	93
Rachunek Papieru wartość „	263554	00	Rachunek Wierzycieli pozostałość	831961	70
Rachunek Papierów Wartościowych wartość „	869465	00	Rachunek Zysków i Strat pozostałość z roku 1918		
Rachunek Kaucji wartość „	500	00	Mk. 9402.95		
Rachunek Dłużników pozostałość	2648817	07	zysk za rok 1919 „ 1585736.09	1595139	04
Mk.	8425348	12	Mk.	8425348	12

Źródło: sprawozdanie Towarzystwa Akcyjnego Steinhagen, Wehr i S-ka w Myszkowie za rok 1919.

Analizie poddano również bilans Przemysłu Chemicznego „Boruta” Spółka Akcyjna pochodzący z 1921 roku. Po jego lewej stronie znajduje się stan czynny, zaś po prawej stan bierny (por. tabela 2). Grupę aktywów otwierają najbardziej płynne składniki, czyli gotowizna oraz remesy (na- leżności zabezpieczone). Następnie zaprezentowane zostały najmniej płynne składniki majątku trwałego w postaci budynków, placów oraz ma- szyn i urządzeń. W dalszej części pokazano materiały techniczne, budow- lane i różne łącznie, ruchomości, zapasy, należności od dłużników, fabry- kację specjalną oraz kaucje członków rady. Z powyższego wynika, że akty- wa zostały uszeregowane bez zachowania reguły segregacji według stop-

nia płynności składników majątku. W pasywach natomiast został wyodrębniony kapitał zakładowy i rezerwy, jednak ich łączna wartość nie została podsumowana. Następnie przedstawiono zobowiązania wobec wierzycieli oraz akcje członków rady. Na końcu pokazano zysk, jaki osiągnęła jednostka.

Tabela 2. Bilans Przemysłu Chemicznego „Boruta” Spółka Akcyjna na dzień od 4 lipca r.1920 do dnia 31. Grudnia r. 1921 (w tys.)

Stan czynny					Stan bierny				
Gotowizna	Mk.	914	fen	53	Kapitał zakładowy	Mk.	150000	fen	-
Remesy	"	7853	"	-	Kapitał rezerwowy	"	56606	"	50
Budynki	"	27813	"	75	Wierzyciele	"	259737	"	84
Place	"	2741	"	-	Akcje Członków Rady	"	380	"	-
Maszyny i Urządzenia fabryczne	"	69637	"	76	Zysk	"	88511	"	40
Materiały techniczne, budowlane i różne	"	39849	"	83					
Ruchomości	"	977	"	77					
Zapasy barwników, półproduktów i surowców	"	260682	"	-					
Dłużnicy	"	116613	"	75					
Fabrykacja specjalna	"	27770	"	35					
Kaucja Członków Rady	"	380	"	-					
	Mk.	555234	fen	74		Mk.	555234	fen	74

Źródło: sprawozdanie Przemysłu Chemicznego „Boruta” Spółka Akcyjna.

Grupę aktywów bilansu Fabryki Sztucznego Jedwabiu w Tomaszowie Mazowieckim sporządzonego za rok 1928 otwierają najmniej płynne składniki majątku, którymi są grunty oraz budynki fabryczne i nieruchomości w Warszawie, maszyny i aparaty (por. tabela 3). W dalszej części znajdują się zapisy dotyczące gotówki w kasie i banku, ruchomości, papierów wartościowych, udziału w przedsiębiorstwach pokrewnych a także weksle i należności od dłużników. Na końcu zaprezentowano zapasy surowców, materiałów, jedwabiu oraz depozyty. W pasywach na początku znajdują się kapitały: zakładowy, zapasowy, amortyzacyjny oraz rezerwa specjalna. Następnie różnica z przerachowania, kasa przezorności, czyli kasa zapomogowo-pożyczkowa i fundusz pomocy pracowników łącznie. W dalszej części wyszczególniono zobowiązania wobec wierzycieli, sumy przechodnie, niewypłaconą dywidendę, depozyty różnych i zysk jednostki. Bilans ten sporządzono w ujęciu analitycznym. Wartości analityczne zostały zaprezentowane w jednej kolumnie, a ich sumy w kolejnej kolumnie.

Z analizy powyższego bilansu można wywnioskować, że w aktywach w pewnym stopniu została zachowana wspólnie stosowana zasada uszeregowania według wzrastającej płynności, zaś w pasywach w pewnym stopniu można zauważyć wspólnie stosowaną zasadę uszeregowania według terminu wymagalności.

Tabela 3. Bilans Fabryki Sztucznego Jedwabiu na dzień 31-szy grudnia 1928 roku (w tys. – w oryginale występują pełne kwoty)

Stan czynny			Stan bierny		
Grunty		600	Kapitał zakładowy	39.000	
Budynki fabryczne i nieruchomości w Warszawie		12.031	Kapitał zapasowy	5.350	
Maszyny i aparaty		14.197	Kapitał amortyzacyjny	6.821	
Ruchomości		0,001	Rezerwa specjalna	1.268	
Gotowizna w kasach i bankach		12.582	Różnica z przerechowania na dzień 1 lipca 1928 r.	3.485	55.927
Papiery wartościowe		125	Kasa przezorności i fundusz pomocy pracowników		802
Udział w przedsiębiorstwach pokrewnych		0,001	Wierzyciele		6.115
Weksle		8.218	Sumy przechodnie		1.137
Dłużnicy:			Niewypłacona dywidenda		7
Odbiorcy	7.203		Depozyty różnych		328
Różni	1.082	8.286	Zysk		4.468
Zapasy surowców i materiałów pomocn.		2.777			
Zapasy jedwabiu		9.638			
Depozyty		328			
		68.787			68.787

Źródło: sprawozdanie Fabryki Sztucznego Jedwabiu w Tomaszowie Mazowieckim za 1928 r.

Regulacje prawne zasad sporządzania bilansu od roku 1934

Znaczącym momentem w rozwoju polskiej sprawozdawczości finansowej było wprowadzenie Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1933 roku. Wynikało z niego, że „w bilansach, zamknięciach rachunkowych oraz sprawozdaniach rocznych należy uwidocznić wszystkie dane, które niezbędne są do dokładnego przedstawienia stanu i rozwoju gospodarczego osoby prawnej”⁵. Ponadto w bilansie należało w szczególności ujawnić majątek, który znajduje się w nieruchomościach, ruchomościach, gotówce, wierzytelnościach, papierach procentowych, udziałach, kaucjach i zapasach, jak również wszystkie zobowiązania.

⁵ Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązujących do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1933 nr 84 poz. 623).

Tabela 4. Wzór bilansu zgodnie z Rozporządzeniem Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z 20 kwietnia 1934 roku

Aktywa	Pasywa
<p>I. Majątek stały Grunty, Budynki: a) fabryczne, b) gospodarcze, c) mieszkalne. Urządzenia techniczne (maszyny, kolejki, bocznice, tabor kolejowy, statki i t. p.) Inwentarz zakładowy i biurowy: a) żywy, b) martwy (ruchomości). Koncesje i patenty, licencje i t. d.</p> <p>II. Majątek płynny, Gotówka w kasie i bankach. Papiery procentowe, Weksle w portfelu i w inkasie. Akcje i udziały w innych przedsiębiorstwach. Materiały: a) surowce, b) pomocnicze i pedne. Półfabrykaty. Gotowe wyroby i towary. Dłużnicy: a) akcjonariusze lub udziałowcy 1. zaległe wpłaty na kapitał zakładowy lub udziałowy, 2. należności z tytułu kredytów finansowych. b) należności z tytułu umów kartelowych: 1. z tytułu operacji handlowych, 2. z tytułu operacji finansowych, c) odbiorcy, d) dostawcy, e) różni, f) wątpliwe należności: 1. weksle protestowane, 2. należności w postępowaniu rewindykacyjnym, 3. inne. Inne aktywa (z wyszczególnieniem ważniejszych). Sumy przechodnie: a) wydatki dotyczące okresu przyszłego, b) inne (wyszczególnić ważniejsze). Sumy pozabilansowe (gwarancje, żyra, kaucje, depozyty i t. d.).</p>	<p>I. Kapitały własne: Kapitał zakładowy, Wpłaty akcjonariuszów lub udziałowców na powiększenie kapitału zakładowego przed zarejestrowaniem, Kapitał zapasowy: a) saldo z roku ubiegłego, b) dopisano w roku sprawozdawczym lub odpisano na pokrycie strat. Kapitały rezerwowe (z wyszczególnieniem).</p> <p>II. Kapitał amortyzacyjny: a) saldo z roku ubiegłego, b) dopisano w roku sprawozdawczym.</p> <p>III. Kapitał obligacyjny, IV. Zobowiązania: Wierzyciele: a) akcepty, b) banki, c) kredyty hipoteczne, d) zaległe podatki, e) dostawcy, f) odbiorcy, g) różni. Zobowiązania z tytułu umów kartelowych: a) z tytułu operacji handlowych, b) z tytułu operacji finansowych. Fundusze i zobowiązania specjalne (z wyszczególnieniem). Sumy przechodnie: a) dochody dotyczące okresu przyszłego, b) inne (wyszczególnić ważniejsze). Sumy pozabilansowe (różni za gwarancje, żyra, kaucje, depozyty i t. d.).</p>

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie: Rozporządzenie Ministrów: Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dn. 20 kwietnia 1934 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych.

Rozporządzenie to posiadało jednak bardzo ogólny charakter, a szczegółowe kwestie dotyczące zasad prezentacji sprawozdań finanso-

wych zostały uregulowane dopiero w rozporządzeniu wykonawczym Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z 20 kwietnia 1934⁶ roku. Określało ono minimalny zakres informacyjny bilansu i kolejność prezentacji jego składników, jednak nie wyłączało ono możliwości bardziej szczegółowego podziału pozycji i ich uzupełnienia. Zgodnie z tym rozporządzeniem bilans powinien obejmować cały majątek przedsiębiorstwa wraz z jego oddziałami oraz ujawnić ostateczny wynik przedsiębiorstwa. Majątek powinien zostać podzielony na stały i płynny, zaś źródła pochodzenia majątku na kapitały własne, kapitał amortyzacyjny, kapitał obligacyjny i zobowiązania (por. tabela 4).

Forma bilansu w praktyce gospodarczej po 1934 roku

Aktywa i pasywa bilansu Fabryki Sztucznego Jedwabiu w Tomaszowie Mazowieckim za rok 1936 uszeregowano zgodnie z obowiązującym w tamtym okresie rozporządzeniem ministrów. Oznacza to, że w składnikach majątku wyodrębniony został majątek stały i płynny, zaś pasywa podzielono na kapitał własny, kapitał amortyzacyjny oraz zobowiązania (por. tabela 5). Z powyższego wynika, że jednostka zastosowała się do rozporządzenia. Jedynie w pasywach zabrakło kapitału obligacyjnego, który mógł nie występować w jednostce. Charakterystyczne dla analizowanego bilansu jest wyodrębnienie sum poszczególnych elementów grup. Bilans ten, w porównaniu do wcześniej analizowanego bilansu, jest bardziej rozbudowany i uszczegółowiony.

⁶ Rozporządzenie Ministrów: Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 20 kwietnia 1934 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1934 nr 37 poz. 337).

Tabela 5. Bilans Fabryki Sztucznego Jedwabiu w Tomaszowie Mazowieckim za rok 1936 (w tys. – w oryginale występują pełne kwoty)

Stan czynny.			Stan bierny.		
1. Majątek stały			1. Kapitały własne		
Grunty fabryczne	739		a) Kapitał zakładowy	24.000	
Plac pod nieruchomością w Warszawie i plac na Żoliborzu	97		b) Kapitał zapasowy	8.701	
Budynki:			c) Rezerwy specjalne	6.200	38.901
fabryczne	12.965		2. Kapitał amortyzacyjny		
gospodarcze	657		Saldo z roku ubiegłego zł.	24.698	
mieszkalne w Warszawie, Tomaszowie i Łodzi	2.125		Dopisano w roku sprawozdawczym zł. 3.914		28.612
Maszyny, aparaty i urządzenia	2.397		3. Zobowiązania		
Tabor przewozowy	394		Fundusz pomocy pracownikom	1.135	
Bocznica kolejowa	87		Odbiorcy	90	
Drogi, mosty i kanały	101		Dostawcy	843	
Ruchomości i inwentarz żywy	175	49.742	Różni	6.060	
2. Majątek płynny			Niewypłacona dywidenda	301	
Gotowizna w kasach i bankach	6.568		Sumy przechodnie	201	8.632
Weksle w portfelu i na inkasie	3.450		Zysk		3.852
Papiery procentowe	3.690				
Akcje i udziały w innych przedsiębiorstwach	117				
Dłużnicy:					
odbiorcy	5.489				
dostawcy	630				
różni	1.040				
Półprodukty i towary niewykończone	372				
Wyroby gotowe	4.137				
Surowce i materiały pomocnicze	4.109				
Sumy przechodnie	649	30.256			
Sumy pozabilansowe		79.998	Sumy pozabilansowe		79.998
Depozyty, gwarancje, kaucje i dłużnicy wątpliwi		4.157	Depozyty, gwarancje, kaucje i dłużnicy wątpliwi		4.157
		84.156			84.156

Źródło: sprawozdanie Fabryki Sztucznego Jedwabiu w Tomaszowie Mazowieckim za rok 1936.

Analiza bilansu Składów Towarowych „WARRANT” Sp. Akc. za rok 1937 pozwala stwierdzić, że mimo obowiązujących przepisów, które określały układ bilansu oraz jego zakres informacyjny, nie zawsze ich przestrzegano. Przykład powyższej jednostki pokazuje, że niektóre jednostki nie stosowały się do przepisów i prezentowały składniki bilansu jedynie w ujęciu analitycznym. W bilansie tym nie zachowano kolejności presenta-

cji składników wynikających z rozporządzenia, jak również nie zostały wyodrębnione grupy poszczególnych składników w postaci majątku stałego oraz płynnego (por. tabela 6). Również w pasywach występował brak podziału na kapitał własny, amortyzacyjny oraz zobowiązania.

Tabela 6. Bilans Składów Towarowych „WARRANT” Sp. Akc. w Łodzi na dzień 31 Grudnia 1937 (w tys.)

Aktywa			Pasywa		
Kasa	Zł.	3	Kapitał zakładowy	Zł.	3.120
Bank Polski		0,5	Kapitał zapasowy		15
Pocztowa Kasa Oszczędności		2	Kapitał amortyzacyjny		254
Papiery procentowe własne		56	Rachunki bieżące „LORO”		62
Weksle		95	Banki krajowe „NOSTRO”		19
Weksle w inkasie		13	Korespondenci		10
Weksle protestowane		0,6	Sumy przechodnie		17
Rachunki bieżące „LORO”		237	Oddział w Gdyni		24
Banki krajowe „NOSTRO”		25	Niepodniesiona dywidenda		1
Korespondenci		24	Zysk:		
Nieruchomości		3.056	za rok oper.- 1937 zł. 77		
Ruchomości		25	mniej strata zł. 34		43
Rachunek ekspedycyjny – koszty zwrotne		4			3.568
Sumy przechodnie		15	Żyro wekslowe		11
Oddział w Gdyni		6	Kaucje		59
		3.568	Zobowiązania z tytułu zaliczeń		477
Weksle zdyskontowane		11	Warranty		2
Kaucje		59	Różni za inkaso		3
Należności z tytułu zaliczeń		477			
Warranty		2			
Weksle inkasowe		3			
		4.121			4.121

Źródło: sprawozdanie Składów Towarowych „WARRANT” Sp. Akc. w Łodzi.

Bilans Przemysłu Chemicznego „Boruta” za 1938 rok sporządzony został zgodnie z rozporządzeniem ministrów. W sposobie prezentacji aktywów można zauważyć wyraźne wyodrębnienie majątku stałego i płynnego, natomiast w pasywach - kapitału własnego, kapitału amortyzacyjnego i zobowiązań (por. tabela 7).

Tabela 7. Bilans Przemysłu Chemicznego „Boruta” Spółka Akcyjna na dzień 31 Grudnia 1938 r. (w tys.)

Stan czynny		Stan bierny		
I. Majątek stały:			I. Kapitały własne:	
Grunty	377		Kapitał zakładowy	3750
Budynki:			Kapitał zapasowy:	
fabryczne	3180		saldo z roku ubiegłego	518
gospodarcze	139		dopisano w roku sprawozdaw-	
mieszkalne	857		czym	481
urządzenia techniczne	6426		Rezerwa specjalna	1000
Inwentarz żywy	1		Fundusz wyrównania dywidendy	256
Ruchomości	253			200
Inwestycje nie ukończone	58	11295	II. Kapitał amortyzacyjny	
II. Majątek płynny:			saldo z roku ubiegłego	5157
Gotówka w kasie i bankach	1407		dopisano w roku sprawozdaw-	
Papiery procentowe	64		czym	748
Weksle w portfelu i w inkasie	318		odpisano	59055
Akcje i udziały w innych przedsię-			III. Zobowiązania	1
biorstwach	75		Wierzyciele:	
Materiały:			akcepty	247
surowce	572		banki	3991
pomocnicze i pędne	412		podatki	857
Surowce i produkty w fabrykacji	302		dostawcy	327
Gotowe wyroby	2725		odbiorcy	46
Dłużnicy:			różni	1070
odbiorcy	983		Zobowiązania z tytułu umów	
dostawcy	28		kartelowych	-
różni	709		Nie wypłacona dywidenda	34
Wątpliwe należności:			Sumy przechodnie:	
weksle protestowane	1		dochody dotyczące okresu	
inne	2		przyszłego	-
Kaucje	20		inne	99
Sumy przechodnie:			Zysk za rok 1938	1152
wyd. dot. przyszłego okresu	14			
inne	2	7642	Sumy pozabilansowe:	
Sumy pozabilansowe:		18937	różni za zrya	67
weksle żyrowane w obiegu		67	ogólna suma zobowiązań	
			zagranicznych	47

Źródło: sprawozdanie Przemysłu Chemicznego „Boruta” Spółka Akcyjna za 1938 rok.

Sumy poszczególnych grup zostały dodatkowo oddzielnie wyodrębnione. W porównaniu do wcześniej analizowanego bilansu z roku 1921, ten jest dużo bardziej rozbudowany i szczegółowy.

Podsumowanie

Ze względu na brak jednolitych unormowań prawnych dotyczących sporządzania bilansów do roku 1933 były one sporządzane dowolnie, bez zachowania jakichkolwiek zasad i w ten sposób pozbawione przejrzystości. Analiza wybranych bilansów sporządzanych w powyższym okresie pozwala stwierdzić, że pozycje w nich zawarte szeregowano według istotności i znaczenia dla danej jednostki gospodarczej, a nie według stopnia

płynności. Aktywa i pasywa prezentowano z różną dokładnością. W niektórych jednostkach bilanse zawierały kilka pozycji, w innych zaś były one dużo bardziej rozbudowane. Składników aktywów nie dzielono na trwałe i obrotowe, czego skutkiem był fakt, że wykazywano je naprzemiennie i różnorodnie. Również w pasywach niemal nigdy nie występował podział na kapitał własny i obcy. Aktywa najczęściej zapisywano jako stan czynny, zaś pasywa jako stan bierny. Do 1933 roku nie występowały również jednolite nazwy składników bilansu i zdarzało się, że były poprzedzane słowem „rachunek” lub „rk”.

W wyniku wprowadzenia Rozporządzenia Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z 20 kwietnia 1934 roku wartość informacyjna bilansów w kolejnych latach znacząco wzrosła, a ich układ i kształt stał się bardziej ujednoczony. Z roku na rok składniki bilansu prezentowano coraz bardziej analitycznie, co przyczyniło się do dokładniejszych analiz stanu majątku przedsiębiorstwa. Zgodnie z rozporządzeniem aktywa dzielone były na majątek stały i płynny, zaś pasywa na kapitał własny, amortyzacyjny, obligacyjny i zobowiązania. Z analizy bilansów wynika, że kapitał obligacyjny występował bardzo rzadko. Przeprowadzone badania bilansów pozwoliły stwierdzić, że jednostki w mniejszym bądź większym stopniu stosowały się do wyżej wymienionego rozporządzenia. Zdarzały się jednak podmioty, które dalej sporządzały bilans według stopnia istotności i tym samym nie spełniały wymogów rozporządzenia. Można jednak stwierdzić, iż wejście w życie jednolitych unormowań zasad sporządzania bilansów z całą pewnością miało ogromny wpływ na jakość informacji płynącej z bilansów⁷.

⁷S. Jędrzejewski, M. Urbaszek, M. Kowalczyk, *Ewolucja systemu rachunkowości polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, wydawnictwo SIZ, Łódź 2017, s. 80.

Bibliografia

Biadacz R., *Rys historyczny rachunku zysków i strat w Polsce międzywojennej*, Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 399, 2015.

Jaruga A., Kabalski P., *Od niemieckich ksiąg handlowych do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Zarys Historii regulacji rachunkowości w Polsce*, [w:] Sobańska I., Kabalski P. (red.), *Współczesne nurty badawcze w Rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.

Jędrzejewski S., Bartnicka E., *Ewolucja bilansu i jego roli w systemie rachunkowości – ujęcie historyczne*, Wydawnictwo naukowe Doctrina, Łódź 2016.

Jędrzejewski S., Urbaszek M., Kowalczyk M., *Ewolucja systemu rachunkowości polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, Wydawnictwo SIŻ, Łódź 2017.

Kabalski P., *Wybrane problemy stosowania Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.

Akty prawne

Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1933 nr 84 poz. 623).

Rozporządzenie Ministrów: Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 20 kwietnia 1934 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1934 nr 37 poz. 337).

Spis tabel

Tabela 1. Bilans Fabryka Papieru i Celulozy po dzień 31 Grudnia 1919 roku	13
Tabela 2. Bilans Przemysłu Chemicznego „Boruta” Spółka Akcyjna na dzień od 4 lipca r.1920 do dnia 31. Grudnia r. 1921 (w tys.).....	14
Tabela 3. Bilans Fabryki Sztucznego Jedwabiu na dzień 31-szy grudnia 1928 roku (w tys. – w oryginale występują pełne kwoty).....	15
Tabela 4. Wzór bilansu zgodnie z Rozporządzeniem Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z 20 kwietnia 1934 roku	16
Tabela 5. Bilans Fabryki Sztucznego Jedwabiu w Tomaszowie Mazowieckim za rok 1936 (w tys. – w oryginale występują pełne kwoty).....	18
Tabela 6. Bilans Składow Towarowych „WARRANT” Sp. Akc. w Łodzi na dzień 31 Grudnia 1937 (w tys.).....	19
Tabela 7. Bilans Przemysłu Chemicznego „Boruta” Spółka Akcyjna na dzień 31 Grudnia 1938 r. (w tys.).....	20

Rozdział 2

Wartość informacyjna rachunku zysków i strat w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Paulina Kuzaj*

Wprowadzenie

Rachunkowość od zawsze odgrywała dużą rolę w praktyce gospodarczej oraz stanowiła podstawowe źródło informacji o aktywności każdej jednostki gospodarczej. Współcześnie przez wielu rozumiana jest jako „system informacyjny służący użytkownikom do podejmowania decyzji gospodarczych, zwłaszcza finansowych, oraz rozliczania kierownictwa z odpowiedzialnego i efektywnego zarządzania powierzonym majątkiem”¹. Na jej obecny kształt oraz rolę miały wpływ między innymi rozwój handlu, postęp techniczny, przeobrażenia gospodarcze na świecie, zmiany społeczne oraz zmieniające się zapotrzebowanie na informacje płynące z systemu rachunkowości. Niewątpliwie jednym z ważniejszych wydarzeń, które przyczyniło się do zmian w polskiej rachunkowości było odzyskanie przez Polskę niepodległości. Dwudziestolecie międzywojenne zapoczątkowało nowy okres, który przyniósł wiele zmian w przepisach normujących prowadzenie rodzimej rachunkowości.

Po odzyskaniu suwerenności jeszcze przez wiele lat na ziemiach Polski moc prawną miały regulacje rachunkowości określone przez kodeksy dawnych zaborców, i tak na dawnych ziemiach Królestwa Polskiego korzystano z francuskiego kodeksu handlowego z 1807 roku, na ziemiach zachodnich obowiązywało prawo niemieckie z 1897 roku, z rosyjskiej ustawy handlowej korzystano na ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej, kodeks

* Studentka kierunku Finanse i Rachunkowość, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

¹ A. Jaruga, *Rachunkowość w warunkach gospodarki rynkowej*, [w:] *Rachunkowość finansowa*, A. Jaruga (red.), Towarzystwo Gospodarcze RAFIB, Łódź 1992, s. 8.

handlowy austriacki (wywodzący się z powszechnego kodeksu handlowego niemieckiego) obowiązywał na ziemiach Małopolski i Śląska Cieszyńskiego². W dwudziestoleciu międzywojennym starano się uporządkować system prawa gospodarczego, w tym również zasad rachunkowości. Stan rzeczy próbowano stopniowo zmieniać wprowadzając nowe, szczegółowe normy³, które miały ujednoczyć normy rachunkowości na ziemiach Polski. Ważnymi regulacjami było wprowadzenie polskiego kodeksu handlowego⁴, który zaczął obowiązywać od 1 lipca 1934 roku, „w którym ujęto obowiązujące powszechnie w całym kraju normy prawne dotyczące prowadzenia rachunkowości przez kupców oraz przez spółki osobowe i kapitałowe”⁵. Kolejną istotną regulacją było także wprowadzenie Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej⁶ z 27 października 1933 roku dotyczącego sprawozdawczości finansowej. Rozporządzenie to składało się jednak tylko z 6 artykułów i miało bardzo ogólny charakter. Zagadnienia wynikające z tego rozporządzenia szczegółowo regulowało rozporządzenie wykonawcze Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu⁷ z 20 kwietnia 1934 roku⁸. Był to znaczący krok w stronę budowy rodzimego ustawodawstwa w II Rzeczypospolitej⁹. Celem rozdziału jest prezentacja zmian w sposobie sporządzania rachunku zysków i strat w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Podstawową metodą badawczą wykorzystaną w rozdziale było porównanie sporządzanych przez jednostki gospodarcze rachunków zysków i strat z obowiązującymi w ówczesnym okresie rozporządzeniami oraz aktami prawnymi, a także korzystano z literatury uzupełniającej powyższe rozważania.

²L. Górnicki, *Przewodnie konstrukcje i pojęcia kodeksu handlowego z 1934 roku*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3644, Przegląd Prawa i Administracji tom CI, 2015, s. 66-67.

³Zob. szerzej: Jaruga A., Kabalski P., *Od niemieckich ksiąg handlowych do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Zarys historii regulacji rachunkowości w Polsce*, s.53-61, [w:] Współczesne nurty badawcze w rachunkowości, I. Sobańska, P. Kabalski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.

⁴Zob. *Kodeks handlowy*, wprowadzony na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 czerwca 1934 r. (Dz.U. 1934, nr 57, poz. 502).

⁵R. Biadacz, *Rys historyczny rachunku zysków i strat w Polsce międzywojennej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2015, s. 58.

⁶Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1933 nr 84 poz. 623).

⁷Rozporządzenia Ministrów: Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 20 kwietnia 1934 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1934 nr 37 poz. 337), dalej zwane również rozporządzeniem wykonawczym.

⁸R. Biadacz, op. cit., s. 58.

⁹L. Górnicki, s. 67-68.

Rachunek zysków i strat w latach 1918-1933

Rachunek zysków i strat¹⁰ jako jeden z nieodłącznych elementów współczesnego sprawozdania finansowego funkcjonował również w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Na podstawie obserwacji z tego okresu swoich publikacjach autorzy podają, że rachunek zysków i strat „bardzo często przedstawiany był jako konto księgowo, dzięki któremu można było zamknąć księgi rachunkowe i ustalić zysk lub stratę z działalności podmiotu jako jednostronny wykaz ponoszonych kosztów czy uproszczone zestawienie dochodów i wydatków”¹¹. Do 1933 roku jego układ nie był regulowany przez przepisy prawne, przez co miał dowolną formę, często dostosowaną do potrzeb przedsiębiorstwa. W celu dokonania oceny układu i wartości informacyjnej sprawozdań wynikowych zbadano rachunki zysków i strat jednostek, różnych pod względem profilu działalności.

Jednym z analizowanych dokumentów był rachunek zysków i strat Przemysłu Chemicznego „Boruta” z 1922 roku (por. tabela 1). Rachunek ten został przedstawiony w bardzo syntetycznym ujęciu. Po lewej stronie zaprezentowano koszty i zysk do podziału, natomiast po prawej pozostałość zysku z roku 1921 oraz zysk brutto z r. 1922. Rozwinięcie rachunku zysków i strat zaprezentowano po lewej stronie jako „rachunek przychodu i rozchodu”. Uszczegółowiono pozycje, które wchodziły w skład zysku brutto, który stanowił różnicę pomiędzy sprzedażą w r. 1922 wraz z remanentem barwników i półproduktów własnej fabrykacji w dniu 31.XII.1922 r. a kosztami zużytych materiałów do fabrykacji. Następnie powielając pozostałe pozycje z rachunku zysków i strat obliczono osiągnięty zysk w roku 1922, a kolejno zysk do podziału. Pomimo rozszerzenia rachunku zysków i strat o rachunek przychodu i rozchodu jego wartość informacyjna była niewielka. Waluta w jakiej dokonywano operacji to marki.

¹⁰ Pod określeniem „rachunek zysków i strat” na potrzeby artykułu mieści się każde zestawienie wynikowe sporządzone w badanych okresie, które nazywano rachunkiem wyników, rachunkiem strat i zysków, rachunkiem zysków i strat itp.

¹¹R. Biadacz, op. cit., s. 58-59.

Tabela 1. Rachunek zysków i strat Przemysłu Chemicznego "BORUTA" Spółka Akcyjna za rok 1922

Rachunek Zysków i Strat					
Koszty	Mk.	1 013 914 068.23	Pozostałość zysku z roku 1921	Mk.	455 106.40
Zysk do podziału	-	547 052493.51	Zysk brutto z r. 1922	-	1 560 511 455.34
		1 560 966 561.74			1 560 511 455.34
Rachunek przychodu i rozchodu					
Sprzedaż w r. 1922 wraz z remanentem barwników i półproduktów własnej fabrykacji w dniu 31.XII.1922	Mk.	2 976 685 201.05			
Zużyte materiały do fabrykacji		1 416 173 745.71			
Zysk brutto		1 560 511 455.34			
Koszty		1 013 914 068.23			
Osiągnięto zysku w roku 1922		546 597 387.11			
Pozostałość zysku z r. 1921		455 106.40			
Zysk do podziału		547 052 493.51			

Źródło: sprawozdanie Przemysłu Chemicznego „Boruta” Spółka Akcyjna.

Rachunek zysków i strat Składowych Towarowych „WARRANT” Spółka Akcyjna za rok 1926 (por. tabela 2) został sporządzony w formie dwustronnej tabeli. Po stronie „winien” zaprezentowano koszty, natomiast po prawej „ma” zaprezentowano przychody. Strona przychodów została rozbudowana i przedstawia składniki rachunku wyników, które są uszczegółowione, natomiast po stronie kosztów zostały przedstawione cztery pozycje, z czego dwie (koszty handlowe i podatki) zawierają w sobie analitykę, lecz ich koszty nie zostały szczegółowo rozbite na poszczególne pozycje. W analizowanym rachunku zysków i strat można dostrzec elementy, które składają się na współczesny układ rodzajowy kosztów - podatki, które dotyczyły między innymi podatku obrotowego, podatku majątkowego, podatku od zysku i dochodu oraz układ funkcjonalny kosztów - koszty handlowe na które składają się między innymi wydatki ponoszone na pensje, materiały piśmienne, koszty podróży, koszty sądowe. Po stronie przychodów procenty i prowizje były prezentowane w kwocie po potrąceniu wypłaconych. Pozostała część zaprezentowanych przychodów została ujęta szczegółowo (składowe, magazyn wolnoctowy, ekspedycja, dochód z posesji, komorne nieruchomości). Przedstawione na przykład prowizje, są dziś ujmowane jako przychody finansowe, jednak w rachunku zysków i strat nie zostały one zaprezentowane osobno, jako finansowe.

Tabela 2. Rachunek zysków i strat Składow Towarowych "WARRANT" Spółka Akcyjna w Łodzi za rok 1926.

Rachunek zysków i strat					
Składow Towarowych „WARRANT” Spółka Akcyjna w Łodzi na 31 grudnia 1926 r.					
WINIEN			MA		
Koszty handlowe:	zł	138,916.29	Pozostałość zysku z roku 1925	zł	26,346.57
pensje, księgi, materiały piśmienne, ogłoszenia, lokal, opał, światło, koszty podróży, koszty sądowe, na cele dobroczynne i społeczne i różne			Procenty:		3,165.25
Podatki:		12,081.30	po potrąceniu wypłaconych		
świadcstwo handlowe, podatek obrotowy, podatek majątkowy, podatek od zysku i dochodu i różne			Procenty zdyskonta:		326.93
Utrzymanie nieruchomości ul.		1,625.43	po potrąceniu wypłaconych		
Przejazd 66:			Prowizja:		17,866.80
administracja domu			po potrąceniu wypłaconych		
Zysk		5,883.53	Prowizja z dyskonta:		854.91
			po potrąceniu wypłaconych		
			Prowizja celna:		22,894.28
			po potrąceniu wypłaconych		
			Składowe:		32,452.67
			uzyskano za przechowanie i asekurację towarów, po potrąceniu różnych wydatków		
			Wydział Magazynów Wolnocłowych:		30,559.52
			uzyskano za przechowanie i asekurację towarów,		
			Ekspedycja Leszno:		4,134.33
			zysk z wydziału Leszna		
			Dochód z posesji:		16,482.29
			dzierżawa placu		
			Komorne nieruchomości ul.		3,403.--
			Przejazd 66:		
			za komorne od lokatorów		
	zł	158,506.55		zł	158,506.55

Źródło: sprawozdanie finansowe Spółka Akcyjna Składow Towarowych „WARRANT” w Łodzi.

Rachunek zysków i strat Łódzkiego Towarzystwa Elektrycznego za rok 1932 (por. tabela 3) został sporządzony w formie dwustronnej tabeli, gdzie po lewej stronie ujęto „wydatki”, a po prawej „wpływy”.

Tabela 3. Rachunek zysków i strat Łódzkiego Towarzystwa Elektrycznego za rok 1932

Rachunek zysków i strat za 1932 r.							
Wydatki.	Zł.		gr.	Wpływy.	Zł.		gr.
Podatki	2.022.167		51	Pozostałość z roku operacyjnego 1931	56.332		-
Opłaty komunalne i państwowe	798.947		09	Nadwyżka wpływów nad wydatkami eksploatacyjnymi i administracyjnymi	13.197.427		14
Procenty i różnice na kursie	3.541.135		07				
Wpłaty do Kasy Emerytalno-Pożyczkowej Pracowników Elektrowni Łódzkiej	451.532		35				
Amortyzacja	2.700.000		-				
Fundusz stosownie do §12a uprawnień	195.145		12				
Pozostałość nadwyżki do dyspozycji Walnego Zgromadzenia	3.544.832		-				
	13.253.759		14		13.253.759		14

Źródło: Sprawozdanie Łódzkiego Towarzystwa Elektrycznego Spółki Akcyjnej za ósmy rok operacyjny 1932.

Przeprowadzona analiza rachunków zysków i strat z badanego okresu pozwala stwierdzić, że były one sporządzane w dowolnej formie, prezentowały różny zakres informacji, mniej lub bardziej szczegółowy. Za sprawą braku jednolitego układu rachunku zysków i strat zapisywano jedynie te operacje, które obecnie występowały w przedsiębiorstwie. Z analizy dokumentów jednostek gospodarczych można stwierdzić, że rachunki zysków i strat różniły się również w ramach jednej jednostki. Najczęściej zestawienie wynikowe było sporządzane w formie dwustronnej tabeli, gdzie strony nosiły różne nazwy, strona lewa: „winien”, „wydatki”, strona prawa: „ma”, „wpływy”. Za sprawą wdrażania późniejszych polskich regulacji prawnych rachunek wyników stopniowo się zmieniał.

Rachunek zysków i strat w latach 1934-1939

Na podstawie wprowadzonego kodeksu handlowego oraz rozporządzenia wykonawczego Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu układ rachunku zysków i strat został unormowany, a jednostki gospodarcze zobowiązane do jego stosowania. Zgodnie z §3. rozporządzenia wykonawczego „(1) W rachunku strat i zysków należy uwidocznic po stronie strat

w oddzielnych pozycjach koszty administracji ogólnej, koszty fabrykacji, koszty sprzedaży, koszty kredytów, podatki państwowe i komunalne, różnice kursowe i odpisy amortyzacyjne, co nie wyłącza możliwości szczegółowego podziału pozycji i ich uzupełnienia. (2) Wydatki i wpływy związane z nabyciem i sprzedażą kontyngentów powinny być wyszczególnione w rachunku strat i zysków”. Również w rozporządzeniu określono układ, jak również zasady sporządzania bilansu. Określono kolejność prezentacji składników majątku oraz jego minimalny zakres informacyjny. Wraz z dniem 7 maja 1934 roku wszystkie osoby prawne zobowiązane do prowadzenia ksiąg rachunkowych od tego momentu powinny sporządzać rachunek zysków i strat oraz bilans z podanym wzorem.

Analizując rachunek zysków i strat Składów Towarowych „Warrant” za rok 1936 (por. tabela 4) można zauważyć, że jednostka nie do końca zastosowała się do nowego rozporządzenia i zgodnie z nim ujęła jedynie

koszty handlowe, podatki, amortyzację. Z pozycji spisano na straty można wnioskować, że jednostka dokonywała odpisów aktualizujących należności, co można uznać za przejaw zasady ostrożności. Strona przychodów została dość dobrze uszczegółowiona w porównaniu z dalszymi rachunkami zysków i strat innych jednostek. Zawiera takie pozycje jak na przykład procenty i prowizja, \$% premiowa pożyczka dolarowa, dochody z nieruchomości. W zaprezentowanym układzie rachunku wyników nie zaznaczono jaką postugiwano się walutą¹².

Tabela 4. Rachunek zysków i strat Składow Towarowych "WARRANT" Spółka Akcyjna w Łodzi za rok 1936

Rachunek strat i zysków Składow Towarowych „WARRANT” w Łodzi na dzień 31 grudnia 1936 r.			
WINIEN		MA	
Koszty handlowe	143.080.86	Rachunek ekspedycyjny	292.660.33
Koszty eksploatacji magazynów	97.358.25	Oddział w Gdyni	1.923.18
Utrzymanie nieruchomości	2.839.28	Procenty i prowizja	6.903.97
Podatki	36.164.83	Dochody z nieruchomości	46.423.85
Zysk z eksploatacji 1936	77.462.52	4% Premiowa Pożyczka Dolarowa	8.914.-
	-----	Różnice przelicz. r-ków Ł.	80.41
Strata z r.1935	66.522.25		-----
Amortyzacja	4.171.64	Przeniesienie zysku z ekspl. 1936	356.905.74
Spisano na straty:		Strata	77.462.52
Dłużn.wątpl. z r-ków bież. za ub. lata	34.216.84		34.366.28
Dłużnicy wątpl. z r-ków sum przech. za ub. lata	6.918.07		
	468.734.54		468.734.54

Źródło: sprawozdanie finansowe Spółka Akcyjna Składow Towarowych „WARRANT” w Łodzi.

Rachunek zysków i strat Przemysłu Chemicznego „Boruta” za rok 1937 (por. tabela 5) również jak poprzedni został sporządzony w formie dwustronnej tabeli, jednak zawierał sześć a nie jak w pozostałych zaprezentowanych rachunkach cztery kolumny. Miał on również podobną strukturę do tej zawartej w regulacji z 1934 roku, przedsiębiorstwo nie ujęło tylko kosztów fabrykacji i różnic kursowych. Jednostka zarówno po stronie strat jak i zysków wykazała poniesione koszty oraz uzyskane należności od dłużników wątpliwych. Z dostępnych źródeł można stwierdzić, że zaprezentowany układ rachunku wyników w tej formie był sporządzany kilka lat z rzędu po 1934 roku.

¹²Zobacz: Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 25 czerwca 1924 r. o bilansowaniu w złotych oraz określeniu w złotych kapitałów własnych przedsiębiorstw, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1924, nr 55, poz. 542).

Tabela 5. Rachunek zysków i strat Przemysłu Chemicznego "BORUTA" Spółka Akcyjna za rok 1937

Rachunek Strat i Zysków za czas od 1 stycznia do 31 grudnia 1937 r.									
	zł	gr	zł	gr		zł	gr	zł	gr
Koszty administracji ogólnej	825 434	95			Zysk brutto na sprzedaży	4 728 170	17		
Koszty sprzedaży	1 162 077	33			Uzyskane od dłużników wątpliwych	7 792	74		
Procenty i prowizje bankowe	301 973	66			Różne wpływy	165 759	27	4 901 722	18
Podatki	869 617	50							
Amortyzacja	570 633	02							
Straty na dłużnikach wątpliwych	20 816	42	3 750 552	88					
Zysk			1 151 169	30					
			4 901 722	18				4 901 722	18

Źródło: sprawozdanie Przemysłu Chemicznego „Boruta” Spółka Akcyjna.

Kolejnym analizowanym dokumentem był rachunek zysków i strat Łódzkiego Towarzystwa Elektrycznego za rok 1938 (por. tabela 6). Został sporządzony analogicznie jak większość rachunków strat i zysków w badanym okresie, a więc w formie dwustronnej tabeli, z podziałem na strony „Winien” i „Ma”. Z analizy zapisów wynika, że miał on dość rozbudowaną strukturę kosztów.

Tabela 6. Rachunek zysków i strat Łódzkiego Towarzystwa Elektrycznego za rok 1938

Rachunek zysków i strat za rok sprawozdawczy 1938					
Winien			Ma		
	zł	gr		zł	gr
Koszty wytwarzania i rozdzielania	5.559.728	03	Pozostałość z roku sprawozdawczego 1937	191.798	74
Koszty ogólne:			Wpływ ze sprzedaży energii	24.032.324	72
koszty administracji zł			- ze sprzedaży dodatkowych i różne	972.257	-
2.766.357,20					
- sprzedaży zł 569.276,74	3.335.633	94			
Koszty operacji dodatkowych i różne	1.155.493	50			
Podatki i opłaty z rezerwą na podatek dochodowy	4.036.098	62			
Koszty kredytów	2.394.489	51			
Różnice kursowe	47.517	99			
Odpis na kapitał amortyzacyjny	4.000.000	-			
Odpis na fundusz zgodnie z §12a uprawnienia	347.296	10			
Pozostałość do podziału: pozostałość z 1937 roku zł 191.798,74					
zysk za rok sprawozdawczy -4.128.324,03	4.320.122	77			
	25.196.380	46		25.196.380	46

Źródło: Sprawozdanie Łódzkiego Towarzystwa Elektrycznego Spółki Akcyjnej za czternasty rok operacyjny 1938.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że jednostki w różnym stopniu uwzględniły w swoich sprawozdaniach finansowych wprowadzone rozporządzenia odnoszące się do sposobu sporządzania rachunku zysków i strat. Różnice w szczególności można zauważyć odnosząc się to do pozycji ujawnianych kosztów, natomiast strona przychodów w większości zaprezentowanych rachunkach wyników była bardzo ogólna.

Zakończenie

Prezentacja rachunków zysków i strat z okresu dwudziestolecia międzywojennego pozwoliła stwierdzić, że w dużej mierze układ oraz wielkość rachunku wyników do 1933 roku był kwestią indywidualnego podejścia, co sprawiło, że jakości informacyjna takiego rachunku była znacznie ograniczona. Zapisywano jedynie te pozycje, które w danym okresie wystąpiły, przez co trudno było porównać rachunki wyników na przestrzeni kilku lat, a nawet z roku na rok. Po wejściu w życie rozporządzenia wykonawczego Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu wzór rachunku zysków i strat został unormowany. Nie oznaczało to jednak, że wszystkie jednostki stosowały się do rozporządzenia. Z istotnymi różnicami w układzie rachunków zysków i strat po 1934 roku można spotkać się na przestrzeni kilku lat w ramach jednej jednostki.

Pomimo niespójności co do sporządzania przez jednostki gospodarcze rachunku wyników w okresie dwudziestolecia międzywojennego zaczęto zaznaczać coraz to bardziej rosnącą rolę rachunku zysków i strat. Podkreślił to m.in. W. Skalski pisząc, że „(...) bilans, sporządzony nawet jak najjaśniej i zgodnie z rzeczywistością oraz z przepisami prawnymi, nie daje jeszcze dokładnego obrazu przedsiębiorstwa; musi być uzupełniony rachunkiem strat i zysków, z którym ściśle się zająbia pozycją czystego zysku lub czystej straty. Statyka i dynamika przedsiębiorstwa przenikają się wzajemnie tak bardzo, że dopiero na podstawie dokładnego przestudiowania bilansu i rachunku strat i zysków może być zbudowana ocena działalności”¹³. Niewątpliwie po wprowadzeniu rozporządzenia wykonawczego

¹³W. Skalski, *Ocena działalności przedsiębiorstw na podstawie zamknięć rachunkowych*, Nakładem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Londyn 1944, s. 87.

jakość informacyjna rachunku zysków i strat zwiększyła się, co pozwoliło na zaspokojenie potrzeb informacyjnych różnych odbiorców sprawozdań finansowych jednostek gospodarczych pierwszej połowy XX wieku.

Bibliografia

- Biadacz R., Rys historyczny rachunku zysków i strat w Polsce międzywojennej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2015.
- Górnicki L., Przewodnie konstrukcje i pojęcia kodeksu handlowego z 1934 roku, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3644, Przegląd Prawa i Administracji tom CI, 2015.
- Jaruga A., Rachunkowość w warunkach gospodarki rynkowej, [w:] Rachunkowość finansowa, A. Jaruga (red.), Towarzystwo Gospodarcze RAFIB, Łódź 1992.
- Skalski W., Ocena działalności przedsiębiorstw na podstawie zamknięć rachunkowych, Nakładem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Londyn 1944.

Akty prawne

- Rozporządzenie Ministrów: Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 20 kwietnia 1934 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1934 nr 37 poz. 337).
- Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1933 nr 84 poz. 623).

Spis tabel

Tabela 1. Rachunek zysków i strat Przemysłu Chemicznego "BORUTA" Spółka Akcyjna za rok 1922	28
Tabela 2. Rachunek zysków i strat Składów Towarowych "WARRANT" Spółka Akcyjna w Łodzi za rok 1926.	29
Tabela 3. Rachunek zysków i strat Łódzkiego Towarzystwa Elektrycznego za rok 1932.....	29
Tabela 4. Rachunek zysków i strat Składów Towarowych "WARRANT" Spółka Akcyjna w Łodzi za rok 1936.....	31
Tabela 5. Rachunek zysków i strat Przemysłu Chemicznego "BORUTA" Spółka Akcyjna za rok 1937.....	32
Tabela 6. Rachunek zysków i strat Łódzkiego Towarzystwa Elektrycznego za rok 1938.....	32

Rozdział 3

Wpływ Rozporządzenia Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z 1934 r. na sprawozdawczość finansową stowarzyszeń w okresie 1928-1939 roku

Adrianna Jaśkowiak*

Wprowadzenie

Rozwój polskiej gospodarki, w tym także rachunkowości, był ściśle związany z dziejami kraju i zależał w głównej mierze od utraty lub odzyskania niepodległości, zmian ustrojowych, przemian politycznych itp¹. Czas zaborów w XIX i XX w., był ciężkim okresem dla Polski, która została podzielona między Rosję, Prusy i Austrię, a rozwój gospodarki zależał w głównej mierze od afirmacji i przyzwoleń państw zaborczych. Przepisy obowiązujące w czasie okupacji były stosowane nawet po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r., co przyczyniło się do chaosu prawnego i braku ujednoczenia przepisów, dotyczących również sporządzania sprawozdań finansowych. Bilans oraz często pomijany rachunek zysków i strat sporządzane były w sposób dowolny, często także nieczytelny, tak aby zachować tajemnicę handlową². Przełomowym momentem dla sprawozdawczości finansowej jednostek miało być wprowadzenie w 1934 r. Rozporządzenia Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunko-

* Studentka kierunku Finanse i Rachunkowość, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

¹ A. Jaruga, P. Kabalski, *Od niemieckich ksiąg handlowych do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Zarys Historii regulacji rachunkowości w Polsce*, [w:] I. Sobańska, P. Kabalski (red.), *Współczesne nurty badawcze w Rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 47.

² R. Biadacz, *Plany kont w Polsce – zarys historyczny*, cyt za: A. Banaszekiewicz, *Zasady inwentaryzowania i bilansowania w dwudziestoleciu międzywojennym w Polsce – zarys problemu*, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, tom 70 (126), SKwP, Warszawa 2013 s. 159.

wych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych. W rozporządzeniu zostały unormowane zasady sporządzania bilansu oraz rachunku zysków i strat. Wdrożenie tych zasad miało na celu umożliwienie porównania sprawozdań różnych jednostek, poprzez ich ujednoczenie. Rozporządzenie Ministrów zaczęło obowiązywać 7 maja 1934 r. i dotyczyło wszystkich osób prawnych zobowiązanych do sporządzania ksiąg handlowych.

Celem rozdziału jest zbadanie wpływu wprowadzonego w 1934 r. Rozporządzenia Ministrów na sprawozdania finansowe sporządzane przez stowarzyszenia. W sprawozdaniach stowarzyszeń analizie podlegała wyłącznie struktura, układ i składniki bilansu oraz rachunku zysków i strat sporządzonych w okresie od 1928 do 1939 r.

Regulacje rachunkowości w dwudziestoleciu międzywojennym

Sporządzane przed 1934 rokiem sprawozdania miały różnorodną formę i nieuszeregowane elementy. Przyczyną tego był nieunormowany system prawny w powojennej Polsce, w której funkcjonowały aż 4 kodeksy: niemiecki, austriacki, rosyjski i francuski. Niejednolite przepisy powodowały, że w różnych rejonach Polski stosowano różnorodne nazewnictwo oraz różne formy i układy sprawozdań finansowych. Ze względu na to, że ówczesne prawo nie definiowało zasad sporządzania sprawozdań finansowych, swoistym uzupełnieniem w zakresie prowadzenia rachunkowości w tamtym okresie była literatura tematu³. Jednak pomimo rozwiniętej literatury, również tej napisanej w języku polskim⁴, sprawozdania poszczególnych stowarzyszeń znacząco różniły się od siebie, dlatego niezbędne było wprowadzenie aktu normującego sporządzanie sprawozdań finansowych, którym miało być Rozporządzenie Ministrów dla osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych.

Jednostki stosowały różne układy bilansu. Do najczęściej stosowanych należał układ, gdzie po lewej stronie przedstawiano aktywa, stronę

³ S. Jędrzejewski, E. Bartnicka, *Ewolucja bilansu i jego roli w systemie rachunkowości – ujęcie historyczne*, Wydawnictwo naukowe Doctrina, Łódź 2016, s. 80.

⁴ Zob. szerz. R. Biadacz, *Rachunkowość w wybranych publikacjach naukowych i dydaktycznych z okresu zaborów*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 86 (139), 2015, s. 149-166.

czynną lub winien, a po prawej pasywa, stronę bierną lub ma. Jednak nie był to jedyny stosowany sposób prezentacji sprawozdania finansowego, gdyż często stowarzyszenia nie stosowały tabeli, a zamiast tego układ, w którym na górze znajdują się aktywa, a pod spodem pasywa, oraz wiele innych układów i nazewnictwa. Bilanse niektórych stowarzyszeń były bardzo rozwinięte i składały się z wielu syntetycznych i analitycznych pozycji, natomiast innych bardzo krótkie, ograniczające się do kilku wyróżnień, nie umożliwiających należytej analizy działalności stowarzyszenia.

Wprowadzenie w 1934 r. Rozporządzenia Ministrów miało na celu ujednoczenie zasad sporządzania sprawozdań finansowych przez osoby prawne zobowiązane do prowadzenia ksiąg handlowych. Aktywa w bilansie miały być podzielone na majątek stały, w tym na: grunty, budynki, urządzenia techniczne, inwentarz zakładowy i biurowy, koncesje i patenty oraz na majątek płynny, w tym gotówkę w kasie i bankach, papiery procentowe, weksle w portfelu i w inkasie, akcje i udziały w innych przedsiębiorstwach, materiały, półfabrykaty, gotowe wyroby i towary, dłużników, inne aktywa, sumy przechodnie, sumy pozabilansowe. Po stronie pasywów należało wykazać: kapitały własne, w tym kapitał zakładowy, wpłaty akcjonariuszy lub udziałowców na powiększenie kapitału zakładowego przed zarejestrowaniem, kapitał zapasowy, kapitały rezerwowe. Następnie Kapitał amortyzacyjny, kapitał obligacyjny oraz zobowiązania, w tym wierzycieli, zobowiązania z tytułu umów kartelowych oraz fundusze i zobowiązania specjalne.

Jednostki również zostały zobowiązane do sporządzania rachunku zysków i strat, który w pierwszej połowie XX w. zaczął nabierać coraz większego znaczenia⁵. Ten składnik sprawozdania przed 1934 często był pomijany przez stowarzyszenia lub stosowany w sposób bardzo uproszczony. Często był także zastępowany przez zestawienie wpływów lub wydatków, które nie było równoznaczne rachunkowi zysków i strat. Najczęściej prezentowany był on w formie konta księgowego, dzięki któremu można było określić zysk lub stratę⁶, czyli w formie dwustronnej tabeli, w której zazwyczaj po lewej stronie przedstawione były straty, a po prawej zyski. Począt-

⁵ R. Biadacz, *Rys historyczny Rachunku Zysków I Strat W Polsce Międzywojennej*, Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 399, 2015, s. 58-59.

⁶ Ibidem.

kowo większą uwagę zwracano na stronę strat, która była bardziej rozwinięta niż strona zysków. Na mocy rozporządzenia jednostki zostały zobowiązane do uwzględnienia w oddzielnych pozycjach po stronie strat: kosztów administracji ogólnej, kosztów fabrykacji, kosztów sprzedaży, kosztów kredytów, podatków państwowych i komunalnych, różnic kursowych, odpisów amortyzacyjnych.

Rozporządzenie ministrów dopuszczało stosowanie bardziej szczegółowego podziału strat.

Analiza porównawcza bilansów za okres 1928-1937

Bilans traktowany był jako źródło informacji o sytuacji majątkowo-finansowej jednostki⁷. Mimo znaczącej funkcji, na początku XX wieku sporządzany był w sposób dowolny, przyjmując różny układ, nazewnictwo, a także wykazując różnorodną ilość informacji, poprzez syntetyczny układ odnoszący się do kilku pozycji lub bardzo rozbudowany składający się z licznej analityki.

W sprawozdaniu Wielkopolskiego Towarzystwa Kótek rolniczych w latach 1927 i 1928 bilans był podzielony na aktywa i pasywa, w którym strona aktywów znajdowała się po lewej stronie, a pasywów po prawej (por. tabela 1).

Tabela 1. Bilans Wielkopolskiego Towarzystwa Rolniczego za 1928 rok

Aktywa:	Pasywa:
Pozostałość gotówki w Sekretariatach Pow.	Składki podleg. Zwrotowi do T. U. G.
Należności Rach. Bieżących i należne składki	Sumy długu z tytułu pożyczek kaucji i niedopłat
Gotówka w Kasie i w P. K. O.	Niewykorzystane subwencje z roku 1927
	Dług Wlkp. Towarzystwu Rolniczemu
	Nadwyżka dochodów j. w.

Źródło: Sprawozdania Wielkopolskiego Towarzystwa Kótek Rolniczych.

⁷ A. Banaszkievicz, *Zasady inwentaryzowania i bilansowania w dwudziestoleciu międzywojennym w Polsce – zarys problemu*, Zeszyty Teoretyczne rachunkowości, tom 70 (126), SKwP, Warszawa 2013 s. 161.

W sprawozdaniach sporządzonych między 1929 a 1934 rokiem, strony bilansu były nazywane winien i ma. Od 1932 r. zmieniono układ bilansu i po lewej stronie wykazywano wszystkie pozycje bilansowe, a po prawej przypisywano im odpowiednią wartość w kolumnach winien lub ma. Po 1934 r. ponownie zmieniono nazewnictwo w kolumnach na aktywa lub pasywa (por. tabela 2).

Tabela 2. Bilans Wielkopolskiego Towarzystwa Kótek Rolniczych w latach 1932-1936

		per 31 III 1932		p. 31. III. 1937 r.
R-k	Kasy -	gotówka		Kasa
„	P.K.O	„		P.K.O.
„	Bieżący:	Dłużnicy		Dłużnicy i Wierzyciele
		Wierzyciele		Weksle
„	Członków	zaleg. składki r.	1929	Członkowie za zaległe składki
		„	1930	Sumy przechodnie
		„	1931	Sumy do wyjaśnienia
			człk. nadzw,	Fund. Obrotowe
			T.U.G.	Niedobór bilansowy
		należności z § 8: r.	1929	
		„	1930	
		„ 1931		
		„ „ TUG.		
„	Subwencji	Prop. Filmowa		
		Bibl. Włośc.		
		Podróże działu dokształ.		
„	Inst. Osadnictwa			
„	Przejęciowy:	Zaliczki		
		Fundusz Prez. TUG		
		„ emeryt.		
		Aserwaty		
		Wpis. na konkursy		
		Prop. oświat.		
„	Wekslu			
		Wyrównanie		

Źródło: Sprawozdania Wielkopolskiego Towarzystwa Kótek Rolniczych.

Bilans sporządzony w 1928 r. miał syntetyczną formę i układem przypominał bilanse sporządzane obecnie, które po lewej stronie przedstawiają aktywa, a po prawej pasywa. Wyodrębniano w nim jednak niewiele pozycji, które w bilansie za okres 1931/32 zostały rozbudowane, a układ bilansu został zmieniony. W bilansie za 1931/32 r. wszystkie pozycje rozpoczynają się od R-k, czyli rachunku, który nie występował już w sprawozdaniu za 1936/37 r. Widoczną zmianą w sprawozdaniu za 1936/37 r. jest powrót do bardziej syntetycznej formy. Jednostka nie zastosowała się do

Rozporządzenia Ministrów i nie podzieliła swojego bilansu w sprawozdaniu za 1936/37 na dwie strony oraz nadal ujmowała wszystkie pozycje razem, przydzielając wyłącznie odpowiednie wartości w prawidłowej dla nich kolumnie aktywa lub pasywa. Co więcej, jednostka zarówno w 1931/32 jak i 1936/37 r. rozpoczyna bilans od najbardziej płynnego składnika, czyli od kasy.

Bilans Pomorskiego Towarzystwa Rolniczego sporządzony za okresy 1932/33 i 1937/38 w obu przypadkach miał podobny układ (por. tabela 3). Po lewej stronie znajdowały się aktywa, a po prawej pasywa. W obu przypadkach aktywa nie zostały podzielone na majątek stały i płynny i niezgodnie z zasadami obecnie sporządzanego bilansu, rozpoczynały się od kasy. Było to częstą praktyką w analizowanym okresie. Jednostki porządkowały składniki bilansu zgodnie z istotnością jego elementów, dlatego bilans często rozpoczynał się od płynnych składników, czyli kasy. Pasywa bilansu za okres 1932/33 składały się wyłącznie z dwóch pozycji: wierzyciele i akcepty. Zostały one natomiast rozbudowane w kolejnych latach i przedstawiały również m.in. rezerwy oraz nadwyżkę bilansową.

Tabela 3. Bilans Pomorskiego Towarzystwa Rolniczego za okres 1932/33 i 1937/38

1932/33	
Aktywa	Pasywa
Kasa gotówkowa	Wierzyciele
Pocztowa Kasa Oszczędności	Akcepty
Dłużnicy	
Akcje	
Inwentarz	
Niedobór z lat ubiegłych	
Odpisy na r-ku dłużników	
Przewyżka wydatków nad dochodami w 1932/33	
1937/38	
Kasa	Rezerwa własn. Na bud. Domu P. T. R.
Bk. Zw. Sp. Zar. got.	Rez. Własna na zał. skł
P. K. O.	Zakł. Ubezp. Społecznych
Akcje	„Kłoso”
Druki	Wierzyciele
Inwentarz	Nadwyżka bilansowa na dzień 31.3.1938 r.
Odznaki P. T. R.	
Dłużnicy	
T. R. P. skł. 37	
T. R. P. zat. skł. i inne	

Źródło: Sprawozdanie Pomorskiego Towarzystwa Rolniczego.

Mimo rozbudowania bilansu sporządzonego po 1934 r., a w szczególności rozbudowania jego pasywów, nie jest on zgodny z Rozporządzeniem Ministrów. Można zatem dojść do wniosku, że zmiany w ilości przedstawianych informacji w bilansie, wynikają z rozwoju stowarzyszenia, a nie dostosowania się do wprowadzonego Rozporządzenia Ministrów.

Analiza porównawcza rachunku zysków i strat za okres 1928-1937

Rachunek zysków i strat był często pomijanym elementem sprawozdania finansowego w badanym okresie. Sporządzany był najczęściej w formie tabeli, w której po lewej stronie wykazywano straty, a po prawej zyski. Przed wydaniem Rozporządzenia straty często wykazywane były w sposób bardzo szczegółowy, natomiast zyski w sposób bardzo ogólny⁸.

Pierwsze analizowane sprawozdanie Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych sporządzone było za 1928 r. Oprócz bilansu zawierało także rachunek zysków i strat (por. tabela 4). Rachunek po lewej stronie przedstawiał straty, a po prawej zyski. Pozycje były bardzo ogólne i nie przedstawiały szczegółowych informacji o poniesionych stratach i osiągniętych przychodach.

Tabela 4. Rachunek zysków i strat Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych za 1928 rok

Straty:	Zyski:
Wydatki personalne	Składki
Koszta podróży	Prowizje
Rachunek Administr. Gospod.	Rach. Administr. Gospod.
Utrzymanie samochodu	Różne konta
Różne konta	
% dla powiatów i kółek	
Nadwyżka dochodu	
Razem	
Złotych	

Źródło: Sprawozdania Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych.

⁸ S. Jędrzejewski, M. Urbaszek, M. Kowalczyk, *Ewolucja systemu rachunkowości polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, Wydawnictwo SiZ, Łódź 2017, s. 95.

W kolejnych latach jednostka zrezygnowała, ze sporządzania tego składnika sprawozdania i dopiero w sprawozdaniu za lata 1936-1937 przedstawiła rachunek działalności, który różnił się znacząco od wcześniej sporządzonego rachunku zysków i strat (por. tabela 5). Forma tabeli przypominała konstrukcją sporządzany przez jednostkę bilans. Po lewej stronie wyszczególniono pozycje rachunku, a po prawej dwie kolumny: wydatki i dochody. Rachunek działalności nie był zatem zgodny formą, nazewnictwem i prezentowanymi elementami z Rozporządzeniem Ministrów. Zaskakujące jest także to, że formą i układem rachunek zysków i strat sporządzony w 1928 r., bardziej przypominał rachunki spotykane w sprawozdaniach po wprowadzeniu Rozporządzenia. Jednostka w obu rachunkach nie wyszczególniła podatków, które były często spotykanym elementem w rachunkach zysków i strat w dwudziestoleciu międzywojennym. Również w rachunku sporządzonym za 1936/37 r. nie uwzględniła pozycji wymaganych przez Rozporządzenie Ministrów.

Tabela 5. Rachunek działalności Wielkopolskiego Towarzystwa Kótek Rolniczych p. 31. III. 1937rok

	Wydatki	Dochody
Wydatki budżetowe	225 089,22	
Dochody budżetowe		233 007,55
Odpisy zaległych składek za r. 1933	28 179,83	
Odpisy z rach. T. U. G.	6 571,40	
Odpisano z dłużników	118,97	
Przypisano zal. skł. Za r. 1936		33 297,55
Umorzenie zobowiązań		227,32
Odpisano spłaconych w ciągu r. 1936 zal. skł.	18 286,93	
Dodatkowe straty za r. 1935/36	1 726,65	
Zysk na wydawnictwach		145,16
Niedobór bilansowy		13 288,42

Źródło: Sprawozdania Wielkopolskiego Towarzystwa Kótek Rolniczych.

Rachunek zysków i strat Centralnego Stowarzyszenia Spożywczego dla Śląska w Łazach w latach 1932/33 i 1935/36 był sporządzony jednolicie, prezentując te same elementy w obu rachunkach. W charakterystyczny sposób, dla tego okresu, strona strat była mocno rozbudowana, natomiast strona zysków przedstawiona bardzo syntetycznie, ograniczając się wyłącznie do wyszczególnienia dwóch lub trzech pozycji. Przedstawione elementy w obu rachunkach nazywają się tak samo lub bardzo podobnie, co sprzyja porównywalności obu sprawozdań. Jednak, brak zwiększenia

rachunku zysków i strat za okres 1935/36 r. o dodatkowe pozycje, sugerowane w Rozporządzeniu, wskazuje, że nie wpłynęło ono na sposób sporządzenia rachunku zysków i strat przez stowarzyszenie.

Tabela 6. Rachunek zysków i strat Centralnego Stowarzyszenia Spożywczego dla Śląska w Łazach za okres 1932/33 r. i 1935/36 rok

1932/33			
Strata			Zysk
Odpis	inwentarza	sklepowego 10%	Surowy zysk
„	„	samochodów 20%	Odsetki od udziału Gec
„	„	koni i wozów 15%	
„	realności 3%		
Wydatki transportu i warsztatu			
Frachty i cła kolejowe			
Podatek obrotowy i konsumcyjny			
Płaca	Miesięczna		
„	Tygodniowa		
Wydatki administracyjne			
Wkładka do Związku			
Odsetki	od udziałów		
„	od pożyczek i kaucji		
„	od funduszu zatrudnionych		
„	od kas sierocych		
Czynsze			
Podatek	zarobkowy i gruntowy		
„	od udziałów		
„	osobisto dochodowy		
„	Czynszowy		
„	pauszal. ⅓% od umów służb		
„	Rentowy		
Taksy			
Podatek kościelny			
Stemplowanie ksiąg handlowych			
Pod. Rentowy i od udz. Za r. 1932/33 do zapł.			
Nadwyżka			
1935/36			
Strata			Surowy zysk
Odpis	inwentarza	Sklepowego	Odsetki od udziału Gec
„	„	samochodów	
„	realności 3%	i maszyn	Czynsze
Wydatki transportu i warsztatu			
Frachty kolejowe i cła			
Podatek obrotowy i konsumcyjny			
Płaca miesięczna			
Płaca tygodniowa			
Wydatki administracyjne			
Wkładka do Związku			
Odsetki od udziałów			

Odsetki od pożyczek	
Podatek	zarobkowo-gruntowy i czynszowy
„	osobisto-dochodowy
„	pauszal. 1/3% od umów służbowych
„	Rentowy
„	Kościelny
„	Należytości
„	Ekwiwalentowi
„	od udziałów
Taksy	
Przyrost wartości	
Stemplowanie ksiąg handlowych	
Nadwyżka	

Źródło: Sprawozdanie Centralnego Stowarzyszenia Spożywczego dla Śląska w Łazach.

Analizowane sprawozdania Wielkopolskiego Towarzystwa Rolniczego wskazały, że nie były one sporządzane zgodnie z rozporządzeniem. Sprawozdanie za rok 1928 jest jedynym, w którym wykazano rachunek zysków i strat. W kolejnych okresach nie był on sporządzany, a dopiero w 1937 r. sporządzono rachunek działalności, który znacząco odbiegał od formy rachunku zysków i strat.

Również w przypadku Centralnego Stowarzyszenia Spożywczego dla Śląska w Łazach rozporządzenie nie wpłynęło na wyszczególnione w rachunku informacje. Już przed rokiem 1934 jednostka w osobnych pozycjach wyszczególniała koszty administracji oraz podatki, a po wprowadzeniu rozporządzenia nie rozszerzono rachunku o kolejnypozycje, wyszczególnione w tym akcie.

Podsumowanie

Wprowadzenie w 1934 r. Rozporządzenia Ministrów miało ujednolicić zasady sporządzania sprawozdań finansowych przez osoby prawne, obowiązane do prowadzenia ksiąg handlowych. Z dokonanej analizy wynika jednak, że Rozporządzenie miało niewielki wpływ lub nie oddziaływało na sporządzane w tym okresie sprawozdania finansowe stowarzyszeń.

Bilans przed 1934 r. uznawany był za podstawowy składnik sprawozdań finansowych. Mimo to, jego układ oraz zakres prezentowanych informacji traktowany był bardzo swobodnie. Układ bilansu Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych w 1932 r. uległ zmianie na tabelę przedsta-

wiającą wszystkie aktywa i pasywa razem i pozostał w stałej formie do 1937 r. Jednostka, w porównaniu z bilansem za 1932 r., wykazała w nim mniej informacji, co przyczyniło się do bardziej czytelnego obrazu stowarzyszenia, jednak nie przedstawiała informacji sugerowanych w Rozporządzeniu. Natomiast bilans Pomorskiego Towarzystwa Rolniczego za okres 1937/38 został rozbudowany o kilka pozycji względem bilansu za okres 1932/33, jednak również nie uwzględniał sugerowanego układu bilansu oraz wszystkich pozycji z Rozporządzenia Ministrów.

Rachunek zysków i strat był często pomijanym elementem w sprawozdaniach finansowych stowarzyszeń i dopiero Rozporządzenie Ministrów w 1934 r. zobowiązało jednostki do jego sporządzania. Na początku XX w. był on traktowany w sposób bardzo indywidualny i często przyjmował różne formy. W badanych sprawozdaniach Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych rachunek zysków i strat sporządzony był jedynie w 1928 r. W sprawozdaniach za kolejne lata stowarzyszenie nie sporządzało podobnego zestawienia i dopiero w sprawozdaniu za okres 1937/38 r. zawarto rachunek działalności przedstawiający dochody i wydatki stowarzyszenia. Ze względu na inny układ i formę ciężko jest go porównać do wcześniej sporządzanego rachunku zysków i strat, a co więcej nie jest zgodny z Rozporządzeniem.

Centralne Stowarzyszenie Spożywcze dla Śląska w Łazach już w 1932/33 r. sporządzało rachunek zysków i strat, który nie uległ zmianom do 1936 r. Przedstawione informacje w obu rachunkach były jednolite, uszeregowane w takiej samej kolejności.

Przeprowadzona analiza bilansów oraz rachunków zysków i strat, w sprawozdaniach Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych, Pomorskiego Towarzystwa Rolniczego oraz Centralnego Stowarzyszenia Spożywczego dla Śląska w Łazach, wskazuje, że wprowadzenie w 1934 r. Rozporządzenia Ministrów nie miało znaczącego wpływu na sposób sporządzania bilansu oraz rachunków zysków i strat przez stowarzyszenia.

Bibliografia

Banaszkiewicz A., *Zasady inwentaryzowania i bilansowania w dwudziestoleciu międzywojennym w Polsce – zarys problemu*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 70 (126), SKWP, Warszawa 2013.

Biadacz R., *Rachunkowość w wybranych publikacjach naukowych i dydaktycznych z okresu zaborów*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 86 (139), 2015.

Biadacz R., *Rys Historyczny Rachunku Zysków I Strat W Polsce Międzywojennej*, Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 399, 2015.

Jędrzejewski S., Bartnicka E., *Ewolucja bilansu i jego roli w systemie rachunkowości – ujęcie historyczne*, Wydawnictwo naukowe Doctrina, Łódź 2016.

Jędrzejewski S., Urbaszek M., Kowalczyk M., *Ewolucja systemu rachunkowości polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, Wydawnictwo SiZ, Łódź 2017.

Sobańska I., Kabalski P. (red.), *Współczesne nurty badawcze w Rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012.

Akty prawne:

Rozporządzenia Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych

Strony internetowe:

Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa

<http://kpbk.umk.pl/dlibra/sresults?action=SearchSimilarAction&eid=158173>

Śląska Biblioteka Cyfrowa

<https://www.sbc.org.pl/dlibra/results?q=centralne%20stowarzyszenie%20spo%C5%BCywcze&action=SimpleSearchAction&type=-6&p=0>

Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa

<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=397716&from=&dirids=1&tab=1&lp=1&Ql=>

Spis tabel

Tabela 1. Bilans Wielkopolskiego Towarzystwa Rolniczego za 1928 rok _____	40
Tabela 2. Bilans Wielkopolskiego Towarzystwa Kótek Rolniczych w latach 1932-1936 _____	41
Tabela 3. Bilans Pomorskiego Towarzystwa Rolniczego za okres 1932/33 i 1937/38 _____	42
Tabela 4. Rachunek zysków i strat Wielkopolskiego Towarzystwa Kótek Rolniczych za 1928 rok _____	43
Tabela 5. Rachunek działalności Wielkopolskiego Towarzystwa Kótek Rolniczych p. 31. III. 1937 rok _____	44
Tabela 6. Rachunek zysków i strat Centralnego Stowarzyszenia Spożywczego dla Śląska w Łazach za okres 1932/33 r. i 1935/36 rok _____	45

Rozdział 4

Ewolucja sprawozdań finansowych na ziemiach polskich w okresie XIX – XXI wieku

Aleksandra Czerwczak*

Wprowadzenie

Uważa się, że korzenie rachunkowości sięgają czasów prehistorycznych. Od początku swego istnienia tworzona była, aby dostarczać informacji o działalności podmiotów gospodarczych, co oznacza, że przez cały okres istnienia nie zmieniła się jej funkcja. Jednak „wraz z funkcją jaką pełni zmieniła się również jej struktura”¹, co oznacza, że wraz z rozwojem gospodarczym powinien również rozwijać się zakres informacji dostarczonej przez rachunkowość. Najcenniejszym źródłem informacji jest sprawozdanie finansowe, które współcześnie jest stosunkowo mocno zestandaryzowane. Celem rozdziału jest analiza porównawcza sprawozdań finansowych z XIX - XX wieku do współczesnych.

Aby osiągnąć cel opracowania zbadano historyczne sprawozdania z przełomu XIX i XX wieku Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej z ograniczoną odpowiedzialnością oraz porównano ich zakres informacyjny z zakresem wynikającym ze sprawozdań finansowych, który został określony w ustawie o rachunkowości.

* Studentka kierunku Rachunkowość, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

¹ S. Jędrzejewski, E. Bartnicka, *Ewolucja bilansu i jego roli w systemie rachunkowości – ujęcie historyczne*, Wydawnictwo Naukowe Doctrina, Łódź 2016, s. 27.

Rachunkowość jako system informacyjny i jej geneza

Rachunkowość na przestrzeni wieków była różnie definiowana. Zanim zaczęto stosować ten termin, mówiono o niej też jako buchalterii², czy też księgowości. C. Łagiewski stwierdził, iż buchalteria dla nauk społecznych jest nauką pomocniczą, która daje cyfrowe odzwierciedlenie procesów gospodarczych, co dopomagało sprawiedliwie dzielić zyski i ustalać własności, a także wprowadziło ład i porządek w stosunkach społeczno-gospodarczych. Nauki społeczne wybitnie podkreślają potrzebę i znaczenie rachunkowości oraz przyczyniają się do jej doskonalenia drogą logicznego, naukowego przemyslenia (...)”³. K. Czerwiński uważał, że księgowość była historią prowadzenia przedsiębiorstw gospodarczych, wyrażoną w cyfrach, opierających się na dowodach sporządzonych w formie pisemnej⁴. W okresie międzywojennym B. Siwoń zwrócił uwagę, iż „rachunkowość bilansowa jest rachunkowością systemu podwójnego, tzn. że zachowujemy w niej zasadę ekwiwalentu (suma kont „obciążonych” równa się sumie kont „uznanych”), jak również ewidencji ogólnej i szczegółowej”⁵. Jedną ze współczesnych definicji rachunkowości podała A. Jarugowa stwierdzając, że „jako nauka stosowana, rachunkowość ma cel praktyczny, czyli pomiar przepływów i przyrostu wartości w podmiocie, dokonywany po to, aby ułatwić podejmowanie decyzji i rozliczać ze społecznej i ekonomicznej efektywności”⁶ uważa się też, że rachunkowość jest „sztuką interpretacji, pomiaru i opisu działalności ekonomicznej”⁷ oraz systemem pomiaru, „którego celem nadrzędnym jest odzwierciedlenie rzeczywistości

²Buchalteria pochodzi od niemieckiego słowa Buchhaltung oznaczającego księgowość.

³ C. Łagiewski, *Księgowość a nauki społeczne*. „Czasopismo Księgowych w Polsce” (Nr 12 str. 343 z 1932).

⁴K. Czerwiński, *Czasopismo Księgowych w Polsce*, Organ Związku księgowych w Polsce, Poznań, 1930, s. 13-14.

⁵ B. Siwoń, *Rachunkowość bilansowa*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu zagranicznego we Lwowie Praca seminarium Nauk handlowych pod kierownictwem prof. Dr. F. Tomaka, Lwów, 1936, s. 11.

⁶ A. Jarugowa, *Współczesne problemy rachunkowości*, PWE, Warszawa, 1991, s. 13.

⁷ E. Walińska, *Rachunkowość finansowa w świetle podatku dochodowego*, FRR, 1997, s. 13.

gospodarczej jednostki (bez zniekształcania tej rzeczywistości ze względu na interesy określonych użytkowników”⁸.

Kluczowym terminem w dziedzinie rachunkowości jest sprawozdawczość finansowa będąca kluczowym produktem rachunkowości finansowej⁹. „Nowoczesna sprawozdawczość finansowa koncentruje się na dostarczaniu miary zysku jako wskaźnika działalności przedsiębiorstwa”¹⁰. E. Walińska stwierdza, że „sprawozdania finansowe są nierozzerwalnie związane z rachunkowością finansową, pokazują wyniki podmiotu w ciągu okresu i jego sytuację finansową oraz majątkową w określonym momencie czasu”¹¹.

Sprawozdanie finansowe badanej jednostki z XIX wieku

Sprawozdanie Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej z ograniczoną odpowiedzialnością z czynności w roku 1890 obejmuje 4 strony, na których zawarto: stronę tytułową, która zawiera nazwę jednostki i rok, za który zostało sporządzone sprawozdanie finansowe oraz informację o walnym zgromadzeniu, czyli termin, miejsce i porządek obrad. Ostatnim elementem strony tytułowej jest miejsce i rok sporządzenia sprawozdania.

Kolejna strona sprawozdania rozpoczyna się prezentacją celu powołania spółki i genezą jej powstania. W dalszej części przedstawiono informację o ilości posiedzeń rady nadzorczej z podziałem na posiedzenia plenarne własne, posiedzenia plenarne wspólne z zarządem oraz posiedzenia rewizyjne. Następnie w bardzo syntetyczny sposób przedstawiono tematykę odbytych posiedzeń.

W dalszych elementach sprawozdania zawarto informację o działalności spółki. Część tą otwiera zestawienie nazwane rachunkiem, w którym w pierwszej części zawarto obrót ogólny w roku 1890 (por. tabela 1), które posiada charakter tabeli, w której w jednej z kolumn nazwanej rachunkiem

⁸E. Walińska, *Zasady wyceny bilansowej i ustalania wyniku zgodnie ze znowelizowaną Ustawą o rachunkowości*, CCAE, 2002, s. 43.

⁹E. Walińska, *Zasady wyceny...*, op. cit., s. 69.

¹⁰E.A. Hendriksen, M. F. van Breda, *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa 2002, s.321.

¹¹E. Walińska, *Rachunkowość...*, op. cit., s. 51.

zawarto nazwy poszczególnych rachunków, przy czym nazwy te są poprzedzone słowem rachunek. Wśród nich wyodrębniono rachunki: kasy, wstępnego, udziałów, depozytu, kosztów urządzenia, procentów oraz funduszu rezerwowego. Można się domyślać, że współcześnie słowo „konto” zastępuje „rachunek”.

Tabela 1. Obrót ogólny Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej z ograniczoną odpowiedzialnością w roku 1890

Rachunek	Sumy obrotowe		Saldo	
	Winien	Ma	Winien	Ma
Rachunek Kasy	2.292,10	2.281,04	11,06	-
Rachunek Wstępnego	610,00	610,00	-	-
Rachunek Udziałów	-	1.650,00	-	1.650,00
Rachunek Depozytu	2.029,40	-	2.029,40	-
Rachunek Kosztów Urządzenia	251,64	-	251,64	-
Rachunek Procentów	-	32,10	-	32,10
Rachunek Funduszu Rezerwowego	-	610,00	-	610,00
Suma	5.183,14	5.183,14	2.292,10	2.292,10

Źródło: Sprawozdanie Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej z ograniczoną odpowiedzialnością z czynności w roku 1890.

W kolumnach obok zaprezentowano sumy obrotowe i saldo. Posiadają one dwie strony „winien” i „ma”. Każda ze stron zestawienia posiada podsumowanie, przy czym suma kolumn „winien” i „ma” w sumach obrotowych i saldach są sobie równe, co przypomina w pewien sposób współczesny bilans bądź zestawienie obrotów i sald, ze względu na obecność wielkości obrotów zaksięgowanych w trakcie roku. W dalszej części sprawozdania zaprezentowano rachunek zysków i strat (por. tabela 2), który stanowi uszczegółowienie kosztów urządzenia wyodrębnionych w poprzedniej tabeli. W podsumowaniu tej tabeli widnieje dokładnie taka sama kwota jak w wierszu kosztów urządzenia w poprzednio opisanym zestawieniu. Kwota z podsumowania pomniejszona jest o element nazwany procent od depozytu do 31. grudnia 1890, który „pokrywa się podług §31 ustaw funduszu rezerwowego”. Dla współczesnego odbiorcy wyjaśnienie to może być nieczytelne, dlatego też autorce trudno jest ocenić użyteczność informacyjną tego sprawozdania. Dla odbiorcy znającego specyfikę sprawozdań finansowych w XIX mogło być ono czytelne. Możliwe jest również, że było ono nieczytelne dla ówczesnych zewnętrznych odbiorców informacji lecz czytelne dla odbiorców wewnętrznych. Mogło też być czytelne po dostarczeniu dodatkowych wyjaśnień w trakcie zgromadzenia.

Tabela 2. Rachunek zysków i strat Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej z ograniczoną odpowiedzialnością z 1890 roku

Koszta urzędzenia wynoszą:	
Za książki, papier, koperty itp.	79,25
Za portorya i anonsy	65,44
Za druki, odezwy itp.	76,70
Za rozmaite inne wydatki	10,25
Za remuneracją woźnego	20,00
Ogółem	251,64
Z tym odchodzi procent od depozytu do 31. Grudnia 1890	32,10
Pokrywa się podług § 31 ustaw funduszu rezerwowego	219,54

Źródło: Sprawozdanie Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej z ograniczoną odpowiedzialnością z czynności w roku 1890.

Kolejnym elementem analizowanego sprawozdania jest bilans sporządzony na rok 1891 (por. tabela 3). Tytuł tabeli jest skonstruowany odmiennie od współcześnie stosowanego nazewnictwa, a mianowicie w tytule zamieszczono rok, kolejny po roku kalendarzowym, na który sporządzono sprawozdanie finansowe badanej jednostki. Bilans przedstawiony jest w formie tabeli jednostronnej, co oznacza, że w środku wyszczególniono nazwy składników a po obu stronach kwoty wyszczególnione w kolumnach z nagłówkami debet i credit. Odbiega zatem od współcześnie stosowanej praktyki prezentacji aktywów po jednej stronie, wraz z kwotami i pasywów z kwotami po drugiej stronie zestawienia. Obecna terminologia zastąpiła również ówczesną odpowiedniostronę debet oraz credit¹².

Tabela 3. Bilans Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej z ograniczoną odpowiedzialnością z 1890 roku

DEBET	Bilans na rok 1891	CREDIT
11,06	Kasa	-
-	Udziały członków	1650,00
2029,40	Depozyt	-
-	Fundusz rezerwowy	390,46
2040,46		2040,46

Źródło: Sprawozdanie Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej z ograniczoną odpowiedzialnością z czynności w roku 1890.

¹² W wieku XX nastąpiło znaczne przejęcie niemieckojęzycznego nazewnictwa fachowego w dziedzinie rachunkowości do języka polskiego (niem. Aktiva, Passiva).

W analizowanym bilansie wyszczególniono naprzemiennie składniki aktywów i pasywów: kasę, udziały członków, depozyt, fundusz rezerwowy. Zawiera on tylko 4 pozycje, które zostały zsumowane na dole tabeli. Zaskakująco znikoma ilość pozycji może być uzasadniona krótkim okresem prowadzenia działalności. Dostarczone informacje jednakże mogą być niewystarczające dla odbiorców zewnętrznych, jakimi są m.in. członkowie spółki ale także odbiorców wewnętrznych, jakimi są członkowie zarządu spółki, ze względu na brak uszczegółowienia pozycji „depozyt”. Na podstawie tego bilansu potencjalni inwestorzy mogli mieć trudność oceny ryzyka poniesienia straty lub szansy osiągnięcia zysku.

W dalszej części analizowanego sprawozdania wymieniono członków zarządu odpowiedzialnych za sprawozdanie oraz członków komisji rewizyjnej z rady nadzorczej, odpowiedzialnych za zgodność sprawozdania z księgami spółki. W dalszej części sprawozdania wyodrębniono wiadomości ogólne i statystyczne w postaci składu zarządu, składu rady nadzorczej, składu członków spółki i jego zmiany w roku, za które dotyczy sprawozdanie finansowe, a w ostatniej części wyszczególniono wszystkich 122 członków spółki zgodnie ze stanem podanym na dzień sporządzenia sprawozdania. Sprawozdania finansowe sporządzone za lata 1895 oraz 1897 zostały sporządzone w takim samym układzie, co oznacza, że posiada ono taką samą wartość informacyjną, dlatego odstąpiono od ich analizy.

Sprawozdanie finansowe badanej jednostki sporządzone w XX wieku

Sprawozdanie finansowe tej samej jednostki, z czynności w 1902 roku różni się od opisanego powyżej już stroną tytułową. Zmieniona została nazwa spółki poprzez zastąpienie słów z ograniczoną odpowiedzialnością na niemieckojęzyczny skrót „E. G. m. b. H.” oraz przeniesiono miejsce i rok sporządzenia sprawozdania na kolejną z 8 stron.

Dalsze zmiany widoczne są na stronie drugiej, we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego. Przedstawione są dotychczasowe osiągnięcia spółki takie jak umieszczenie w budynku kawiarni, handlu i biura bankowego, dostosowanie budynku do potrzeb spółki, tj. urządzenie elek-

trycznej windy, a także stworzenie w ogrodzie wygodnej kolonady oraz estrady dla orkiestry. Zaznaczono również, że w kolejnych latach spodziewane jest powiększenie zysku o wysokość wartości wynajmu jednego z nieużytkowanych lokali, którego wynajęcie w tym roku skutkowałoby niemalże dwukrotnym wzrostem zysku.

W następnej kolejności pokazane jest zestawienie dotyczące zmian w bilansie spółki na przestrzeni omawianego roku poprzez obrót ogólny w roku 1902 (por. tabela 4). Analiza tego zestawienia pozwala określić rozwój rachunkowości informacyjnej w badanej jednostce. Zestawienie to zostało powiększone o kolumnę z numeracją poszczególnych pozycji, co najprawdopodobniej spowodowało dodanie 7 dodatkowych rachunków do tabeli, tj. nieruchomości, hipotek, administracji nieruchomości, administracji spółki, udziału w Banku Przemysłowym, lombardowych listów hipotecznych, dłużników oraz wierzycieli.

Tabela 4. Obrót ogólny Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej E. G. m. b. H w roku 1902

l.p.	Rachunek	Sumy obrotowe		Saldo	
		Winien	Ma	Winien	Ma
1.	Udziałów	965,00	85.969,19	-	85.004,19
2.	Depozytów	144.646,90	119.003,90	25.643,00	-
3.	Procentów	-	77,00	-	77,00
4.	Nieruchomości	959.895,92	2.520,37	957.375,55	-
5.	Hipotek	556.000,00	1.562.000,00	-	1.006.000,00
6.	Administracji nieruchomości	10.271,89	14.579,00	-	4307,11
7.	Administracji spółki	1163,08	4,30	1.158,78	-
8.	Udziału w Banku Przemysłowym	1000,00	-	1.000,00	-
9.	Lombardowych listów hipotecznych	231.000,00	-	231.000,00	-
10.	Dłużników	1.770,67	246,00	1.524,67	-
11.	Funduszu rezerwowego	1.126,89	4.816,81	-	3.689,92
12.	Kasy	895.607,84	891.683,97	3.923,87	-
13.	Urządzenie kawiarni	24.894,70	-	24.894,70	-
14.	Wierzycieli	-	147.442,35	-	147.442,35
		2.828.342,89	2.828.342,89	1.246.520,57	1.246.520,57

Źródło: XIII. Sprawozdanie. 1902. Dom Przemysłowy. Spółka Budowlana. E. G. m. b. H. w Poznaniu.

W dalszej części sprawozdanie zostało poszerzone o szczegóły rachunku nieruchomości (por. tabela 5), których salda w takiej samej kwocie zostały zawarte we wcześniejszym zestawieniu. Rachunek posiada sumy

częściowe, a szczególną pozycją w rachunku nieruchomości są rachunki przedsiębiorców i dostawców jeszcze do zapłacenia, pomniejszające saldo rachunku po stronie winien, pomimo wyszczególnienia w zestawieniu obroty ogólne rachunku wierzycieli. W rachunku nieruchomości warto zwrócić również uwagę na rachunki zakwestionowane, które mogą w istotnym stopniu zmienić sytuację majątkową badanej jednostki.

Tabela 5. Rachunek nieruchomości Plac Wilhelmowski 18

Cena kupna włącznie wszelkich kosztów	M.	564.779,50
Wpłynęło za materyały z starych budynków po strąceniu kosztów rozbioru	M.	10.274,15
	M.	554.505,35
Pomiary, koszta konkursu, konsensy, rysunki i prace techniczne oraz różne drobne wydatki kosztowały	M.	17.167,44
Procenty od 1.10.1900 r. do 30.09.1902r.	M.	55.384,47
Bank Mecklemburski, wstępne i prowizya	M.	13.750,00
Przedsiębiorcom i dostawcom zapłacono	M.	255.047,58
Zapłacono razem	M.	895.854,84
Rachunki przedsiębiorców i dostawców jeszcze do zapłacenia	M.	61.520,71 *
Razem	M.	957.375,55

* Prócz kwoty powyższej jest jeszcze rachunek na M.67.947,48, który został zakwestionowany

Źródło: XIII. Sprawozdanie. 1902. Dom Przemysłowy. Spółka Budowlana. E. G. m. b. H. w Poznaniu.

Suma kwot wyszczególnionych w rachunku hipotek (por. tabela 6), podobnie jak w przypadku poprzedniego zestawienia jest zestawieniem zabezpieczeń w bankach, którego saldo końcowe zostało zawarte w takiej samej kwocie w zestawieniu określonym jako obrót ogólny. Oznacza to, że zestawienie to stanowi swego rodzaju uszczegółowienie obrotu ogólnego zawartego w analizowanym sprawozdaniu.

Tabela 6. Rachunek hipotek Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej E. G. m. b. H w roku 1902

Bank Mecklemburski I	M.	550000
Bank Przemysłowców II	M.	225000
Bank Związku Spółek Zarobkowych III	M.	150000
Budowniczy Ludwik Frankiewicz IV	M.	81000
Razem	M.	1006000

Źródło: XIII. Sprawozdanie. 1902. Dom Przemysłowy. Spółka Budowlana. E. G. m. b. H. w Poznaniu.

W rachunku zysków i strat (por. tabela 7) widoczne są znaczne zmiany w układzie, a także sposobie prezentacji. Zastosowano podział na zyski i straty oraz uszczegółowiono zyski poprzez dodanie kategorii takich jak dochody i rozchody. Każda z podkategorii została podsumowana w kolumnie trzeciej.

Tabela 7. Rachunek zysków i strat Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej E. G. m. b. H w roku 1902

A. Zyski		
Rachunek administracji nieruchomości		
Dochody		
Za komorne	13.320,25	
Za opał od lokatorów	1.258,75	14.579,00
Rozchody		
Procenty hipoteczne za IV kwartał 1902	8.422,81	
Woda, oświetlenie i opał	1.112,21	
Stróż	220,10	
Wywózki i inne różne drobne wydatki	516,77	10.271,89
Pozostaje zysku z nieruchomości		4.307,11
Rachunek procentów		
Dywidenda od udziału w Banku Przemysłowców	75,00	
Procent od interesenta	2,00	77,00
Zyski wynoszą razem		4.384,11
B. Straty		
Rachunek administracji spółki		
Sala i ogłoszenia	277,25	
Woźny i porto	142,24	
Druki, koszty sądowe i prace piśmienne	719,29	
Składka związkowa	20,00	1.158,78
Pozostaje więc czystego zysku		3.225,33

Źródło: XIII. Sprawozdanie. 1902. Dom Przemysłowy. Spółka Budowlana. E. G. m. b. H. w Poznaniu.

W zestawieniu tym został pokazany także zysk z działalności administracji nieruchomości, zysk z tej działalności powiększony o dane z rachunku procentów oraz w ostatniej części czysty zysk po uwzględnieniu strat związanych z działalnością administracji spółki. Pozwala to na określenie, która z działalności spółki jest najbardziej zyskowna bądź jak kształtuje się udział poszczególnych wydatków w poniesionych wszystkich rozchodach.

Wartym zwrócenia uwagi jest fakt, że rachunek urządzenie kawiarni i restauracji nie został uwzględniony w rachunku zysków i strat, pomimo bezwarunkowego poniesienia na ten cel wydatków. Biorąc pod uwagę

wpracowanie zysku w 1902 roku zarząd spółki zaproponował przekazanie powyższego zysku na podwyższenie funduszu rezerwowego.

Kolejnym elementem sprawozdania finansowego jest bilans (por. tabela 8), którego układ pozostał niezmienny w porównaniu ze sporządzonymi we wcześniejszych okresach, choć w znacznej mierze zwiększył zakres informacji w nim zawartych, gdyż poszerzony został o dodatkowe pozycje występujące w obrotach głównych a jednocześnie nie ujęte w rachunku zysków i strat. W nazwie użyto ostatniego dnia roku kalendarzowego, za który sporządzono sprawozdanie finansowe, zaś tytuły zewnętrznych kolumn zostały zamienione na stan czynny oraz stan bierny.

Tabela 8. Bilans Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej
E. G. m. b. H w roku 1902

Stan czynny	Rachunek	Stan bierny
-	Udziałów	85.004,19
25.643,00	Depozytów	-
957.375,55	Nieruchomości	-
-	Hipotek	1.006.000,00
1.000,00	Udziału w Banku Przemysłowym	-
231.000,00	Lombardowych listów hipotecznych	-
1.524,67	Dłużników	-
-	Funduszu rezerwowego	3.689,92
3.923,87	Kasy	-
24.894,70	Urządzenie kawiarni i restauracji	-
-	Wierzyteli	147.442,35
-	Zysk w roku 1902	3.225,33
1.245.361,79		1.245.361,79

Źródło: XIII. Sprawozdanie. 1902. Dom Przemysłowy. Spółka Budowlana. E. G. m. b. H. w Poznaniu.

Rachunki czynne zamieszczone w bilansie nie są uszeregowane według obecnego standardu, tzn. wg stopnia płynności od najtrudniej do najłatwiej zbywalnych. Kolejność podanych kont pasywnych również nie odpowiada współczesnemu układowi z podziałem na kapitał własny i obcy.

Warto zwrócić uwagę na pozycję zysk w roku 1902, gdyż wartość tego rachunku znajduje się w kolumnie stan bierny i oznacza, że powiększa źródła finansowania badanej jednostki. Ciekawym rachunkiem jest także wspomniane powyżej urządzenie kawiarni i restauracji, którego saldo zostało umieszczone w lewej części tabeli. Ten zabieg może wskazywać, że

poniesione wydatki będą rozliczane w czasie za pomocą takich narzędzi jak współczesne rozliczenie międzyokresowe kosztów czynne bądź aktywowanie kosztów poprzez wpisanie ich w tym przypadku w rejestr środków trwałych.

W dalszej części sprawozdania zamieszczono składy zarządu i rady nadzorczej odpowiedzialnych za zgodność sprawozdania finansowego z ksiązkami spółki. Informacje o ilości posiedzeń Rady Nadzorczej, Rady Nadzorczej z Zarządem, Zarządu oraz Komisji budowlanej zamieszczono w części wiadomości ogólne i statystyczne.

Następnie opublikowano informacje o składzie członków Spółki, tj. o zmianach w ich liczbie i strukturze z podziałem na miejsce zamieszkania członków. Ponadto badana jednostka ogłosiła, w jaki sposób kształtowały się informacje: ilość członków, wartość ich udziałów, fundusz rezerwowy oraz suma gwarancyjna od momentu utworzenia spółki do roku, za który sporządzano sprawozdanie finansowe. Pozostałe 4 z 8 stron stanowi lista wszystkich ówczesnych 462 udziałowców analizowanej spółki. Wartość informacji przedstawionych w sprawozdaniu finansowym za 1902 rok znacznie wzrosła w porównaniu do sprawozdania za rok 1890. Największe zmiany są widoczne w rachunku zysków i strat, którego formę całkowicie zmieniono. Sprawozdanie stało się użyteczne dla odbiorców zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych. Wykazano przede wszystkim jaką działalnością zajmuje się badana jednostka oraz udokumentowano jaka część dochodów i rozchodów występujących w spółce jest powiązana z tą działalnością.

Wartość informacyjna współczesnego sprawozdania finansowego

Współczesne sprawozdania finansowe są wysoko zestandaryzowane poprzez polskie ustawodawstwo. Załącznik nr 1 do Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości z późn. zm. szczegółowo określa jakie dokumenty i w jakim stopniu szczegółowe informacje powinny zawierać sprawozdanie finansowe. Należą do nich:

- bilans,

- rachunek zysków i strat,
- dodatkowe informacje i objaśnienia.

Zakres informacyjny sprawozdania finansowego, podlegającego obligatoryjnemu badaniu przez biegłego rewidenta należy powiększyć o rachunek przepływów pieniężnych oraz zestawienie zmian w kapitale własnym¹³.

Zestandaryzowany bilans składa się z aktywów - majątku jednostki oraz kapitału jako źródła finansowania tegoż majątku. „Przyjęcie do grupowania pozycji majątku kryterium czasu realizacji korzyści powoduje wyodrębnienie majątku krótkoterminowego i długoterminowego”¹⁴. W trakcie grupowania powstają kategorie aktywów trwałych i obrotowych. Pasywa zaś dzieli się ze względu na ich źródło pochodzenia tzn. kapitał własny oraz kapitał obcy inaczej zwany zobowiązaniami jednostki.

Odbiorca informacji chcąc wiedzieć czy spółka jest rentowna zwraca uwagę na rachunek zysków i strat. W tym zestawieniu pokazywane są wszystkie przychody i koszty poniesione w ramach odpowiednich działalności: operacyjnej, pozostałej działalności operacyjnej, finansowej oraz nadzwyczajnej¹⁵. Koszty „powinny być uznawane w tym samym czasie co przychody, które generują”¹⁶ co stanowi jedną z nadrzędnych zasad rachunkowości tj. zasadę współmierności kosztów i przychodów.

Informacja dodatkowa składa się z dwóch części: informacji liczbowych i opisowych. Znajduje się w niej wyjaśnienie zagregowanych kwot znajdujących się w powyższych zestawieniach oraz opis uprawdopodobnionych zdarzeń w przyszłych okresach¹⁷.

¹³Art. 45 ust. 2-3 Ustawy z dn. 29 września 1994 r. o rachunkowości z późn. zm. (Dz. U. z 2018 r. poz. 395, 398, 650), dalej zwana ustawą o rachunkowości.

¹⁴E. Walińska, *Zasady...*, op. cit., s. 75.

¹⁵Działalność nadzwyczajna od 1 stycznia 2016r. występuje tylko w rachunkach zysków i strat sporządzanych przez jednostki wymienione w art. 46 ust. 5²⁻³ ustawy o rachunkowości.

¹⁶E. A. Hendriksen, M. F. van Breda, *Teoria...*, op. cit., s. 361.

¹⁷E. Walińska, *Zasady...*, op. cit., s. 82.

Podsumowanie

Sprawozdawczość finansowa od końca XIX wieku stale ewoluowała. Największe zmiany widoczne są w zakresie informacyjnym bilansu. Zmiany wprowadzane w rachunku zysków i strat pozwalały na względne ocenienie rentowności poszczególnych działalności badanej jednostki. Jego struktura najbardziej przypomina wzór obecnego raportu w porównaniu do pozostałych ww. zestawień. Współczesne sprawozdania zostały zestandaryzowane, aby zapewnić czytelne i porównywalne informacje odbiorcom wewnętrznym, ale przede wszystkim zewnętrznym takim jak właściciele kapitału, np. akcjonariusze, udziałowcy. Umożliwia to ocenienie rzeczywistej sytuacji finansowej przedsiębiorstwa oraz ryzyka inwestycyjnego.

Bibliografia

Czerwiński K., Czasopismo Księgowych w Polsce, Organ Związku księgowych w Polsce, Poznań, 1930.

Hendriksen E.A., van Breda M. F., Teoria rachunkowości, PWN, Warszawa 2002.

Jarugowa A., Współczesne problemy rachunkowości, PWE, Warszawa, 1991.

Jędrzejewski S., Bartnicka E., Ewolucja bilansu i jego roli w systemie rachunkowości – ujęcie historyczne, Wydawnictwo Naukowe Doctrina, Łódź 2016.

Łągiewski C., Księgowość a nauki społeczne [w:] „Czasopismo Księgowych w Polsce” Nr 12 str. 343 z 1932.

Walińska E., Rachunkowość finansowa w świetle podatku dochodowego, FRR, 1997.

Walińska E., Zasady wyceny bilansowej i ustalania wyniku zgodnie ze znowelizowaną Ustawą o rachunkowości, CCAE, 2002.

Siwoń B., Rachunkowość bilansowa, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu zagranicznego we Lwowie Praca seminarium Nauk handlowych pod kierownictwem prof. Dr. F. Tomaka, Lwów, 1936.

Akty prawne

Ustawa z dn. 29 września 1994r. o rachunkowości z późn. zm. (Dz. U. z 2018 r. poz. 395, 398, 650).

Spis tabel

Tabela 1. Obrót ogólny Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej z ograniczoną odpowiedzialnością w roku 1890	54
Tabela 2. Rachunek zysków i strat Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej z ograniczoną odpowiedzialnością z 1890 roku	55
Tabela 3. Bilans Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej z ograniczoną odpowiedzialnością z 1890 roku.....	55
Tabela 4. Obrót ogólny Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej E. G. m. b. H w roku 1902.....	57
Tabela 5. Rachunek nieruchomości Plac Wilhelmowski 18.....	58
Tabela 6. Rachunek hipotek Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej E. G. m. b. H w roku 1902.....	58
Tabela 7. Rachunek zysków i strat Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej E. G. m. b. H w roku 1902	59
Tabela 8. Bilans Domu Przemysłowego Spółki Budowlanej E. G. m. b. H w roku 1902.....	60

Rozdział 5

Jakość informacyjna sprawozdań finansowych instytucji finansowych w okresie XIX i XX wieku

Karolina Dyk*

Wprowadzenie

Historia Polski pokazuje, że w okresie od jej powstania miały miejsce różnego rodzaju zdarzenia mające wpływ na rozwój gospodarczy. W okresie starożytnym nie istniały liczące się organizacje prowadzące działalność gospodarczą, jednak w późniejszych okresach przedsiębiorczość rozwijała się i konieczne stało się uzyskiwanie informacji finansowej o ich działalności. Szczególnie dynamiczny okres rozwoju rachunkowości w Polsce można zaobserwować w XV wieku, gdy wiedza o prowadzeniu księgowości docierała z Włoch oraz z Niemiec. Choć wcześniej rachunkowość uważana była jako system ewidencji to współcześnie bywa ona uznawana za „szczególny system informacyjny o charakterze retrospektywnym i prospektywnym, który ma monopol na ustalanie wyniku finansowego i kondycji finansowej podmiotu gospodarczego w pewnym okresie czasu”¹. Z tego powodu powinna ona zatem zmieniać się wraz z rozwojem gospodarczym Polski. Jednym z podstawowych warunków funkcjonowania przedsiębiorstwa jest jego finansowanie, które często pochodzi z zewnętrznego źródła. Wzrost gospodarczy powinien zatem mieć znaczący wpływ na wzrost jednostek dostarczających kapitału, czyli banków. Celem rozdziału jest analiza ewolucji sprawozdania finansowego Banku Pożyczkowego w Pleszewie. Analizie poddano sprawozdania finansowe za okres 1896-1918. Zakresem analizy w pierwszym etapie objęto całe sprawozda-

* Studentka kierunku Rachunkowość, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

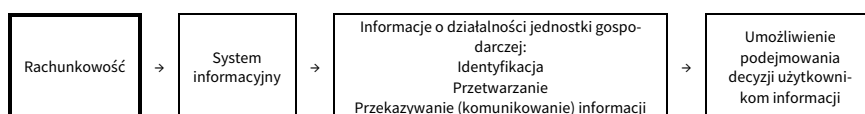
¹ S. Skrzywan, *Teoretyczne podstawy rachunkowości*, PWE, Warszawa 1969, s. 5.

nie finansowe, a następnie dokonano bardziej szczegółowej analizy jej elementów. Analizy dokonano metodą DeskResearch.

Rachunkowość jako system informacyjny

Współcześnie podstawową funkcją rachunkowości jest funkcja informacyjna. Według A. Mytlewskiego „rachunkowość jawi się jako swoisty prekursor, a często i monopolista w zakresie zasad zaopatrzenia informacyjnego i pozyskiwania informacji”², a „opracowana w jej ramach sprawozdawczość finansowa dostarcza informacji o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa”³. Podmiot gospodarczy generuje informacje w postaci sprawozdań finansowych⁴ oraz czerpie informacje niezbędne w jego zarządzaniu w postaci informacji o swojej rentowności, płynności finansowej, aktywności oraz zadłużeniu. Dane zawarte w sprawozdaniach finansowych pomagają odbiorcom podejmować optymalne decyzje takie jak: wybór inwestowania, udzielenie danej jednostce kredytu bankowego lub określenie możliwości efektywnego wykorzystania majątku podmiotu przez osoby zarządzające. Również sprawozdania finansowe banków są bardzo istotne dla jednostek, które powierzają im swoje kapitały. Sprawozdania finansowe muszą być zatem sporządzone w taki sposób, aby trafić w zróżnicowane oczekiwania informacyjne odbiorców⁵.

Ilustracja 1. Proces powstawania informacji finansowej

Źródło: Meritum. *Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 23.

² A. Mytlewski, *Monitoring Ekonomiczny przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007, s. 42.

³ M. Sierpińska, T. Jachna, *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, PWN, Warszawa 2007, s. 12.

⁴ Współczesne sprawozdanie finansowe składa się z bilansu, rachunku zysków i strat, informacji dodatkowej, a jeśli sprawozdanie podlega obowiązkowemu badaniu przez biegłego rewidenta dodatkowo musi zawierać zestawienie zmian w kapitale własnym oraz rachunek przepływów pieniężnych.

⁵ E. Śnieżek, *Sprawozdawczość przepływów pieniężnych. Krytyczna ocena i propozycja modelu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008, s. 63.

Według E. Walińskiej to właśnie „funkcja sprawozdawcza odgrywa najważniejszą rolę w systemie informacyjnym podmiotu gospodarczego”⁶. Można się jednak domyślać, że współczesne sprawozdanie finansowe zawiera inne informacje niż sprawozdania sporządzone wcześniej. Ocena ich ewolucji jest przedmiotem rozważać w dalszej części rozdziału.

Sprawozdania finansowe Banku Pożyczkowego w Pleszewie z końca XIX wieku

Sprawozdanie finansowe badanej jednostki sporządzone za rok 1896 składa się z pięćdziesięciu dwóch stron. Zostało ono sporządzone w języku polskim. Rok objęty analizą jest również rokiem jubileuszowym dla danej jednostki gospodarczej, dlatego też możliwe jest, że jest ono bardziej rozbudowane niż sprawozdania sporządzone wcześniej. Jednak brak dokumentacji źródłowej nie pozwala stwierdzić tego faktu. Z wprowadzenia do sprawozdania wynika, że analizowana jednostka jest jedną z pierwszych spółek, które dołączyły do Związku Spółek Zarobkowych w Polsce. Pierwsza część sprawozdania pozwala zapoznać się czytelnikowi z krótkim zarysem historycznym dwudziestu pięciu lat działalności Prywatnej Kasy-Oszczędności i Pożyczek Wekslowych wraz z opisem jej wcześniej - dziewięcioletniej historii działalności. Spółka ta zaczęła działalność 15 stycznia 1863 roku, jednak poprzedzone to było problemami, np.: brak pozwolenia założenia kasy przez burmistrza pleszewskiego, czy też brak wniesienia składek do kasy przez 29 stałych członków podpisanych na akcie podczas jej zawiązania. Celem spółki było „Poddźwignąć upadłych a podtrzymać upadających”⁷. Wprowadzenie do sprawozdania pozwala czytelnikowi zapoznać się z ilością i wartością pożyczek w pierwszym i dziewiątym roku jej istnienia. Po dziewięciu latach działalności postanowiono złożyć wniosek do sądu o zapisanie działalności w języku polskim i niemieckim do rejestru handlowego i przystąpienie do Związku Spółek Zarobkowych Polskich

⁶E. Walińska, *Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Wolters Kluwer 2012, s. 28.

⁷ Sprawozdanie jubileuszowe Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1896

i w ten sposób działalność Kasy Pożyczkowej i Oszczędności w Pleszewie, Spółki zapisanej rozpoczęła się z dniem 1 stycznia 1872 roku. Kolejną ważną informacją zawartą w analizowanym sprawozdaniu jest wzmianka o członkach Zarządu i Rady Nadzorczej oraz o ważnych wydarzeniach wypisanych w porządku chronologicznym takich jak: uchwalenie na walnym zebraniu, które miało miejsce w 1874 roku, że od tej pory roczne sprawozdania będą drukowane i dostępne dla każdego członka. Ponadto zgodnie z deklaracją zawartą w sprawozdaniu w roku 1876 ustanowiono stałego rewizora⁸. Istotną informacją jest również to, że w roku 1889 podmiot zmienił nazwę na Bank Pożyczkowy w Pleszewie czyli Eingetragene Genossenschaft mit Unbeschränkter Haftpflicht. Ważnym wydarzeniem dla analizowanej jednostki mogło być wylicytowanie wsi Węgrzynowo i jej późniejsza sprzedaż z zyskiem 7000 mrk, po dwóch miesiącach od zakupu. W sprawozdaniu tym zawarto również informację o statystycznie rozkładających się na miejscowości powiatu pleszewskiego kwotach oszczędności złożonych w Banku pożyczkowym.

W drugiej części jubileuszowego sprawozdania Banku Pożyczkowego w Pleszewie została stworzona kronika członków Zarządu i Rady Nadzorczej za okres dwudziestu pięciu lat działalności Spółki. W trzeciej części sprawozdania zawarto zestawienie liczbowe stworzone przez kasjera, w którym w wierszach dwustronicowej tabeli podano lata od 1872 – 1896 roku, a w kolumnach takie pozycje jak: liczba członków, fundusz rezerwowy, udziały członków, oszczędności wpłacone i wypłacone, oszczędności ogółem, weksle, koszty administracyjne, straty, dywidenda wypłacona i w procent oraz obrót kasowy. Z informacji zawartej w tej tabeli wynika, że w całym okresie działalności spółka rozwijała się, co potwierdza wzrost takich pozycji jak: liczba i udziały członków, oszczędności ogółem, obrót kasowy. W czwartej części został umieszczony dziewięciostronicowy spis ośmiuset pięćdziesięciu ośmiu członków badanej jednostki z dnia 1 stycznia 1897 roku.

W piątej części sprawozdania zaprezentowano dane finansowe, na które składa się obrót kasy, majątek spółki, udziały członków, rachunek

⁸ Ustawa z dnia 1 maja 1889 roku o spółdzielniach zarobkowych i gospodarczych wprowadziła obowiązek rewizji spółdzielni. Każda spółka miała obowiązek rewizji nadzwyczajnej co dwa lata.

papierów publicznych, rachunek oszczędności, rachunek weksli, rachunek utenziliów, rachunek dywidend, rachunek kosztów administracyjnych, pozycja nazwana „Spółka winna zatem na końcu roku”, własny majątek spółki, rachunek procentu, rachunek zysków i strat i podział czystego zysku, obrotu rocznego. Ostatnią kluczową pozycją części finansowej jest bilans, w którym wyodrębniono ze stosunkowo równą szczegółowością takie pozycje jak: stan początkowy, obrót zwiększający i zmniejszający oraz stan końcowy. Stosowane nazewnictwo jest czytelne dla zewnętrznego odbiorcy, za wyjątkiem pozycji: rachunku utenziliów oraz rachunku procentu. Nazwy tych pozycji nie zostały objaśnione w sprawozdaniu i mogą one być nieczytelne dla przeciętnego odbiorcy, choć z drugiej strony możliwe jest też, że określenia te są charakterystyczne dla badanego okresu i mogły być one czytelne dla szerszego grona odbiorców w tamtym okresie. Zdaniem autorki większość elementów sprawozdania finansowego posiada charakter uszczegóławiający do dwóch kluczowych elementów, czyli rachunku zysków i strat oraz bilansu. Ich szczegółowa analiza nie obejmuje zatem celu opracowania i z tego powodu zostaje pominięta.

Rachunek zysków i strat badanej jednostki za rok 1896 (por. tabela 1) został sporządzony w formie jednostronnej tabeli, w której naprzemiennie zaprezentowane zostały przychody i koszty. W pierwszej części zaprezentowano zysk z procentu oraz koszty administracji „(druki, anonsa⁹ porto i t. d.)”. W ten sposób obliczono czysty zysk, który przedstawiono radzie nadzorczej do podziału na dywidendę i powiększenie kapitału spółki.

Tabela 1. Rachunek zysków i strat Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1896

Rachunek zysków i strat i podział czystego zysku	
Zysk z procentu wynosi	12.875,31
Kosztaadministracji (druki, anonsa, porto i t. d.)	4.375,31
Pozostaje czystego zysku z procentu	8.500,00
Wykazany czysty zysk w ilości 8500 przedstawia Rada Nadzorcza do następującego podziału: Na dywidendę (w stosunku do udziału członków i stosownie do czasu nastąpiej wpłaty od 1-go dnia następującego miesiąca po wpłacie rachując 5 pre.), z której przypada:	
- Do przypisania nie pełnym udziałom	2.655,73
- Do wypłacenia na pełne udziały	1.342,20
Resztę zaś dopisać do majątku Spółki (Fundusz Rezerwowy) w ilości 4502,07	

Źródło: Sprawozdanie Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1896.

⁹ Współcześnie jest to krótkie ogłoszenie opisujące jakąś rzecz na sprzedaż lub do kupna.

Ostatnim elementem sprawozdania finansowego jest bilans majątkowy badanej jednostki za rok 1896 (por. tabela 2), który został sporządzony w formie jednostronnej tabeli, w której w pierwszej kolejności wyszczególniono elementy aktywów i pasywów bez ich podziału na grupy. Nazwy poszczególnych pozycji określono jako rachunek (konta) i wyszczególniono takie pozycje jak: kasy, majątek spółki (fundusz rezerwowy), udział członków, papiery publiczne, oszczędności, weksle, procenty, utensilie i inwentarz, dywidendy z roku 1895, dywidendy z roku 1896, koszty administracyjne (druki, anonsa i t. d.), zyski i straty. Poniżej zaprezentowano wartości bilansu otwarcia oraz bilansu zamknięcia. Natomiast w kolumnach pionowych wyodrębniono bilans brutto i bilans netto. Bilans brutto w rzeczywistości stanowi dwustronne salda poszczególnych kont.

Tabela 2. Bilans Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1896

BILANS				
Rachunek (Konta.)	Brutto po dzień 31. Grudnia 1896.		Netto po dzień 1. Stycznia 1897 i zarazem pozycje nowego otwarcia rachunków na rok 1897.	
	Winien.	Ma.	Winien. Stan czynny. (Aktywa.)	Ma. Stan bierny. (Pasywa.)
Kasy	1.778.305,24	1.775.836,57	2.468,67	-
Majątek Spółki (Fundusz rezerwowy)	-	39.778,76	-	39.778,76
Udział członków	2.109,19	94.275,25	-	92.166,06
Papierów Publicznych	12.340,00	-	12.340,00	-
Oszczędności	68.632,24	381032,96	-	312.400,72
Weksli	2.052.195,00	1.617.304,00	434.891,00	-
Procentu	22.852,21	25.589,89	-	2.737,68 Antycypowane czyli przenośne procenta.
Utensyliów i inwentarza	-	-	-	-
Dywidendy z roku 1895	1.398,70	1.398,70	-	-
Dywidendy z roku 1896	2.655,73	3.997,93	-	1.342,20
Kosztów administracji (Druki, anonsa i t. d.)	5.093,90	6.368,15	-	1.274,25
Zysków i strat	12.875,31	12.875,31	-	-
	3.958.457,52	3.958.457,52	449.699,67	449.699,67
Bilans początkowy czyli zaczącia	382.153,44	382.153,44		
Bilans końcowy czyli zamknięcia	449.699,67	449.699,67		
Suma	4790.310,63	479.0310,63		

Źródło: Sprawozdanie Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1896.

Analiza zapisów w tych kolumnach prowadzi do wniosku, że w przypadku kont rozrachunkowych występują salda po dwóch stronach, czyli po stronie winien i stronie ma. W ostatnich dwóch kolumnach zaprezentowano bilans netto zamknięcia, czyli pokazano wartości netto - wyższe saldo

poszczególnych kont. Pierwsza pozycja kasa posiada saldo po stronie winien, natomiast kolejna pozycja majątek spółki (fundusz rezerwowy)¹⁰ posiada saldo po stronie ma co oznacza, że w rzeczywistości jest składnikiem pasywów.

Sprawozdanie Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1918

Sprawozdanie finansowe badanej jednostki sporządzonej za rok 1918 składa się z ośmiu stron. Zostało ono sporządzone w języku polskim i powinno być ono czytelne dla zewnętrznego, przeciętnego odbiorcy. Na samym początku czterdziestego siódmego sprawozdania z działalności Banku Pożyczkowego w Pleszewie można przeczytać o czasie i miejscu planowanego walnego zebrania, które odbyło się 25 marca 1919 roku¹¹. Zgodnie z planowanym porządkiem obrad walnego zebrania jego kluczowymi punktami było między innymi zatwierdzenie bilansu oraz udzielenie absolutorium zarządowi i radzie nadzorczej a także podział zysku. Kolejne strony sprawozdania finansowego badanej jednostki dzielą się na dwie części: „rachunki” oraz „wiadomości ogólne i statystyczne”. W pierwszej z tych części wyszczególniono ogólny obrót w roku 1918 wraz z dodatkowymi objaśnieniami do niego, rachunek zysków i strat oraz bilans. W drugiej części sprawozdania można znaleźć informację o liczbie członków Banku Pożyczkowego w Pleszewie, składzie zarządu jednostki, składzie rady nadzorczej, a nawet spis pracujących pomocników biurowych czy woźnego.

Ogólny obrót Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1918 (por. tabela 3) został sporządzony w formie jednostronnej tabeli, w której ukazano elementy aktywów i pasywów, bez ich podziału na grupy. Nazwy poszcze-

¹⁰ W badanym okresie można było spotkać się z nieco innym podziałem składników aktywów i pasywów niż występuje obecnie. W okresie tym składniki majątku określano jako majątek czynny, co w dzisiejszym rozumieniu oznacza aktywa, zaś składniki współcześnie określane jako pasywa (kapitały) wcześniej określano jako majątek bierny. Dlatego też składnik kapitału (Fundusz Rezerwowy) w badanym bilansie jest określony jako majątek – w domyśle majątek bierny.

¹¹ Współcześnie termin na zatwierdzenie sprawozdania finansowego upływa z końcem szóstego miesiąca od dnia bilansowego, natomiast kierownik jednostki ma zapewnić sporządzenie sprawozdania finansowego nie później niż w ciągu trzech miesięcy od dnia bilansowego i pokazać je właściwym organom.

gólnych pozycji określono jako rachunek i wyszczególniono takie pozycje jak: kasa, fundusz rezerwowy, rezerwa specjalna, fundusz emerytalny, udział członków, depozyty, rachunek bieżący, weksle, procenty, koszty administracji, koszty procesowe, banki, akcje, papiery wartościowe, nieruchomości, amortyzacja nieruchomości, administracja nieruchomości, dywidendy za rok 1917, żyrokonta w Banku Rzeszy, konta żyrowe w Banku Związku, pocztowe konta czekowe, zyski i straty. Natomiast w kolumnach pionowych wyodrębniono sumy obrotowe po stronie rozchód i przychód oraz saldo końcowe pozycji z uwzględnieniem strony winien i ma. Analiza zapisów w tych kolumnach prowadzi do wniosku, że w przypadku kont rozrachunkowych występują salda po dwóch stronach czyli po stronach rozchodu i przychodu.

Tabela 3. Obrót Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1918

Rachunek	Sumy obrotowe		Saldo	
	Rozchód	Przychód	Winien	Ma
Kasy	23.355.390,87	21.030.564,14	2.324.826,73	-
Funduszu rezerwowego	-	265.766,40	-	265.766,40
Rezerwy specjalnej	-	77.157,85	-	77.157,85
Funduszu emerytalnego	-	42.679,00	-	42.679,00
Udziałów członków	15.296,36	622.049,64	-	606.753,28
Depozytów	5.115.476,65	14.828.064,12	-	9.712.587,47
Rachunków bieżących	1.281.245,76	1.203.603,66	77.642,10	-
Weksli	5.788.167,55	2.742.944,80	3.045.222,75	-
Procentów	12.240,45	442.248,53	-	430.008,08
Kosztów administracji	31.908,27	-	31.908,27	-
Kosztów procesowych	1.171,95	607,50	564,45	-
Banków	9.360.877,85	4.812.740,48	4.548.137,37	-
Akcji	219.019,08	9.019,08	210.000,00	-
Papierów wartościowych	1.206.736,80	1.197.404,90	9.331,90	-
Nieruchomości	111.466,84	14.966,84	96.500,00	-
Amortyzacji nieruchomości	-	11.400,00	-	11.400,00
Administracji nieruchomości	890,13	1.882,00	-	991,87
Dywidendy za rok 1917	6.900,62	6.900,62	-	-
Żyrokonta w Banku Rzeszy	6.195.035,70	5.393.220,72	801.814,98	-
Konta żyrowego w Banku Związku	156,57	-	156,57	-
Pocztowego konta czekowego	385.266,95	384.028,12	1.238,83	-
Zysku i strat	29.147,91	29.147,91	-	-

Źródło: Sprawozdanie Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1918.

Rachunek zysku i strat Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1918 (por. tabela 4) został sporządzony w formie jednostronnej tabeli, w której zostały ukazane w pierwszej kolejności przychody, a następnie koszty. Różnicą między przychodami a kosztami jest czysty zysk do dyspozycji Walnego Zebrania.

Tabela 4. Rachunek zysków i strat Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1918

Rachunek zysków i strat		
Zyskane procenta wynoszą:	Przeñośne procenta z roku 1917	21.461,05
	W biegu roku 1918 wpłynęło procentów	420.787,48
	Zysk na efektach	1.218,10
	Dzierżawa za mieszkania	991,87
		444.458,50
Rozdziela się:	na procenta deponentom wypłacone	12.240,45
	na procenta deponentom przypisane	292.319,80
	na pokrycie kosztów administracji	31.908,27
	na powiększenie funduszu rezerwowego	19.183,00
	na powiększenie funduszu emerytalnego	6.410,00
	na amortyzację domu	4.600,00
	na rezerwę papierów wartościowych	1.218,10
	na procenta przeñośne	22.461,80
	390.341,42	
Czysty zysk do dyspozycji Walnego zebrania		54.117,08

Źródło: Sprawozdanie Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1918.

W sprawozdaniach obrachunków na końcu pierwszej części sprawozdania Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1918 zaprezentowano bilans (por. tabela 5).

Tabela 5. Bilans Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1918

Bilans		
AKTYWA	KONTO	PASYWA
2.324.826,73	Gotówka	
3.045.222,75	Weksle	
564,45	Zaliczki procesowe	
4.548.137,37	Banki	
10.550,00	Papiery wartościowe	
210.000,00	Akcyje	
96.500,00	Nieruchomości	
801.814,98	Żyrokonto w Banku Rzeszy	
1.238,83	Pocztowe konto czekowe	
156,57	Konto żyrowe w banku Związku	
	Udziały	606.753,28
	Fundusz rezerwowy	284.949,40
	Rezerwa specjalna	77.157,85
	Fundusz emerytalny	49.089,00
	Rezerwa nieruchomości	16.000,00
	Depozyta	10.004.907,27
77.642,10	Rachunki bieżące	
	Przeñośne procenta	22.461,80
	Rezerwa efektów	1.218,10
	Do dyspozycji Walnego Zebrania	54.117,08
11.116.653,78		11.116.653,78

Źródło: Sprawozdanie Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1918.

Analizowany bilans sporządzony w formie jednostronnej tabeli, w której wyszczególniono z widocznym podziałem w pierwszej kolejności

konta aktywów, a następnie konta pasywów. W środkowej kolumnie bilansu podane zostały pozycje kont między innymi: gotówka, weksle, zaliczki procesowe, banki, papiery wartościowe, fundusz rezerwowy, rachunki bieżące, rezerwa efektów oraz zysk do dyspozycji walnego zebrania. W lewej kolumnie zostały przedstawione wartości aktywów, a w prawej kolumnie wartości pasywów. W bilansie zauważyć można, że pozycja rachunki bieżące została wyszczególniona razem z pozycjami pasywów jednak wartość została pokazana po stronie aktywów. Może być to spowodowane tym, że badana jednostka zaciągnęła kredyt w rachunku bieżącym. Współcześnie taką wartość powinno pokazać się w bilansie w pozycji krótkoterminowe aktywa finansowe - środki pieniężne na rachunkach.

Analiza porównawcza sprawozdań Banku Pożyczkowego w Pleszewie z XIX i XX wieku

Sprawozdania finansowe Banku Pożyczkowego w Pleszewie sporządzone w latach 1896-1918 podlegały rewizji przez stałego rewizora, zatem można sądzić, że zostało sporządzone prawidłowo i skrupulatnie. Porównując bilans sporządzony w roku 1896 (zob. tabela 4) oraz ogólny obrót za rok 1918 (por. tabela 3) można stwierdzić, że były one sporządzane w podobnym układzie, jednak prawdopodobnie wraz z rozwojem gospodarczym i większym potrzebom informacyjnym w kolejnych latach nieco zwiększono ich jakość informacyjną dodając objaśnienia oraz oddzielnie sporządzony bilans. Porównując sprawozdania badanego podmiotu sporządzone w latach od 1910–1918 roku można stwierdzić, że mają one taką samą strukturę i identyczną kolejność składników, w postaci: ogłoszenia o walnym zebraniu, rachunki w tym obrót wraz z objaśnieniami, rachunek zysków i strat, bilans oraz wiadomości ogólne i statystyczne. W całym badanym okresie zarząd spółki nie zmieniał się, co może mieć swoje skutki w braku zmian w strukturze sprawozdań finansowych. Porównując sprawozdania nazwane ogólnymi obrotami można zauważyć podobieństwo w kolejności ujmowanych w nich pozycji. W bilansach badanej jednostki w latach 1910–1917 w pierwszej kolejności wyszczególniano, pasywa w jednostronnej tabeli, co zostało zmienione w sprawozdaniu za rok 1918 i od tego roku aktywa prezentowano przed pasywami, natomiast na sa-

mym końcu tabeli wykazywano czysty zysk, pozostawiony do dyspozycji walnego zebrania. W sprawozdaniach Banku Pożyczkowego w bilansach trudne do odczytania są dwie pozycje: w bilansie za rok 1915 zastanawiająca jest pozycja nieruchomości, która posiada dwie wartości – po stronie aktywów i pasywów¹², natomiast w bilansie za rok 1917 pozycja rachunki bieżące, która swoją wartość posiada po stronie pasywów¹³.

Tabela 6. Aktywa bilansu Banku Pożyczkowego w Pleszewie w latach 1896 i 1918

Aktywa 1896	Aktywa 1918
Kasy	Gotówka
Papierów Publicznych	Weksle
Wekslu	Zaliczki procesowe
	Banki
	Papiery wartościowe
	Akcje
	Nieruchomości
	Żyrokonto w Banku Rzeszy
	Pocztowe konto czekowe
	Konto żyrowe w banku Związku
	Rachunki bieżące

Źródło: Sprawozdanie Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1896 i 1918.

Porównując układ aktywów w bilansie Banku Pożyczkowego z lat 1896 i 1918 (por. tabela 6) można stwierdzić że w roku 1918 występuje więcej pozycji, co prowadzi do wniosku, że późniejsze bilanse były bardziej rozbudowane. W obu bilansach brakuje współczesnego uporządkowania pozycji na aktywa trwałe i obrotowe, zatem kolejność pozycji dla współczesnego czytelnika może być uznana za przypadkową. W pozycjach bilansu z roku 1918 można zauważyć między innymi dodatkowe pozycje, których nie było w bilansie za rok 1896, takie jak: zaliczki procesowe, nieruchomości, żyrokonto w Banku Rzeszy czy rachunki bieżące.

¹² Odczytując taki zapis można się tylko domyślać że do Spółki został wniesiony aport w postaci nieruchomości, jednak taki zapis jest błędny gdyż powinno zawrzeć się go podnosząc wartość kapitału podstawowego bądź zakładowego. Inną interpretacją tego zapisu jest to że w taki sposób kasjer zaksięgował amortyzację nieruchomości, która to kwota powinna pomniejszyć wartość nieruchomości po stronie aktywów.

¹³ Konto rachunki bieżące jest kontem aktywnym i saldo końcowe nie powinno znajdować się po stronie kredytowej, chyba że podmiot gospodarczy uzyskał kredyt w rachunku bieżącym od kredytodawcy i wartość podana oznacza wykorzystany przez jednostkę kredyt. Współcześnie takie saldo kredytowe zaksięgowane powinno być na koncie zobowiązania krótkoterminowe wobec pozostałych jednostek - kredyty i pożyczki.

Porównanie układu pasywów w bilansie Banku Pożyczkowego z lat 1896 i 1918 (por. tabela 7) pozwala stwierdzić, że nazwy pozycji różnią się od siebie, a dodatkowo pozycje z późniejszego bilansu mają tytuły podobne do bilansów współczesnych. W bilansie za rok 1896 można odnaleźć pozycję zysków i strat, która również znajduje się w bilansie za rok 1918 pod nazwą: do dyspozycji Walnego Zebrania. Analiza wartości wyszczególnionych pozycji pozwala zauważyć, że bilans z XIX wieku został sporządzony po walnym zgromadzeniu, na którym zyski zostały podzielone, co wynika z tego, że wartość zysków i strat w bilansie równa zero.

Tabela 7. Pasywa bilansu Banku Pożyczkowego w Pleszewie z lat 1896 i 1918

Pasywa 1896	Pasywa 1918
Majątek Spółki (Fundusz rezerwow)	Udziały
Udział członków	Fundusz rezerwow
Oszczędności	Rezerwa specjalna
Procentu	Fundusz emerytalny
Dywidendy z roku 1896	Rezerwa nieruchomości
Kosztów administracji (Druki, anonsa i t. d.)	Depozyta
Zysków i strat	Przełożone procenta
	Rezerwa efektów
	Do dyspozycji Walnego Zebrania

Źródło: Sprawozdanie Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1896 i 1918

Przeprowadzona analiza sprawozdań Banku Pożyczkowego w Pleszewie z lat 1896–1918 pozwalają stwierdzić, że w kolejnych latach w jednostce zmieniono podejście do prezentowania sprawozdań, a różnice te widoczne są szczególnie w bilansie. Wprowadzanie nowych regulacji obowiązku sporządzania bilansów oraz wzrost świadomości w społeczeństwach prawdopodobnie spowodowały poprawę jakości informacyjnej sprawozdań finansowych. W latach 1910–1918 sprawozdania finansowe jednostki były sporządzane w jednakowej strukturze i były bardziej uporządkowane od wcześniejszych, jednak posiadały one znacznie węższy zakres informacji niż sporządzane współcześnie. Wynika to prawdopodobnie z tego, że w analizowanych okresach nie istniały żadne regulacje zasad ich sporządzania a potrzeby informacyjne interesariuszy tych sprawozdań były mniejsze niż w okresach późniejszych.

Bibliografia

Mytlewski A., *Monitoring Ekonomiczny przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007.

Skrzywan S., *Teoretyczne podstawy rachunkowości*, PWE, Warszawa 1969.

Sierpińska M., Jachna T., *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

Śnieżek E., *Sprawozdawczość przepływów pieniężnych. Krytyczna ocena i propozycja modelu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008.

Walińska E. (red.), Meritum. *Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.

Walińska E. (red.), Meritum. *Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.

Akty prawne

Niemiecka ustawa o spółdzielniach zarobkowych i gospodarczych z dnia 1 maja 1889 roku. Gesetz betreffend die Erwerbs- Und Wirtschaftsgenossenschaften (Reichsgesetzblatt 1889 Nr. 11, S. 55).

Spis tabel

Tabela 1. Rachunek zysków i strat Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1896 _____	71
Tabela 2. Bilans Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1896 _____	72
Tabela 3. Obrót Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1918 _____	74
Tabela 4. Rachunek zysków i strat Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1918 _____	75
Tabela 5. Bilans Banku Pożyczkowego w Pleszewie za rok 1918 _____	75
Tabela 6. Aktywa bilansu Banku Pożyczkowego w Pleszewie w latach 1896 i 1918 _____	77
Tabela 7. Pasywa bilansu Banku Pożyczkowego w Pleszewie z latami 1896 i 1918 _____	78

Rozdział 6

Sporządzanie sprawozdań przez Kolej Elektryczną Łódzką w latach 1900-1933

Paulina Błaszczyk*

Wprowadzenie

Rachunkowość jest uznawana za system informacyjny, dostarczający informacji o działalności podmiotu. Zdaniem E. Walińskiej „rachunkowość – bez względu na podejście do niej i sposobów jej definiowania – jest powszechnie uznawana za język biznesu, który umożliwia porozumienie się wszystkim uczestnikom życia gospodarczego”¹. Według E. Krakowskiego, rachunkowość pokazuje jak zapisywać wszystkie zdarzenia w jednostce, w taki sposób aby w każdej chwili można było ocenić stan majątku oraz zysk lub stratę z działań jednostki². Bywa też uznawana jako układ wzajemnie powiązanych ze sobą reguł i zasad, które określają specyficzne dla danego podmiotu sposoby obserwacji i pomiaru, a także ich rejestracji, weryfikacji, agregacji i prezentacji w danym okresie³. Uważa się również, że rachunkowość dotyczy nie tylko księgowości, ale również czynności związanych z finansami, czyli tworzenie listy płac, sporządzanie kalkulacji i statystyki. Celem rachunkowości jest przekazanie, w każdym momencie informacji o jednostce, zobowiązaniach oraz majątku kierownikowi⁴.

* Studentka kierunku Rachunkowość, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

¹ E. Walińska, *Międzynarodowe standardy rachunkowości. Ogólne zasady pomiaru i prezentacji pozycji bilansu i rachunku wyników*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006, s. 15.

² N. Krakowski, *Wykład popularny zasad podwójnego księgowania w zastosowaniu do potrzeb handlu, przemysłu oraz rzemiosł i rolnictwa*, Własność, nakład i druk S. Lewental, Warszawa 1887, s. 1.

³ W. Gabrusewicz, Z. Kołaczyk, *Bilans. Wartość poznawcza i analityczna*, Difin, Warszawa 2005, s. 12.

⁴ B. Iwański, *Podręcznik księgowości i bilansowania*, Poznań-Warszawa 1949, s. 7.

Wynika z tego, że rachunkowość będąca systemem elastycznym, powinna zmieniać się wraz ze zmianą swego otoczenia politycznego i gospodarczego. Sprawozdanie finansowe będące elementem systemu rachunkowości powinno zatem ewoluować wraz ze zmianą otoczenia i potrzeb informacyjnych.

Dla polskiej gospodarki początek XX wieku był okresem bardzo ciekawym, gdyż na początku tego okresu Polska odzyskała niepodległość po wielu latach zaborów, a niedługo po tym znowu ją utraciła. Na początku okresu niepodległości w Polsce nie istniały jednolite uregulowania dotyczące sporządzania sprawozdań finansowych, a przy ich sporządzaniu kierowano się zasadami byłych państw zaborczych. Przełomem było wejście w życie Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 1933 roku⁵, wraz z Rozporządzeniami towarzyszącymi⁶, które regulowały jednolite zasady sporządzania sprawozdań na terenie całej Polski. Tak znaczące zmiany w systemie gospodarczym i prawnym powinny mieć znaczący wpływ na sporządzanie sprawozdań finansowych. Przy sformułowanym w ten sposób problemie zrodził się cel opracowania, którym jest ocena ewolucji sprawozdań finansowych sporządzanych w latach 1900-1939 przez Kolej Elektryczną Łódzką, która stała się podmiotem badań. Przedmiotem badań były sprawozdania finansowe z badanego okresu.

Rachunkowość jako system informacji

Rachunkowość ma na celu gromadzenie wszystkich wartości i danych istotnych dla przedsiębiorstwa. Głównym założeniem przedsiębiorstwa jest wygenerowanie zysku, dlatego księgowość pokazuje na jakich zdarze-

⁵ Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1933 nr 84 poz. 623), dalej zwane rozporządzeniem prezydenta.

⁶ Rozporządzenie Ministrów: Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 20 kwietnia 1934 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1934 nr 37 poz. 337), dalej zwane rozporządzeniem ministrów.

niach gospodarczych zarobiła jednostka oraz straciła⁷. Rachunkowość „daje ewidencję właścicielowi handlu lub przedsiębiorstwa: 1) o stanie jego majątku, 2) z jakich źródeł majątek mu się powiększył lub zmniejszył, 3) komu jest winien i ile ma do żądania, 4) na czym zarobił a na czym stracił”⁸. Na podstawie różnych definicji rachunkowości, można stwierdzić, że ma ona za zadanie gromadzić ważne zdarzenia dla przedsiębiorstwa, pogrupować je według wyznaczonych kryteriów, w taki sposób aby odbiorca mógł wyciągnąć najbardziej istotne dane do oceny jednostki, czy też wyciągnięcia wniosków i poprawy sytuacji finansowej. W ten sposób rachunkowość pełni funkcję informacyjną i działa jako system danych o jednostce. Potwierdzeniem tej tezy mogą być słowa A. Jarugowej, że rachunkowość działa „jako system informacyjny służący użytkownikom do podejmowania decyzji gospodarczych, zwłaszcza finansowych, oraz rozliczania kierownictwa z odpowiedzialnego i efektywnego zarządzania powierzonym majątkiem”⁹.

Aby informacje płynące z tego systemu były czytelne i łatwo dostępne przedstawiane są w formie sprawozdania z działalności. Ten dokument składa się z bilansu, informacji dodatkowej oraz rachunku zysków i strat. Bilans jest to zestawienie „stanu majątkowego każdej jednostki gospodarczej, gdzie z jednej strony są wskazane wszystkie wartości, będące w posiadaniu lub w rozporządzeniu właściciela (aktywa), a z drugiej – wszystkie źródła, skąd wartości majątkowe powstały, czyli długi względem osób trzecich i czysty kapitał właściciela (pasywa)”¹⁰. Dzięki niemu wiadomo, jakie składniki majątku jednostka posiada oraz z czego są one finansowane. Rachunek zysków i strat jest to zestawienie wszystkich przychodów i rozchodów przedsiębiorstwa, informujące odbiorcę o zysku bądź stracie oraz na czym jednostka zarobiła i straciła. Informacja dodatkowa jest rozszerzeniem szczegółowym danych znajdujących się w bilansie i rachunku

⁷ B. Siwoń, *Rachunkowość bilansowa*, Wydawnictwa Wyższej Szkoły Handlu Zagranicznego we Lwowie Praca seminarium Nauk handlowych pod kierownictwem prof. Dr. F. Tomaka, Lwów 1936 s. 7.

⁸ J. Danilewicz, *Nauka Buchalterji podwójnej. Teoretycznie i praktycznie wyłożonej z zastosowaniem do potrzeb handlowych i fabrycznych*, TOM I *Dział teoretyczny*, Skład Główny w księgarni Gebetchnfra& Wolffa, Warszawa 1887, s. 7.

⁹ A. Jaruga, *Rachunkowość finansowa*, RAFIB, Łódź 1992, s. 8.

¹⁰ A. Morozewicz, *Wykłady o bilansach*, Wydawnictwo Wychowawców Szkoły Handlowej im. Leopolda Kronenberga, Warszawa 1923, s.7.

zysków i strat. Wiadomości zawarte w sprawozdaniu powinny być przygotowane jasno i zrozumiale, gdyż odbiorcami są różne podmioty wewnętrzne jak i zewnętrzne. Ze sprawozdania zazwyczaj wyciągają informacje kierownicy i prezesi jednostki, ale również odbiorcami mogą być wierzyciele, akcjonariusze, inwestorzy oraz kontrahenci.

Sprawozdania finansowe Kolei Elektrycznej Łódzkiej w latach 1900-1933

Sprawozdanie finansowe analizowanej jednostki za rok 1900 zostało sporządzone w dwóch językach – niemieckim i rosyjskim. Strona tytułowa zawiera: nazwę jednostki, tytuł sprawozdania, rok sporządzenia oraz prawdopodobnie miejsce sporządzenia. Na kolejnej stronie tego sprawozdania zostały podane te same dane, co na stronie tytułowej – w dwóch językach. Kolejne strony zostały sporządzone w jednym języku, naprzemiennie – rosyjskim i niemieckim. Po układzie można wywnioskować, że zawierają te same informacje. Na pierwszych stronach sprawozdania została opisana polityka rachunkowości, w tym metody wyceny, składników bilansu oraz inne istotne informacje. Ta część sprawozdania finansowego jest zatem odpowiednikiem współczesnej informacji dodatkowej. W dalszej części zaprezentowano prawdopodobnie zestawienie przychodów i kosztów w układzie miesięcznym w podziale na główne segmenty działalności, a w dalszej części zaprezentowano uszczegółowienie dotyczące wybranych pozycji bilansu.

Bilans sporządzony na dzień 31.12.1900 został zaprezentowany w formie dwustronnej tabeli. Po lewej stronie są wykazane aktywa, a po prawej pasywa jednostki (por. tabela 1).

Analizując bilans można stwierdzić, że aktywa zostały uszeregowane zgodnie z płynnością. Jako pierwsze zaprezentowano składniki majątku trwałego w postaci gruntów, budynków, nawierzchni kolejowych, dostarczanie prądu, maszyn, urządzeń wodociągowych, urządzeń warsztatowych, inwentarzu. Nazwy poszczególnych elementów zostały podane w sposób czytelny dla zewnętrznego odbiorcy. Wyjątek stanowi pozycja inwentarz, której nie można bezpośrednio zdefiniować. W składnikach majątku obrotowego zaprezentowano: umundurowanie, depozyty, konto

organizacji, kasę, dłużników. Charakterystyczne dla tego bilansu są dwie pozycje: ogólne koszty administracyjne oraz ubezpieczenie od pożaru i wypadkowe, które nie występują współcześnie w aktywach, gdyż są zaliczane do kosztów jednostek. Po przeanalizowaniu aktywów, można spozstrzec, że nie ma bezpośredniej granicy oddzielającej aktywa trwałe od obrotowych.

W pasywach można zauważyć podobieństwo do współczesnych danych prezentowanych w bilansach. Na początku są przedstawione kapitały: zakładowy i rezerwy, a następnie zobowiązania czyli kantony personelu, środki karne oraz różne kredyty. Kilka ukazanych pozycji jest trudna do zrozumienia dla przeciętnego odbiorcy. Można również zauważyć, że pozycja zysk z roku 1900 znajduje się na końcu zestawienia pasywów, a nie w kapitale podstawowym jak współcześnie.

Tabela 1. Bilans Kolei Elektrycznej Łódzkiej na dzień 31.12.1900

Aktywa	Rub. ¹¹	Rub.	Pasywa	Rub.
Grunt		153.313	Kapitał zakładowy	
Budynki		157.469	8.000 akcji po 250 rubli	2.000.000
Nawierzchnia kolejowa	569.165		Kapitał rezerwowy	20.798
Dostarczenie prądu	267.187		Kantony personelu	7.275
Materiał toczny	473.966	1.310.319	Środki karne	126
Maszyny	266.617		Znaki pasażerskie, a nie umorzone	1.479
System wodny	23.928	290.546	Różne kredyty	146.348
Wyposażenie warsztatu		12.789	Zysk za 1900	132.134
Nawierzchnia drogowa		10.759		
Inwentarz		2.406		
Zapasy materiałowe		103.662		
Umundurowanie	9.753			
- Amortyzacja za 1900	4.753	5.000		
Depozyty		51.550		
Kasa		10.376		
Konto organizacji		37.306		
Ubezpieczenie od pożaru i ubezpieczenie od wypadku				
- Zaliczka za 1900		8.136		
Ogólne koszty administracyjne				
- Dostawa biletów dla pasażerów, materiały do pisania, itd.		1.528		
Bank kupiecki w Łodzi		148.136		
Różni dłużnicy		4.859		
		2.308.160		2.308.160

Źródło: Sprawozdanie finansowe Kolei Elektrycznej Łódzkiej na dzień 31.12.1900 r.

¹¹ Bilans na dzień 31.12.1900 sporządzony został w rublach, jednocześnie zostały pominięte części setne, czyli kopiejki.

Kolejną częścią sprawozdania jest zestawienie zysków i strat oraz zestawienie w postaci wykresów danych statystycznych dotyczących jednostki w roku 1900. Wykresy prezentują: dochód tygodniowy (jest to wykres liniowy z podziałem na miesiące), dzięki czemu można łatwo ocenić w jaki sposób zmieniały się dochody danej jednostki. Kolejne wykresy przedstawiają: liczbę pasażerów na godzinę, średni dochód za każdy dzień tygodnia oraz dochody miesięczne. Przy wykresach można zauważyć zmianę, ponieważ oprócz stosowanego języka niemieckiego i rosyjskiego występuje również język polski. Ostatni schemat przedstawia prawdopodobnie układ kolei, które należą do jednostki.

Sprawozdanie finansowe badanej jednostki z roku 1923 jest sporządzone zostało w języku polskim. Na stronie tytułowej widnieje nazwa spółki, tytuł, okres za jaki sprawozdanie jest sporządzone oraz prawdopodobnie miejsce powstania. Na kolejnej jest zaprezentowany zarząd, zastępcy oraz komisja rewizyjna. W dalszej części widnieje porządek dzienny walnego zgromadzenia akcjonariuszy z zadaniami, które wykonali na tym zgromadzeniu. Na kolejnej stronie zaprezentowane są informacje, przekazane walnemu zgromadzeniu, osiągnięta strata, wyjaśnienie czym jest to spowodowane oraz opisowy wykaz stanu majątku. W dalszej części przedstawione są bilans, rachunek zysków i strat, bilans otwarcia na kolejny rok, tabele ze statystykami oraz protokół Komisji Rewizyjnej.

Poddając analizie bilans spółki z roku 1923 (por. tabela 2) można zauważyć dużą różnicę w stosunku do współczesnych bilansów. Charakterystyczne dla tego bilansu jest to, że składniki po lewej stronie nazwane są majątkiem i są uszeregowane zgodnie z płynnością. W składnikach trwałych podane są pozycje takie jak: place, budynki, tory, sieci kabli podziemnych i przewodników jezdnych, tabor, maszyny, urządzenia wodociągowe i warsztatowe, inwentarz oraz pojazdy. W dalszej części wyszczególniono składniki charakteryzujące się większą płynnością, takie jak: magazyn, roboty warsztatowe, kasa i banki, dłużnicy, depozyty papierów procentowych oraz akcje w depozycie członków zarządu. Wyróżniającą pozycją w tej części jest strata, która odmiennie niż współcześnie zawarta jest w aktywach.

Tabela 2. Bilans Kolei Elektrycznej Łódzkiej na dzień 31.12.1923

MAJĄTEK	Mk. ¹²	ŹRÓDŁA	Mk.
Place	266.624	Kapitał akcyjny	4.320.000
Budynki	255.607.780	Kapitał amortyzacyjny	2.600.775
Tory	38.292.175	Kapitał zapasowy	1.440.000
Sieć kabli podziemnych i przewodników jezdných	196.491.081	Kapitał ubezpieczeń od wypadków nieszczęśliwych	219.106
Tabor	2.175.142	Amortyzacja majątku	53.463.603
Maszyny	1.791.364	Gminna Miejska Łódź za równowartość 1/8 części majątku spółki w myśl 17 umowy koncesyjnej	393.917.398
Urządzenia wodociągowe	72.686	Gminna Miejska Łódź	255.444.855.250
Urządzenia warsztatowe	496.914.036	Akcjonariusze I emisji	1.020.657.449.273
Inwentarz	170.408.019	Depozyt akcjonariuszów I emisji	210.735.004
Zaprzęg, pojazdy i samochody	20.448.935	Wierzyciele	108.209.019.409
Umundurowanie	2.158.504.998	Bank Handlowy w Łodzi	53.244.000
Magazyn	1.296.912.602.676	Kaucje służby ruchu	394.486
Roboty warsztatowe	9.323.278.483	Depozyty członków Zarządu	43.200
Kasa i banki	7.339.923.407	Dywidenda niepodniesiona	715.827.795
Depozyt papierów procentowych akcjonariuszy I emisji	210.735.004		
Akcje w depozycie członków Zarządu	43.200		
Dłużnicy	17.587.492.339		
Koncesja na zasadzie umowy z dn. 23.06.1923r	393.917.397		
Strata za czas od 1/VI do 31/XII 1923r	50.638.563.950		
	1.385.747.529.298		1.385.747.529.298

Źródło: Sprawozdanie finansowe Kolei Elektrycznej Łódzkiej na dzień 31.12.1934.

Prawa strona nazwana jest źródłami. W części tej wyodrębniono kapitały w postaci: kapitału akcyjnego, kapitału amortyzacyjnego, kapitału zapasowego oraz ubezpieczeń od wypadków nieszczęśliwych. Kolejną pozycją jest amortyzacja majątku, która we współczesnych bilansach nie jest ujawniana, gdyż jest składnikiem kosztów w rachunku zysków i strat. Niezrozumiałymi pozycjami są natomiast: Gminna Miejska Łódź za równowartość 1/8 części majątku spółki w myśl 17 umowy koncesyjnej, Gminna Miejska Łódź oraz dywidenda niepodniesiona przez co zewnętrznemu odbiorcy może sprawić problem czego dokładnie dane wartości dotyczą.

¹²Bilans na dzień 31.12. 1923 sporządzony został w markach, jednocześnie zostały pominięte części setne, czyli fenigi.

Sprawozdania finansowe Kolei Elektrycznej Łódzkiej w latach 1934-1939

Sprawozdanie finansowe badanej jednostki za rok 1934, czyli po wejściu w życie rozporządzenia prezydenta, było sporządzone w języku polskim. Na tytułowej stronie widnieją najważniejsze informacje: nazwa spółki, tytuł, rok za który jest sporządzony oraz prawdopodobnie miejsce powstania. Na kolejnej stronie jest zamieszczona informacja o zmarłych współzałożycielach jednostki. Następnie jest zaprezentowana rada nadzorcza, zarząd oraz dyrekcja. W dalszej części widnieje porządek dzienny walnego zgromadzenia akcjonariuszy z datą i godziną oraz zadaniami, które wykonali na tym zgromadzeniu. Na kolejnej stronie zaprezentowane są informacje, przekazane walnemu zgromadzeniu, porównujące dany rok z poprzednim. Informacje te przedstawiają podsumowanie aktywów z bilansu za rok 1934, określenie w jaki sposób zmieniły się w ciągu ostatniego roku oraz podsumowanie danych z rachunku zysków i strat, czyli co składa się na sumę rozchodów oraz zysk netto do podziału. Przedstawione zostały rodzaje załączników oraz podpisy osób z zarządu. Na kolejnej stronie widnieje akceptacja sprawozdania przez radę nadzorczą oraz propozycja odnośnie podziału zysku. Na kolejnych stronach przedstawione są bilans, rachunek zysków i strat oraz projekt podziału zysku za rok 1934, preliminarz budżetowy na rok 1935, stan przedmiotów majątkowych z dnia 31.12.1934 r., statystyka za rok 1934, które są zaprezentowane w tabelach oraz na wykresach.

Tabela 3. Aktywa bilansu Kolei Elektrycznej Łódzkiej na dzień 31.12.1934

MAJĄTEK	Stan z dnia 31.12.1933r Zł. ¹³	Przybyło lub ubyło w 1934r Zł	Stan z dnia 31.12.1934r Zł
Plące	916.722		916.722
Budynki	4.009.374	+23.053	4.032.427
Tory	9.905.901	+359.237	10.265.138
Sieć kabli podziemnych i przewodników jezdnych	3.386.020	+78.470	3.464.491
Tabor	11.258.055		11.258.055
Urządzenia elektrowni	2.452.125		2.452.125
Inwentarz techniczny	1.039.103	+5.405	1.044.508
Inwentarz biurowy i gospodarczy	420.727	+5.368	426.095
Zaprzęgi, pojazdy, samochody	171.759	-90	171.668
	33.550.786	+471.442	34.031.229
Magazyn			468.624
Kasa			21.020
Papiery wartościowe			278.470
Dłużnicy			
* Instytucje finansowe		105.828	
* Dostawcy		2.322	
* Instytucje państwowe, komunalne i społeczne		45.483	
* Różni		83.749	237381,63
Depozyty i kaucje			205400
Sumy przechodnie			45471,07
			35.287.595,78

Analizując bilans (por. tabela 3 i 4) spółki w roku 1934 można zauważyć większą szczegółowość w prezentacji informacji w nim zawartych. Aktywa, przedstawione pod nazwą majątek, są uszeregowane zgodnie z płynnością. W składnikach trwałych przedstawione są plące, budynki, tory, sieci kabli podziemnych i przewodników jezdnych, tabor, urządzenia elektrowni, inwentarz oraz pojazdy. Cechą, która znacznie się wyróżnia jest to, że oprócz wartości na dzień sporządzania bilansu są również przedstawione kwoty z bilansu za rok poprzedni, czyli na dzień 31.12.1933 r. oraz wartości o ile przybyło bądź ubyło składników trwałych. Po zakończonej tej części zawarto podsumowanie wartości i następnie są zaprezentowane składniki charakteryzujące się większą płynnością, takie jak: jak magazyn, kasa, papiery wartościowe, dłużnicy, depozyty i kaucje.

¹³Bilans na dzień 31.12.1934 r. sporządzony został w złotychkach, jednocześnie zostały pominięte części setne, czyli grosze.

Tabela 4. Pasywa bilansu Kolei Elektrycznej Łódzkiej na dzień 31.12.1934

ŹRÓDŁA	Zł	Zł.	Zł.
Kapitał akcyjny			20.250.000
Kapitał amortyzacyjny			
Stan z dn. 1.1.1934r.	5.586.000		
Z podziału zysku za 1933r.	835.000	6.421.000	
Kapitał zapasowy			
Stan z dn. 1.1.1934r.	2.534.000		
Z podziału zysku za 1933r.	200.000	273.400	
Fundusz dyspozycyjny			
Stan z dn. 1.1.1934r.	494.000		
Z podziału zysku za 1933r.	60.000	554.000	
Fundusz odnowienia			
Stan z dn. 1.1.1934r.	494.000		
Z podziału zysku za 1933r.	60000	554.000	
Fundusz budowlany		276.000	10.539.000
Ogółem kapitały własne			30.789.000
Wierzyciele:			
* Instytucje finansowe		155.509	
* Dostawcy		58.801	
* Instytucje państwowe, komunalne i społeczne		79.818	
* Różni		230.465	
* Akcepty		1.280.315	1.804.910
Dywidenda niepodniesiona			40.397
Depozyty i kaucje			214.905
Sumy przechodnie			34.094
Pozostałość zysku z roku 1933		21	
Zysk za rok 1934		2.404.269	2.404.290
			35.287.596

Źródło: Sprawozdanie finansowe Kolei Elektrycznej Łódzkiej na dzień 31.12.1934 r.

Niezrozumiałym terminem dla współczesnego odbiorcy może być pozycja sumy przechodnie, które również znajdują się po stronie pasywów. Można się jednak domyślać, że pozycja ta jest odpowiednikiem współczesnych rozliczeń międzyokresowych, a różnica polega jedynie na innym określeniu. Po stronie pasywów, również można zauważyć podział na kapitały i zobowiązania. W bilansie zaprezentowane są: kapitał akcyjny, amortyzacyjny, zapasowy oraz fundusz dyspozycyjny, odnowienia i budowlany. Dodatkowo można zauważyć, że kapitały i fundusze mają dodatkowe dane, jak stan z dnia 1.1.1934 r. oraz wartość z podziału zysku za rok 1933. W kolejnej części zaprezentowane są pozycje, takie jak: wierzyciele, dywidenda niepodniesiona, depozyty i kaucje. Pasywa w bilansie są nazwane źródłami.

Analiza porównawcza bilansów sporządzonych przed 1933 r. i od 1934 r.

Po dokonaniu choćby pobieżnej analizy bilansów z lat 1900 i 1934 można zauważyć kilka głównych zmian w sporządzonych sprawozdaniach (por. tabela 5).

Tabela 5. Porównanie wartości informacyjnej bilansu Kolei Elektrycznej Łódzkiej z lat 1900 i 1934

Aktywa	Majątek
Grunt	Place
Budynki	Budynki
Nawierzchnia kolejowa	Tory
Dostarczenie prądu	Sieć kabli podziemnych i przewodników jeznych
Materiał toczny	Tabor
Maszyny	Urządzenia elektryczne
System wodny	Inwentarz techniczny
Wypożyczenie warsztatu	Inwentarz biurowy i gospodarczy
Nawierzchnia drogowa	Zaprzęgi, pojazdy, samochody
Inwentarz	Magazyn
Zapasy materiałowe	Kasa
Umundurowanie	Papiery wartościowe
- Amortyzacja za 1900	Dłużnicy
Depozyty	* Instytucje finansowe
Kasa	* Dostawcy
Konto organizacji	* Instytucje państwowe, komunalne i społeczne
Ubezpieczenie od pożaru i ubezpieczenie od wypadku	* Różni
- Zaliczka za 1900	Depozyty i kaucje
Ogólne koszty administracyjne	Sumy przechodnie
-Dostawa biletów dla pasażerów, itd.	Źródła
Bank kupiecki w Łodzi	Kapitał akcyjny
Różni dłużnicy	Kapitał amortyzacyjny
Pasywa	Stan z dn. 1.1.1934r.
Kapitał zakładowy	Z podziału zysku za 1933r.
8.000 akcji po 250 rubli	Kapitał zapasowy
Kapitał rezerwowy	Stan z dn. 1.1.1934r.
Kantony personelu	Z podziału zysku za 1933r.
Środki karne	Fundusz dyspozycyjny
Znaki pasażerskie, a nie umorzone	Stan z dn. 1.1.1934r.
Różne kredyty	Z podziału zysku za 1933r.
Zysk za 1900	Fundusz odnowienia
	Stan z dn. 1.1.1934r.
	Z podziału zysku za 1933r.
	Fundusz budowlany
	Ogółem kapitały własne
	Wierzyciele:
	* Instytucje finansowe
	* Dostawcy
	* Instytucje państwowe, komunalne i społeczne
	* Różni
	* Akcepty
	Dywidenda niepodniesiona
	Depozyty i kaucje
	Sumy przechodnie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań Kolei Elektrycznej Łódzkiej za lata 1900 i 1934.

Jedną z charakterystycznych cech jest zmiana języka z niemieckiego i rosyjskiego na polski. Zmieniono również walutę z rubli na złotówki. Bilans z roku 1900 zawierał jedynie podstawowe dane istotne dla kierowników jednostki na dzień sporządzenia. Natomiast ten z roku 1934 posiadał rozbudowaną ilość pozycji, które posiadają bardziej precyzyjne nazwy. Zawierają również w składnikach trwałych majątku informację o stanie w roku poprzednim, o ile zmieniły się wartości oraz wartości na dzień bilansowy. Ponadto zmieniły się nazwy z aktywa i pasywa na majątek i źródła. Dodatkowo zauważalne jest to, że w 1934 roku wyeliminowano z bilansu pozycje kosztowe, takie jak: ogólne koszty administracyjne czy ubezpieczenia od pożarów i wypadków. Można przypuszczać, że powodem zmiany zakresu informacyjnego i układu bilansu jest wejście w życie jednolitych unormowań zasad sporządzania bilansu. Jeśli rzeczywiście jest to powód zmiany to można stwierdzić, że zasady te miały wpływ na ujednoczenie zasad sporządzania bilansów, co zwiększa ich wartość informacyjną poprzez możliwość porównania bilansów sporządzanych przez różne podmioty funkcjonujące na terenie Polski.

Podsumowanie

Na podstawie analizy sprawozdań sporządzonych przez Kolej Elektryczną w Łodzi można dostrzec zmiany w ich treści. Od 1900 roku, kiedy były sporządzane w języku niemieckim i rosyjskim zawierały wyłącznie informacje dodatkowe, bilans, rachunek zysków i strat oraz wykresy statystyczne, przez 1923 r., w którym sprawozdanie było już w języku polskim. Zawierało ono między innymi: skład zarządu, zastępców i komisji rewizyjnej, informacje streszczające sytuację gospodarczą jednostki, bilans, rachunek zysków i strat oraz tabele statystyczne, czyli o wiele więcej informacji dla odbiorców sprawozdań. Po wejściu w życie rozporządzenia prezydenta i rozporządzenia ministrów nastąpiła harmonizacja zasad sporządzania sprawozdań finansowych. W sprawozdaniu finansowym jednostki z 1934 r., bilans jest bardziej rozbudowany niż we wcześniejszych sprawozdaniach. Nazwy pozycji w bilansie również były sprecyzowane oraz zniknęły pozycje kosztowe. Wszystkie przychody i rozchody były zawarte

w rachunku zysku i strat, który również miał bogatszą wersję. Dodatkowo pojawiły się tabele statystyczne ukazujące sytuację jednostki w ciągu roku obrotowego wraz z wykresami. Sprawozdanie sporządzane po roku 1933 było bardziej czytelne dla odbiorcy wewnętrznego jak i zewnętrznego oraz można było wyczytać dużo więcej informacji na temat działania jednostki.

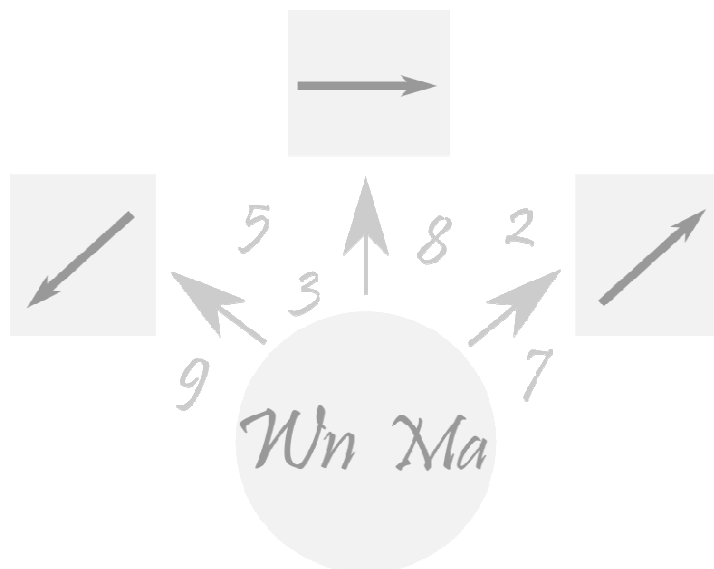
Bibliografia

- Danilewicz J., *Nauka Buchalteryi podwójnej. Teoretycznie i praktycznie wyłożonej z zastosowaniem do potrzeb handlowych i fabrycznych*. Tom I, Dział teoretyczny, Skład Główny w księgarni Gebetchnfra& Wolffa, Warszawa 1887.
- Gabrusewicz W. Z. Kołaczyk, *Bilans. Wartość poznawcza i analityczna*, Difin, Warszawa 2005.
- Iwański B. *Podręcznik księgowości i bilansowania*, Poznań-Warszawa 1949 s.7B.
- Siwoń B., *Rachunkowość bilansowa*, Wydawnictwa wyższej szkoły handlu zagranicznego we Lwowie Praca seminarium Nauk handlowych pod kierownictwem prof. Dr. F. Tomaka, Lwów 1936.
- Jaruga A. *Rachunkowość finansowa*, RAFIB, Łódź 1992.
- Krakowski N. *Wykład popularny zasad podwójnego księgowania w zastosowaniu do potrzeb handlu, przemysłu oraz rzemiosł i rolnictwa*, Własność, nakład i druk S. Lewental, Warszawa 1887.
- Morozewicz A. *Wykłady o bilansach*, Wydawnictwo Wychowawców Szkoły Handlowej im. Leopolda Kronenberga, Warszawa 1923.
- Rozporządzenie Ministrów: Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 20 kwietnia 1934 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1934 nr 37 poz. 337).
- Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz.U. 1933 nr 84 poz. 623).
- Walińska E. *Międzynarodowe standardy rachunkowości. Ogólne zasady pomiaru i prezentacji pozycji bilansu i rachunku wyników*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006.

Spis tabel

Tabela 1. Bilans Kolei Elektrycznej Łódzkiej na dzień 31.12.1900	85
Tabela 2. Bilans Kolei Elektrycznej Łódzkiej na dzień 31.12.1923	87
Tabela 3. Aktywa bilansu Kolei Elektrycznej Łódzkiej na dzień 31.12.1934	89
Tabela 4. Pasywa bilansu Kolei Elektrycznej Łódzkiej na dzień 31.12.1934	90
Tabela 5. Porównanie wartości informacyjnej bilansu Kolei Elektrycznej Łódzkiej z lat 1900 i 1934	91

Część 2 - Szczególne przypadki systemu rachunkowości
i jej wykorzystania we współczesnej praktyce gospodarczej

Rozdział 7

Wielkość spółdzielni mieszkaniowej a zakres informacyjny w prezentowanych sprawozdaniach finansowych

Natalia Franas*

Wprowadzenie

Spółdzielnie mieszkaniowe są specyficznymi jednostkami gospodarczymi, wynika to z ich podstawowego celu działalności oraz ze sposobu, w jaki go wykonują. Zatem sprawozdanie finansowe, które ma rzetelnie odzwierciedlać sytuację majątkową i finansową spółdzielni mieszkaniowej oraz zaspokajać potrzeby informacyjne poszczególnych odbiorców, powinno prezentować zakres informacyjny inny niż wynika z ustawy o rachunkowości, gdyż zakres ten jest dopasowany do przedsiębiorstw prowadzących działalność zarobkową. Należy zatem opracować wzór sprawozdania finansowego, które będzie dostosowane do specyfiki spółdzielni mieszkaniowych.

Celem rozdziału jest wyodrębnienie problemów wynikających ze sprawozdań finansowych spółdzielni mieszkaniowych i zaproponowanie zmian w zakresie informacji prezentowanej w sprawozdaniach finansowych spółdzielni mieszkaniowych. Potrzeby zmian poprzedzono analizą zakresu informacyjnego sprawozdań finansowych sporządzonych przez 25 spółdzielni mieszkaniowych z całej Polski. Należy również nadmienić, iż niektóre spółdzielnie mieszkaniowe nie publikują sprawozdań finansowych, a większość ogranicza się do upublicznienia na stronach internetowych jedynie bilansu, rachunku zysków i strat, a czasem tylko do opinii biegłego rewidenta.

*Absolwentka kierunku Rachunkowość, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

Spółdzielnia mieszkaniowa – definicja i obowiązki sprawozdawcze

Spółdzielnia mieszkaniowa jest podmiotem gospodarczym posiadającym osobowość prawną, jednak jej celem nie jest prowadzenie działalności zarobkowej. Ma ona zaspokajać potrzeby mieszkaniowe swoich członków. Formą zaspokajania tych potrzeb jest: budowanie lub nabywanie budynków, domów jednorodzinnych, budynków w celu wynajmowania lub sprzedaży, udzielanie pomocy członkom w budowaniu przez nich budynków mieszkalnych lub domów jednorodzinnych oraz zarządzanie nieruchomościami stanowiącymi mienie spółdzielni lub jej członków¹. Jest to zatem szczególna forma zarządzania własnością swoich członków, w której wyróżnia się dwa rodzaje praw do lokalu: spółdzielcze lokatorskie oraz spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu.

Lokalu posiadającego status spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego nie można sprzedać, zamienić, zastawić oraz dziedziczyć. W tej formie prawnej to spółdzielnia mieszkaniowa jest właścicielem lokalu, zarządza nim i na podstawie umowy cywilnoprawnej oddaje mieszkanie do użytku członka. Obowiązkiem członka posiadającego takie prawo do lokalu jest pokrywać koszty jego utrzymania i zarządzać nim.

Szerszym zakresem prawnym do nieruchomości charakteryzuje się spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu. Osoba posiadająca lokal o takim statusie musiła wnieść wkład budowlany. Po uzyskaniu tego prawa osoba dysponująca nim jest, podobnie jak w przypadku spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu, zobowiązana na bieżąco pokrywać koszty utrzymania zasobów spółdzielni mieszkaniowej. Mimo, iż właścicielem lokalu jest spółdzielnia mieszkaniowa, osoba posiadająca spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu może założyć księgę wieczystą, obciążyć je hipoteką, sprzedać lub dziedziczyć.

Spółdzielnia mieszkaniowa, poza działalnością podstawową, z której nie może osiągać zysku kosztem swoich członków, może prowadzić działalność zarobkową. Jednak zyski z tej działalności powinny być w pierw-

¹ T. Skotarczak, M. Śpiewak-Szyjka, *Spółdzielnie mieszkaniowe, Dylematy funkcjonowania i rozwoju*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 20.

szej kolejności przeznaczone na zaspokajanie potrzeb mieszkaniowych członków². Dodatkowo ma ona obowiązek, tak jak inne przedsiębiorstwa, prowadzić rachunkowość zgodnie z zasadami określonymi w ustawie o rachunkowości³, czyli również sporządzać sprawozdanie finansowe, które składa się z bilansu, rachunku zysków i strat oraz informacji dodatkowej. Obowiązek sporządzania rachunku przepływów pieniężnych i zestawienia zmian w kapitałach (funduszach) własnych dotyczy jednostek podlegających obowiązkowemu badaniu przez biegłego rewidenta.

Zgodnie z literaturą przedmiotu sprawozdanie finansowe jest uporządkowanym zbiorem informacji o sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowym jednostki. Jest ono podstawowym źródłem informacji i głównym źródłem kontrolnym oraz weryfikacyjnym w dokonywanych analizach i ocenach działalności podmiotów sprawozdawczych⁴. Podobną rolę sprawozdania finansowego formułuje E. Walińska, która uważa, że jest ono tworzone w celu „dostarczania informacji o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, wynikach i zmianach tej sytuacji, użytecznych dla wielu odbiorców (użytkowników) przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych”⁵. Odbiorcami informacji płynącej ze sprawozdania finansowego spółdzielni mieszkaniowych są między innymi: zarząd spółdzielni mieszkaniowej⁶, walne zgromadzenie oraz rada nadzorcza. Użytkownikami sprawozdania finansowego są między innymi członkowie spółdzielni mieszkaniowej i mieszkańcy, którzy z danych wynikających ze sprawozdań finansowych mogą ocenić, czy spółdzielnia mieszkaniowa efektywnie gospodaruje swoimi zasobami. Tak duży przekrój odbiorców informacji płynącej ze sprawozdania finansowego powoduje, że powinno ono być dostosowane do szerokiego grona odbiorców a informacja płynąca z niego nie powinna być zbyt syntetyczna, aby mogło ono dostarczyć wyczerpującej informacji

² A. Bogusz, *Rachunkowość spółdzielni mieszkaniowych*, [w:] S. Jędrzejewski (red.), *Rachunkowość wczoraj i dziś – wybrane problemy*, Wydawnictwo SiZ, Łódź 2017, s. 116.

³ Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., Dz.U. 1994 Nr 121 poz. 591, dalej zwana ustawą o rachunkowości.

⁴ B. Micherda, K. Stępień, *Integracja sposobu sporządzania, analizy i badania sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016, s. 74-75.

⁵ E. Walińska, *Międzynarodowe standardy rachunkowości. Ogólne zasady pomiaru i prezentacji bilansu i rachunku wyników*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006, s. 49.

⁶ Który m.in. na podstawie informacji dotyczących funduszów może zaplanować remonty, czy modernizację budynków, na korzyść mieszkańców.

o funkcjonowaniu i kondycji spółdzielni mieszkaniowej. Informacja ta nie powinna być również zbyt szeroka, aby jej nadmiar nie spowodował zaciemnienia obrazu zaprezentowanego w sprawozdaniu finansowym.

W praktyce funkcjonują różnej wielkości spółdzielnie mieszkaniowe, a mianowicie spółdzielnie mikro, małe i większe, a każda grupa ma obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych o zróżnicowanej pojemności informacyjnej.

Zgodnie z ustawą o rachunkowości mikrospółdzielnia nie może przekroczyć dwóch z trzech wielkości:

- 1 500 000 zł – w przypadku sumy aktywów bilansu na koniec roku obrotowego,
- 3 000 000 zł – w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy,
- 10 osób – w przypadku średniorocznego zatrudnienia w przeliczeniu na pełne etaty.

Natomiast małe spółdzielnie mieszkaniowe, to takie, które nie przekraczają dwóch z trzech wymienionych wielkości:

- 17 000 000 zł – w przypadku sumy aktywów bilansu na koniec roku obrotowego,
- 34 000 000 zł – w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy,
- 50 osób – w przypadku średniorocznego zatrudnienia w przeliczeniu na pełne etaty.

Spółdzielnie mieszkaniowe, które nie spełniają wymienionych warunków uznawane są jako spółdzielnie większe. Podział ten jest istotny, gdyż od wielkości spółdzielni uzależniony jest zakres prezentowanych informacji w sprawozdaniach finansowych.

Zakres informacyjny sprawozdań finansowych spółdzielni mieszkaniowych w obecnym stanie prawnym

Aby podzielić spółdzielnie mieszkaniowe pod względem wielkości, należy zwrócić uwagę na kryteria, jakie zawarte są w ustawie o rachunkowości. Jedno z kryteriów kwalifikacji spółdzielni mieszkaniowej do określonej

grupy - wartość sumy aktywów bilansu na koniec roku obrotowego nie jest miarodajnym kryterium, ponieważ w przypadku starych zasobów mieszkaniowych będzie ona niższa niż w przypadku «młodych» spółdzielni mieszkaniowych. Podobnie w przypadku drugiego kryterium jakim jest liczba pracowników w spółdzielni mieszkaniowej, która w rzeczywistości jest kryterium mniej istotnym ze względu na potrzeby informacyjne. Podobnie mniej istotnym kryterium kwalifikacji spółdzielni mieszkaniowej do określonej grupy jednostek gospodarczych jest liczba mieszkańców, czy liczba członków spółdzielni mieszkaniowej. Wynika to z tego, że jeżeli prawo do lokalu należy do kilku osób, członkiem spółdzielni może być tylko jedna z nich, chyba że przysługuje ono wspólnie małżonkom⁷, czyli można być mieszkańcem, jednocześnie nie będąc członkiem spółdzielni mieszkaniowej. Należy również dodać, że spółdzielnia mieszkaniowa nie dysponuje wszystkimi lokalami mieszkalnymi, którymi zarządza, gdyż część z nich stanowi współwłasność z innymi właścicielami. W takim przypadku spółdzielnia mieszkaniowa może być tylko zarządcą części wspólnej budynku, w których znajdują się lokale posiadające status wyodrębnionych. Współwłaściciele zamieszkujący w zasobach zarządzanych przez spółdzielnie mieszkaniowe mogą być również zainteresowani informacją płynącą ze sprawozdań finansowych. Zatem użycie tych wartości jako kryterium podziału wielkości tej jednostki również byłoby niemiarodajne przy ocenie potrzeb informacyjnych. Najbardziej wiarygodnym kryterium podziału spółdzielni mieszkaniowych na mikro, małe i większe będą przychody netto uzyskane przez spółdzielnię mieszkaniową, gdyż biorąc pod uwagę główny cel spółdzielni mieszkaniowej, którym jest gospodarka zasobami mieszkaniowymi, w każdej spółdzielni przychodem z działalności będą czynsze płacone przez mieszkańców. Zakładając, że średni miesięczny czynsz za mieszkanie wynosi 500 zł, można przyjąć podział spółdzielni mieszkaniowej ze względu na ilość mieszkań. Mikrospółdzielnie mieszkaniowe, zgodnie z ustawą o rachunkowości nie mogą przekroczyć 3 000 000 zł przychodów netto ze sprzedaży rocznie, zatem w swoich zasobach powinny posiadać mniej niż 500 mieszkań. Natomiast roczna wartość przy-

⁷Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych, Dz.U. 2001 Nr 4 poz. 27, art. 3 ust. 5.

chodów netto ze sprzedaży w małych spółdzielniach mieszkaniowych nie powinna być wyższa niż 34 000 000 zł, można zatem uznać, że małe spółdzielnie zarządzają większą niż 500 a mniejszą niż 5 666 liczbą mieszkań.

Jednostki mikro mają obowiązek sporządzania jedynie informacji ogólnej, bilansu, informacji uzupełniających do bilansu oraz rachunku zysków i strat⁸. Zakres informacyjny nie powinien być węższy niż przewiduje ustawa, jednak jednostka w swoim sprawozdaniu finansowym może zaprezentować więcej informacji.

Z przeanalizowanych sprawozdań mikrospółdzielni mieszkaniowych wynika, że prezentują one na ogół szerszy zakres informacyjny. W każdym z tych sprawozdań w informacji ogólnej znajdowały się dane dotyczące firmy, adres siedziby, numer we właściwym rejestrze sądowym bądź ewidencji, wskazany był czas trwania działalności jednostki, jeżeli był ograniczony oraz okres objęty sprawozdaniem finansowym. Jednak w informacji dodatkowej w sprawozdaniu finansowym Spółdzielni Mieszkaniowej „Centrum” w Płocku⁹, która w swoich zasobach posiada 292 lokale mieszkalne, nie wskazano, czy zostało ono sporządzone przy założeniu kontynuowania działalności gospodarczej przez jednostkę w dającej się przewidzieć przyszłości, zastosowanych zasad rachunkowości przewidzianych dla jednostek mikro z wyszczególnieniem wybranych uproszczeń oraz omówienia przyjętych zasad (polityki) rachunkowości, w tym metod wyceny aktywów i pasywów (także amortyzacji), pomiaru wyniku finansowego oraz sposobu sporządzenia sprawozdania finansowego. Zatem zaprezentowane sprawozdanie nie spełnia wymogów ustawy o rachunkowości.

Kolejnym elementem sprawozdania finansowego jest bilans, który w przypadku mikrospółdzielni mieszkaniowych ma bardzo ograniczony zakres informacji, gdyż mają one obowiązek przedstawić jedynie wartości aktywów trwałych, w tym środki trwałe, aktywów obrotowych z wyszczególnieniem zapasów i należności krótkoterminowych, należnych wpłat na kapitał (fundusz) podstawowy oraz udziałów (akcji) własnych. Natomiast pasywa powinny zawierać kapitał (fundusz) własny, z wyszczegół-

⁸ Zał. nr 4 ustawy o rachunkowości.

⁹ Sprawozdanie finansowe spółdzielni mieszkaniowej „Centrum” w Płocku: <http://smcentrum-plock.pl/wp-content/uploads/2016/04/Sprawozdanie-finansowe-Sp%C3%B3%C5%82dzielni-2015r..pdf> (data wyświetlania: 27.04.2018 r.)

nieniem kapitału (funduszu) podstawowego, zobowiązania i rezerwy na zobowiązania, w tym rezerwy na zobowiązania oraz zobowiązania z tytułu kredytów i pożyczek. Większość mikrospełdzielni mieszkaniowych nie stosuje się do tych uproszczeń, a w swoich sprawozdaniach finansowych prezentuje rozbudowany bilans dla jednostek większych¹⁰, a w wielu miejscach są wykazywane wartości zerowe, gdyż ze względu na specyfikę działalności w spółdzielniach mieszkaniowych takie pozycje nie występują. W niektórych mikrospełdzielniach w kapitale własnym wymieniane są wartości, które nie zostały zdefiniowane w ustawie o rachunkowości, wynika to na ogół z potrzeb informacyjnych użytkowników tych sprawozdań finansowych. Często pojawiają się dodatkowo takie pozycje jak: kapitał (fundusz) udziałowy, kapitał (fundusz) wkładów mieszkaniowych i budowlanych¹¹.

Obligatoryjnym elementem sprawozdania mikrospełdzielni mieszkaniowych jest również rachunek zysków i strat. Ten element może być sporządzony w sposób uproszczony, w wariantcie porównawczym, który powinien zawierać przychody podstawowej działalności operacyjnej i zrównane z nimi, w tym zmiana stanu produktów, następnie koszty podstawowej działalności operacyjnej, w tym wyszczególnione amortyzacja, zużycie materiałów i energii, wynagrodzenia, ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia oraz pozostałe koszty. Niżej należy wymienić pozostałe przychody i zyski, w tym aktualizacja wartości aktywów, pozostałe koszty i straty, w tym aktualizację wartości aktywów, podatek dochodowy i na koniec wynik finansowy.

Jednak z przeanalizowanych sprawozdań finansowych mikrospełdzielni mieszkaniowych wynika, że nie stosują one ustawowych uproszczeń, a rachunki zysków i strat prezentują w pełnej formie, uwzględniając szczegółowo każdą z pozycji¹². Mimo, iż ustawa o rachunkowości nie nakłada takiego obowiązku, niektóre mikrospełdzielnie mieszkaniowe spo-

¹⁰ Zał. nr 1 ustawy o rachunkowości.

¹¹ Sprawozdanie finansowe spółdzielni mieszkaniowej w Ostrowie Wielkopolskim: http://www.smostrow.pl/dokum/spraw_finan_2016.pdf (data wyświetlenia: 27.04.2018 r.)

¹² Porównaj: Rachunek zysków i strat spółdzielni mieszkaniowej „Medyk”: <http://www.smmedyk.pl/uploads/dokumenty/sprawozdania/2014/Rachunek%20zysk%C3%B3w%20i%20strat%202014.pdf> (data wyświetlenia: 27.04.2018 r.)

rzządzają informacje dodatkowe, których zakres informacyjny wynika z załącznika nr 1 do ustawy o rachunkowości.

Małe spółdzielnie mieszkaniowe zobowiązane są do prezentacji nieco rozszerzonego sprawozdania finansowego¹³, które składa się z bilansu, rachunku zysków i strat oraz wprowadzenia i informacji dodatkowej, w której jednostka powinna opisać przyjęte zasady polityki rachunkowości, między innymi zmiany powstałe w aktywach trwałych, zasady wyceny aktywów, jak i pasywów, metody amortyzacji oraz ustalenia wyniku finansowego jednostki.

W bilansie małych spółdzielni mieszkaniowych aktywa trwałe powinny być zaprezentowane w podziale na: wartości niematerialne i prawne, rzeczowe aktywa trwałe, w tym środki trwałe i środki trwałe w budowie, należności długoterminowe, inwestycje długoterminowe, w tym nieruchomości i długoterminowe aktywa finansowe oraz długoterminowe rozliczenia międzyokresowe. W aktywach obrotowych obligatoryjnie muszą być wykazane zapasy, należności krótkoterminowe, w tym z tytułu dostaw i usług, podzielone ze względu na okres zapłaty, do 12 miesięcy lub powyżej 12 miesięcy, inwestycje krótkoterminowe, w tym krótkoterminowe aktywa finansowe, z wyszczególnieniem środków pieniężnych w kasie i na rachunkach, krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe, należne wpłaty na kapitał (fundusz) podstawowy oraz udziały (akcje) własne. Pasywa muszą być zaprezentowane w podziale na kapitał (fundusz) własny, w którym znajduje się kapitał (fundusz) podstawowy, kapitał (fundusz) zapasowy, (w tym nadwyżka wartości sprzedaży (wartości emisyjnej) nad wartością nominalną udziałów (akcji)), kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny, w tym z tytułu aktualizacji wartości godziwej, pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe, zysk (strata) z lat ubiegłych, zysk (strata) netto oraz odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna). Natomiast zobowiązania i rezerwy na zobowiązania powinny być podzielone na: rezerwy na zobowiązania, w tym rezerwa na świadczenia emerytalne i podobne, zobowiązania długoterminowe, w tym z tytułu kredytów i pożyczek, zobowiązania krótkoterminowe, w tym z tytułu kredytów

¹³ Zał. nr 5 ustawy o rachunkowości.

i pożyczek, dostaw i usług, z wyszczególnieniem do 12 miesięcy oraz powyżej 12 miesięcy, fundusze specjalne, oraz rozliczenia międzyokresowe.

Rachunek zysków i strat w małej spółdzielni mieszkaniowej może być sporządzany w wariantcie kalkulacyjnym, bądź w wariantcie porównawczym, zgodnie z załącznikiem nr 5 do ustawy o rachunkowości. Analiza sprawozdań finansowych małych spółdzielni mieszkaniowych, które w swoich zasobach posiadają od 500 do 5666 mieszkań, pozwala stwierdzić, że nie korzystają one z przysługujących im uproszczeń sprawozdawczych, gdyż sporządzają bilans, rachunek zysków i strat oraz informację dodatkową zgodnie z wymogami obejmującymi większe jednostki gospodarcze, czyli zgodnie z załącznikiem nr 1 do ustawy o rachunkowości¹⁴.

Spółdzielnia mieszkaniowa „Nowy dwór”, która posiada w swoich zasobach 5256 mieszkań, w tym: 2777 mieszkań o statusie spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, 2248 mieszkań o statusie prawa odrębnej własności lokalu oraz 231 mieszkań o statusie spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu bądź będących w najmie lub bez tytułu prawnego, prezentuje rozbudowaną informację dodatkową i zawiera w niej dosyć istotne dla użytkownika sprawozdań finansowych informacje. Poza obowiązkowymi elementami, takimi jak zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym, szczegółowo opisuje koszty i przychody z eksploatacji zasobami mieszkaniowymi, z czego wynika wzrost kosztów, wartość zadłużenia czynszowego oraz bardzo rozbudowane zestawienie funduszu remontowego w podziale na poszczególne segmenty działalności oraz nieruchomości. Ważnym elementem przedstawianym przez wspomnianą spółdzielnię mieszkaniową są rozliczenia z mieszkańcami, wynikającymi z remontów oraz modernizacji¹⁵.

Zgodnie z przyjętymi zasadami podziału, na potrzeby prowadzonych badań, do większych spółdzielni mieszkaniowych zaliczono te, które zarządzają ponad 5666 mieszkaniem i mogą osiągać roczne przychody netto ze sprzedaży większe niż 34 000 000 zł. Ta grupa jednostek powinna pre-

¹⁴ Porównaj: Sprawozdanie finansowe Pierwszej Wojskowej Spółdzielni Mieszkaniowej: <http://www.pwsm.waw.pl/docs/SPRAWOZDANIE%20FINANSOWE%20ZA%202016.17R.pdf> (data wyświetlenia 27.04.2018 r.)

¹⁵ Sprawozdanie finansowe spółdzielni mieszkaniowej „Nowy dwór”: http://www.smnowydwor.com.pl/index.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=510&tmpl=component&format=raw&Itemid=10 (data wyświetlenia 27.04.2018 r.)

zentować najszerszy zakres informacyjny w sprawozdaniach finansowych, które powinny się składać z: bilansu, rachunku zysków i strat oraz informacji dodatkowej wraz z wprowadzeniem do sprawozdania¹⁶. Natomiast spółdzielnie mieszkaniowe podlegające corocznemu badaniu przez biegłego rewidenta i znajdujące się w tej grupie jednostek, mają obowiązek sporządzić dodatkowo zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym oraz rachunek przepływów pieniężnych¹⁷. Jednak zakres informacji zawartej w takim sprawozdaniu finansowym może być zbyt obszerny dla spółdzielni mieszkaniowej, gdyż większość pozycji nie występuje w tych jednostkach dlatego wykazywane są w nich wartości zerowe, a przez to sprawozdanie finansowe staje się nieczytelne dla jego użytkowników.

Optimalizacja zakresu informacyjnego sprawozdań finansowych spółdzielni mieszkaniowych – propozycje niezbędnych zmian

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że wiele mniejszych spółdzielni mieszkaniowych nie korzysta z możliwości uproszczenia sprawozdań finansowych. Część, nawet najmniejszych zbadanych spółdzielni mieszkaniowych, sporządza sprawozdania finansowe, które mają obowiązek sporządzać duże jednostki gospodarcze. Dodatkowo zakres informacji wymaganej w sprawozdaniu finansowym dla większych jednostek nie jest dostosowany do specyfiki spółdzielczości mieszkaniowych, co utrudnia zdobycie oczekiwanej informacji jej odbiorcom. Wynika to również z tego, że zakres prezentowanej informacji jest zbyt szeroki dla większości spółdzielni mieszkaniowych i niedostosowany do potrzeb informacyjnych interesariuszy spółdzielni mieszkaniowych. W związku z tym, pojawia się konieczność opracowania nowego wzoru sprawozdania finansowego, uwzględniającego specyfikę spółdzielni mieszkaniowej.

W bilansie spółdzielni mieszkaniowych w pozycji wartości niematerialne i prawne powinny być wykazywane licencje i oprogramowanie komputerowe, zbędna jest zatem informacja o kosztach zakończonych prac

¹⁶Załącznik nr 1 ustawy o rachunkowości.

¹⁷Ustawa o rachunkowości.

rozwojowych, zaliczkach na wartości niematerialne i prawne, czy wartość firmy. Bardzo ważną pozycją w sprawozdaniu finansowym spółdzielni mieszkaniowych są jednak rzeczowe aktywa trwałe, na które składają się środki trwałe, gdzie można by przyjąć podział na grunty, zasoby mieszkaniowe – sfinansowane ze środków pochodzących ze spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego, zasoby niemieszkaniowe – zakupione z innych środków¹⁸, urządzenia techniczne i maszyny, środki transportu i inne środki trwałe oraz środki trwałe w budowie i zaliczki na środki trwałe. W należnościach długoterminowych nie powinno być obowiązku wykazywania należności od jednostek powiązanych, od pozostałych jednostek, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale, lecz należałoby ograniczyć tę pozycję do kredytów i odsetek zaciągniętych przykładowo na budownictwo mieszkaniowe. Inwestycje długoterminowe raczej nie występują w działalności podstawowej spółdzielni mieszkaniowej, gdyż zgodnie z ustawą o rachunkowości są one posiadane w celu osiągnięcia z nich korzyści finansowych, zatem nie powinno być obowiązku wykazywania tej pozycji w bilansie. Ostatnią pozycją w aktywach trwałych są długoterminowe rozliczenia międzyokresowe, w których można byłoby przyjąć podział na prace remontowe, czy prace montażowe.

W aktywach obrotowych, w zapasach nie powinno być obowiązku wykazywania wszystkich pozycji, gdyż spółdzielnie mieszkaniowe na ogół posiadają jedynie materiały. Należności krótkoterminowe powinny być podzielone na należności z tytułu opłat eksploatacyjnych oraz z tytułu lokali użytkowych. W inwestycjach krótkoterminowych ważną pozycją są jedynie środki pieniężne w kasie i na rachunkach, zatem nie ma potrzeby wykazywania pozostałych krótkoterminowych aktywów finansowych takich jak krótkoterminowe aktywa finansowe w jednostkach powiązanych czy pozostałych. Kolejną pozycją są krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe, które są istotne dla spółdzielni mieszkaniowych, w których należałoby wyszczególnić ważne informacje takie jak: nadwyżkę kosztów nad przychodami dotyczące gospodarki zasobami mieszkaniowymi, a mianowicie związane ze zużyciem zimnej wody, podgrzaniem wody, ogrzewaniem centralnym oraz eksploatacją części wspólnych, opłatę za

¹⁸ R. Niemczyk, *Rachunkowość spółdzielni mieszkaniowych*, Difin, Warszawa 2009, s. 38.

ubezpieczenie majątku, rozliczenie funduszu remontowego oraz pozostałe rozliczenia. Natomiast te spółdzielnie mieszkaniowe, które prowadzą dodatkowo działalność gospodarczą, w krótkoterminowych rozliczeniach międzyokresowych mogą wykazać nadwyżkę kosztów nad przychodami z działalności pozostałej.

W pasywach kapitał podstawowy należałoby podzielić na fundusz udziałowy, zasobowy, fundusz wkładów budowlanych, fundusz wkładów mieszkaniowych oraz zysk/strata netto, zysk/strata z lat ubiegłych i odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna). Następną pozycją powinny być rezerwy na zobowiązania, które byłyby wykazywane w podziale na rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego, rezerwy na świadczenia emerytalne i podobne. W zobowiązaniach długoterminowych należałoby ograniczyć wykaz składników do zaciągniętych kredytów długoterminowych. Natomiast zobowiązania krótkoterminowe powinny zawierać zobowiązania z tytułu dostaw i usług, z tytułu opłat eksploatacyjnych oraz z tytułu lokali użytkowych, zobowiązania z tytułu opłat za ubezpieczenie majątku, z tytułu kredytów i pożyczek, z tytułu wynagrodzeń, z tytułu podatków oraz na fundusz remontowy. W ostatniej pozycji zasadne byłoby wykazać rozliczenia międzyokresowe, a mianowicie nadwyżkę przychodów nad kosztami dotyczącymi gospodarki zasobami mieszkaniowymi, natomiast te spółdzielnie mieszkaniowe, które prowadzą działalność gospodarczą mogą wykazać nadwyżkę przychodów nad kosztami dotyczące tej działalności.

Biorąc pod uwagę specyfikę spółdzielni mieszkaniowej należy również sporządzić nieco bardziej syntetyczny rachunek zysków i strat obejmujący podział danych na te dotyczące działalności podstawowej oraz na dane z działalności gospodarczej. Zatem należy zestawić ze sobą przychody i koszty związane z gospodarką zasobami mieszkaniowymi. W przychodach można byłoby wyszczególnić przychody związane z eksploatacją, ogrzewaniem, za zimną wodę i podgrzanie wody, gaz, za wywóz śmieci oraz fundusz remontowy oraz inne składniki zawarte w czynszu. Natomiast w kosztach analogicznie można byłoby wykazać: koszty związane z eksploatacją, ogrzewaniem, z zużyciem zimnej i ciepłej wody, podgrzaniem wody, zużyciem gazu, koszty za wywóz śmieci, koszty remontów i inne. Następnie zasadne byłoby zestawienie ze sobą przychodów i kosz-

tów związanych z działalnością gospodarczą spółdzielni. Od tego wyniku należałoby obliczyć wartość podatku dochodowego i wyliczyć zysk bądź stratę z działalności.

Informacja dodatkowa zaprezentowana w załączniku nr 1 do ustawy o rachunkowości dla większych jednostek jest zbyt obszerna dla spółdzielni mieszkaniowych, a wiele wykazywanych tam informacji jest zbędne, gdyż zakłócają one obraz jednostki. Te spółdzielnie mieszkaniowe powinny w informacji dodatkowej, poza przyjętą polityką rachunkowości, przedstawić również informacje istotne dla odbiorców, czyli mieszkańców oraz członków spółdzielni. Ważne jest oczywiście zestawienie środków trwałych, gruntów, należności i zobowiązań oraz propozycja podziału zysku z działalności gospodarczej. Należałoby również zawrzeć dane dotyczące czynszu, zatem zaprezentować wszystkie jego składniki z podziałem na poszczególne nieruchomości oraz zestawienie wpływów i wydatków na fundusz remontowy poszczególnych nieruchomości i w podziale na poszczególne remonty. Dodatkowo należałoby zaprezentować rozliczenie kosztów międzyokresowych na poszczególne nieruchomości.

Zaprezentowane zmiany w sprawozdaniu finansowym można stosować do wszystkich spółdzielni mieszkaniowych, niezależnie od ich wielkości, gdyż zawierają informacje istotne dla ich mieszkańców i członków.

Podsumowanie

Sprawozdanie finansowe spółdzielni mieszkaniowych powinno przedstawiać w sposób jasny i zrozumiały dla wszystkich informacje dotyczące swojej działalności. Jednak mają one obowiązek stosować się do regulacji zawartych w ustawie o rachunkowości, przez co nie mają możliwości w pełni przedstawić istotnych danych, gdyż sprawozdanie finansowe sporządzone zgodnie z ustawą o rachunkowości nie uwzględnia specyfiki spółdzielni mieszkaniowych. Istnieje zatem konieczność opracowania nowego wzoru sprawozdania finansowego, który pozwoli na wyszczególnienie istotnych informacji oraz pominięcie zbędnych pozycji, aby stało się ono czytelne dla wszystkich odbiorców informacji spółdzielni mieszkaniowych. Z przeprowadzonych analiz wynika, jakie dane są ważne dla użyt-

kowników oraz w jaki sposób należałoby je przedstawić, aby wzrosło znaczenie i funkcjonalność sprawozdań finansowych. Wskazane w rozdziale potrzeby informacyjne powinny być uwzględnione w nowelizacji ustawy o rachunkowości, która mogłaby regulować również zasady sporządzania sprawozdań finansowych dla spółdzielni mieszkaniowych.

Bibliografia

Bogusz A., *Rachunkowość spółdzielni mieszkaniowych*, [w:] Jędrzejewski S. (red.), *Rachunkowość wczoraj i dziś – wybrane problemy*, Wydawnictwo SiZ, Łódź 2017.

Micherda B., Stępień K., *Integracja sposobu sporządzania, analizy i badania sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016.

Niemczyk R., *Rachunkowość spółdzielni mieszkaniowych*, Difin, Warszawa 2009.

Skotarczak, T., Śpiewak–Szyjka M., *Spółdzielnie mieszkaniowe, Dylematy funkcjonowania i rozwoju*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2015.

Walińska E., *Międzynarodowe standardy rachunkowości. Ogólne zasady pomiaru i prezentacji bilansu i rachunku wyników*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006.

Akty prawne

Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych, Dz.U. 2001 Nr 4 poz. 27,

Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r., Dz.U. 1994 Nr 121 poz. 591.

Strony internetowe

Rachunek zysków i strat spółdzielni mieszkaniowej „Medyk”:
<http://www.smmedyk.pl/uploads/dokumenty/sprawozdania/2014/Rachunek%20zysk%C3%B3w%20i%20strat%202014.pdf>

Sprawozdanie finansowe Pierwszej Wojskowej Spółdzielni Mieszkaniowej:
<http://www.pwsm.waw.pl/docs/SPRAWOZDANIE%20FINANSOWE%20ZA%202016>.

Sprawozdanie finansowe spółdzielni mieszkaniowej „Centrum” w Płocku:
<http://smcentrum-plock.pl/wp-content/uploads/2016/04/Sprawozdanie-finansowe-Sp%C3%B3w%82dzielni-2015r..pdf>

Sprawozdanie finansowe spółdzielni mieszkaniowej „Nowy dwór”:
http://www.smnowydwor.com.pl/index.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=510&tmpl=component&format=raw&Itemid=10

Sprawozdanie finansowe spółdzielni mieszkaniowej w Ostrowie Wielkopolskim:
http://www.smostrow.pl/dokum/spraw_finan_2016.pdf

Rozdział 8

Segmenty wyniku finansowego wspólnot mieszkaniowych - propozycje zmian

Zuzanna Korzeniowska*

Wprowadzenie

Pojęcie wspólnoty mieszkaniowej po raz pierwszy pojawiło się w ustawie o własności lokali¹, które definiuje wspólnotę jako ogół właścicieli lokali, wchodzących w skład nieruchomości. W celu ustalenia jednolitego obrazu sprawozdań finansowych wspólnot mieszkaniowych poddano analizie zarówno sprawozdania finansowe, raporty wspólnot mieszkaniowych, sprawozdania z działalności wspólnot mieszkaniowych, jak również potrzeby informacyjne użytkowników sprawozdań finansowych wspólnot mieszkaniowych, które stanowiły przedmiot badania. Przedmiotem badań można nazwać wspólnoty mieszkaniowe. Analiza potrzeb informacyjnych przedstawianych informacji przez wspólnoty mieszkaniowe oraz opracowanie optymalnej formy tego sprawozdania stanowią cel badania. Osiągnięcie tego celu było możliwe dzięki wyznaczeniu celów częściowych takich jak badanie potrzeb użytkowników informacji. Jednocześnie cel pracy został zdeterminowany tezą badawczą, którą jest: informacje dostarczane przez wspólnoty mieszkaniowe nie spełniają oczekiwań odbiorców informacji.

* Absolwentka kierunku Rachunkowość, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

¹Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (Dz.U. 2000 nr 80 poz. 903 z późn. zm., dalej ustawa o własności lokali).

Specyfika wspólnot mieszkaniowych jako podmiotów zarządzających nieruchomością wspólną

Zgodnie z ustawą o własności lokali wspólnota mieszkaniowa jest to ogół właścicieli lokali wchodzących w skład danej nieruchomości. Powstaje ona z mocy prawa, w momencie przeniesienia własności pierwszego lokalu, czyli z chwilą zaistnienia co najmniej dwóch właścicieli. Wspólnota nie posiada osobowości prawnej², lecz posiada zdolność prawną, to znaczy, że może nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, a jej członkami są wszyscy właściciele mieszkań. Każda nieruchomość posiada części wspólne³, które stanowią między innymi: windy, instalacje ciepłej i zimnej wody, instalacje grzewcze, elektryczne i gazowe, a także piwnice, klatki schodowe oraz strychy⁴. Wspólnoty mieszkaniowe dzieli się na małe i duże⁵, a kryterium podziału, przy nim jest liczba siedmiu mieszkań, co oznacza, że w przypadku, gdy liczba wyodrębnionych lokali nie przekracza siedem, jest to mała wspólnota mieszkaniowa, natomiast powyżej siedmiu lokali powstaje duża wspólnota mieszkaniowa. Obie grupy wspólnot różnią się sposobem zarządzania nieruchomością wspólną⁶, a sposób zarządzania nimi został określony przez właścicieli lokali w odpowiedniej umowie. Sposób takiego zarządu nie może być sprzeczny z prawem, gdyż zarówno małe jak i duże wspólnoty mieszkaniowe powinny stosować się do przepisów zawartych w ustawie o własności lokali⁷. Sprawami wspólnoty mieszkaniowej zajmuje się zarząd, a o ich powstaniu decydują właściciele lokali. W literaturze wyróżnia się następujące sposoby zarządzania nieruchomością⁸:

² R. Niemczyk, *Wspólnoty mieszkaniowe w gospodarce rynkowej*, OPO, Bydgoszcz 2001, s.8-9.

³ Nieruchomość wspólną stanowi grunt, na którym znajduje się budynek oraz urządzenia i części budynku, które służą do użytku wszystkich właścicieli.

⁴ M. Tertelis, *Wspólnota mieszkaniowa w pytaniach i odpowiedziach*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 9-18.

⁵ Art. 19 i 20 ustawy o własności lokali.

⁶ M. Fila, *Wspólnoty mieszkaniowe opodatkowanie i funkcjonowanie*, Wszechnica Podatkowa, Warszawa 2011, s. 8-9.

⁷ <http://e-wspolnotamieszkaniowa.pl/index.php/wspolnota-mieszkaniowa> [dostęp: 21.04.2018r.]

⁸ M. Tertelis, *Umowa o zarządzanie nieruchomością*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2003, s.183-185.

- zarządzanie umowne, które opiera się na ustaleniach właścicieli lokali we wspólnocie. Dokumentem regulującym takie zarządzanie jest deklaracja, sporządzona w formie notarialnej,
- zarządzanie ustawowe, które powstaje w sytuacji, gdy właściciele lokali nie ustalą w umowie sposobu zarządzania nieruchomością. W przypadku małych wspólnot mieszkaniowych sprawy zarządu zwykłego podejmuje się na podstawie zgody większości współwłaścicieli, natomiast w dużej wspólnocie mieszkaniowej obowiązują zasady ustawy o własności lokali, a więc właściciele są zobowiązani do wyboru zarządu wspólnoty, który może być jedno- bądź kilkuosobowy. Zarząd samodzielnie podejmuje decyzje nieprzekraczające zwykłego zarządu,
- zarządzanie przymusowe powstające na skutek wniosku jednego z właścicieli lokalu w przypadku braku decyzji właścicieli lokali w sprawie sposobu zarządzania nieruchomością. Zarządzanie przymusowe ustanawia sąd.

Właściciele lokali w umowie mogą określić sposób zarządu nieruchomością wspólną oraz powierzyć zarząd zarządcy⁹, którym może być osoba fizyczna bądź prawna, której na mocy umowy w formie aktu notarialnego powierzono zarząd nieruchomością wspólną. Coraz częściej we wspólnotach mieszkaniowych jest zarówno zarząd, jak i zarządca wspólnoty mieszkaniowej¹⁰, jednak ich rola jest różna. Zarząd jest zobowiązany do wykonywania rozliczeń przez rachunek bankowy, składania właścicielom lokali rocznego sprawozdania z działalności, prowadzenia ewidencji poza księgową kosztów zarządu nieruchomością wspólną oraz naliczania zaliczek na ich pokrycie, a także rozliczeń z innych tytułów, na rzecz nieruchomości wspólnej. Dodatkowo zarząd wspólnoty ma obowiązek zwoływać zebrania właścicieli (co najmniej raz w roku, nie później niż w pierwszym kwartale każdego roku)¹¹. Czynności te również mogą być wykonywane przez zarządcę w imieniu zarządu.

Koszty nieruchomości wspólnej, określane często opłatą eksploatacyjną, rozliczane bywają pomiędzy wszystkich właścicieli lokali, najczęściej

⁹ Art. 18 ust. 1 ustawy o własności lokali.

¹⁰ Wybór zarządcy jest fakultatywny.

¹¹ Art. 30 ustawy o własności lokali.

proporcjonalnie do powierzchni lokalu mieszkalnego¹². Tak samo mogą być rozliczane koszty zużycia zimnej wody, podgrzania wody oraz koszty ogrzewania, jednak często całkowite koszty zużycia zimnej wody i ciepłej przypadające na budynek wspólnoty mieszkaniowej rozliczane są na podstawie pomiarów liczników lub podzielników zamontowanych w mieszkaniach lub w inny sposób¹³ określony w regulaminie wspólnoty mieszkaniowej. Opłaty za wywóz odpadów stałych muszą być naliczane proporcjonalnie do liczby mieszkańców poszczególnych lokali mieszkalnych. Wspólnota mieszkaniowa może również tworzyć fundusz remontowy, którego sposób naliczania i wydatkowania powinien być określony w odpowiednim regulaminie. Składnikiem czynszu mogą być również opłaty wynikające z uchwał wspólnoty mieszkaniowej, jak choćby opłata za windę, za sprzątanie klatki schodowej i inne, jednak podobnie, jak w przypadku funduszu remontowego ich pobór i sposób wydatkowania powinien wynikać z odpowiednich regulaminów.

Potrzeby informacyjne wspólnot mieszkaniowych a obowiązek prowadzenia ksiąg rachunkowych

Stanowiska na temat obowiązku prowadzenia ksiąg rachunkowych przez wspólnoty mieszkaniowe są podzielone, a w literaturze przedmiotu można znaleźć takie, z których wynika, że wspólnoty mieszkaniowe, przy prowadzeniu ewidencji księgowych i podatkowych powinny stosować zasady określone w ustawie o rachunkowości, czyli powinny prowadzić księgi rachunkowe. Z innych stanowisk wynika, że wspólnoty mieszkaniowe powinny prowadzić pozaksięgową ewidencję kosztów, której obowiązek prowadzenia wynika z ustawy o własności lokali. Oba stanowiska byłyby prawidłowe, przy założeniu, że autorzy stanowisk mają na myśli tylko część ewidencji. W rzeczywistości intencją autorów, stojących na stanowisku, że wspólnoty mieszkaniowe powinny prowadzić pozaksięgową ewidencję kosztów i powołujących się w tym celu na obowiązki wynikające

¹² M. Czapliński, D. Grossman, *Księgowość i rozliczenia wspólnot mieszkaniowych*, Municipium SA, Warszawa 2007, s. 62-67.

¹³ Przykładowo koszt podgrzania wody bywa też rozliczany na liczbę mieszkańców zamieszkujących poszczególne lokale mieszkalne.

z ustawy o własności lokali jest uzasadnienie braku zobowiązań wynikających z ustawy o rachunkowości. Ta grupa zatem twierdzi, że jedynymi obligatoryjnymi ewidencjami księgowymi wspólnot mieszkaniowych są pozaksięgowo ewidencje kosztów.

W rzeczywistości wspólnoty mieszkaniowe mają obowiązek prowadzenia pozaksięgowo ewidencji kosztów, który wynika z ustawy o własności lokali, jednak zastosowanie się do tego obowiązku nie uniemożliwia zastosowania się do przepisów wynikających z ustawy o rachunkowości, których obowiązek stosowania przez wspólnoty mieszkaniowe wynika wprost z ustawy o rachunkowości. Wspólnoty mieszkaniowe powinny zatem prowadzić pozaksięgowo ewidencje kosztów, której zakres informacyjny nie został zdefiniowany w aktach prawnych, co oznacza, że może być ona prowadzona sposobem zgodnym z wolą i potrzebami wspólnoty mieszkaniowej, ale też równoległe powinny one prowadzić księgi rachunkowe, zgodnie z ustawą o rachunkowości, a co za tym idzie wspólnoty mieszkaniowe zobowiązane są do sporządzania sprawozdań finansowych, które powinny składać się co najmniej z:

- bilansu,
- rachunku zysków i strat,
- informacji dodatkowej¹⁴.

Sporządzenie takiego sprawozdania należy do obowiązków zarządu, a jego zatwierdzenie leży w gestii organu zatwierdzającego, czyli zgromadzenia właścicieli nieruchomości. Równocześnie zarząd jest odpowiedzialny za sporządzenie sprawozdania z działalności wspólnoty mieszkaniowej.

Na podstawie przeprowadzonej ankiety, w której badaniem objęto grupę osiemdziesięciu respondentów pochodzących z różnych rejonów Polski, której wyniki wzbogacono ustrukturyzowanym wywiadem bezpośrednim przeprowadzonym w formie osobistych rozmów telefonicznych

¹⁴ Większe wspólnoty mieszkaniowe, spełniające warunki określone w art. 64 ustawy o rachunkowości podlegające obligatoryjnemu badaniu przez biegłego rewidenta powinny ponadto sporządzać rachunek przepływów pieniężnych i zestawienie zmian w kapitałach (funduszach) własnych.

oraz mailowych dokonano analizy potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdań wspólnot mieszkaniowych. W grupie tej dominowali: mieszkańcy wspólnot, właściciele lokali mieszkalnych zarządzanych przez wspólnoty mieszkaniowe. Badaniem objęto również grupę respondentów zainteresowanych funkcjonowaniem, kondycją finansową i efektywnością działalności wspólnot mieszkaniowych z innych powodów.

W ankiecie należało wskazać, czy użytkownicy korzystają z danych zawartych w sprawozdaniach sporządzanych przez wspólnoty mieszkaniowe. Na to pytanie około 58% respondentów odpowiedziało przecząco. Można domyślać się, że jest to spowodowane brakiem przydatnych informacji w sprawozdaniach, ponieważ ankietowani ocenili te sprawozdania za jasne i czytelne. Aż 54,56% ankietowanych odpowiedziało, że wspólnoty mieszkaniowe w swoich sprawozdaniach nie przedstawiają odpowiednich informacji dotyczących wspólnoty mieszkaniowej. Według respondentów w rozliczeniach finansowych wspólnot mieszkaniowych jest za dużo informacji ogólnych, a brakuje informacji dotyczących kosztów eksploatacyjnych, opłat administracyjnych oraz informacji o całkowitych kosztach utrzymania nieruchomości wspólnej. Według ankietowanych bilans powinien być sporządzany w bardziej uproszczonej formie niż obecnie sporządzany, a rachunek zysków i strat powinien zawierać informacje dotyczące: kosztów eksploatacji, zużycia ciepłej i zimnej wody, kosztów wywozu nieczystości oraz kosztów wykonanych remontów.

Interesariusze sprawozdań wspólnot mieszkaniowych mieli również ocenić kwalifikacje zarządu. Z odpowiedzi badanych wynika, że 83,15% jest zadowolona z wyboru zarządu lub zarządcy, choć 18,9% skarży się na utrudniony kontakt z nimi, co może być spowodowane niewiedzą. Przeprowadzona ankieta wykazała, że użytkownicy sprawozdań wspólnot mieszkaniowych są na ogół zadowoleni ze sposobu zarządzania nieruchomością wspólną, jednak zakres informacji finansowych przekazywanych przez zarząd i zarządców wymaga dostosowania do ich potrzeb informacyjnych.

Jakość informacji finansowej generowanej przez wspólnoty mieszkaniowe

Z analizy kilku sprawozdań finansowych, sporządzonych przez wspólnoty mieszkaniowe wynika, że nie spełniają one warunków ustawy o rachunkowości¹⁵. Pomijając fakt, że nie wszystkie wspólnoty mieszkaniowe generują informacje o rozliczeniach finansowych, to aż 75% przeglądanych sprawozdań finansowych nie zawierało podstawowych elementów takich jak bilans czy informacja dodatkowa. Analizowane sprawozdania finansowe można nazwać sprawozdaniem z działalności bądź sprawozdaniem zarządu jednak trudno jest je określać jako sprawozdanie finansowe (choć tak bywają określane), gdyż nie spełniają wymogów ustawy o rachunkowości.

W pierwszym analizowanym sprawozdaniu finansowym wspólnoty mieszkaniowej można wyróżnić pięć części. Odrębnie wykazano fundusz remontowy i remonty, który podzielono na przychody oraz koszty. W grupie przychodów wykazano nadwyżkę z poprzedniego roku, wpłaty właścicieli oraz kredyt, natomiast w grupie kosztów remont dachu. W kolejnej części sprawozdania wykazano bieżące koszty zarządzania, także podzielone na przychody: nadwyżka z roku poprzedniego, wpłaty właścicieli, czynsz z dzierżawy nieruchomości i koszty: utrzymanie czystości i porządku, ubezpieczenie, energia elektryczna, podatki, przeglądy, wynagrodzenie zarządcy oraz usługi księgowe. W dalszej części sprawozdania zaprezentowano koszty c.o., c.w., śmieci oraz koszty: dostawy ciepła, wywozu śmieci, oraz koszty dostawy zimnej wody. W grupie przychodów wykazano: wpłaty za c.o., wpłaty za c.w., wpłaty za śmieci, wpłaty za zimną wodę. Przedostatnim elementem sprawozdania jest bilans jednostki, podzielony na aktywa i pasywa. W skład pierwszej grupy wchodzi majątek trwały i obrotowy, w którym wyodrębniono środki pieniężne w kasie i banku, oraz należności i roszczenia. W pasywach wykazano fundusz własny, w którym wydzielono fundusz remontowy, wynik finansowy oraz zobowiązania długookresowe i krótkookresowe (por. tabela 1).

¹⁵ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 1994 nr 121 poz. 591).

Tabela 1. Bilans wspólnoty mieszkaniowej

AKTYWA RAZEM
A. Majątek trwały
B. Majątek obrotowy
1. Środki pieniężne
Kasa
Bank
2. Należności i roszczenia
PASYWA RAZEM
A. Fundusze własne
1. Fundusz remontowy
2. Wynik finansowy
B. Zobowiązania długookresowe (kredyt)
C. Zobowiązania krótkoterminowe

Źródło: Sprawozdanie finansowe wspólnoty mieszkaniowej z Łodzi.

Ostatnią część tego sprawozdania wypełnia rachunek wyników, który przedstawia pozycje takie jak: przychody od właścicieli lokali na poczet kosztów zarządu, koszty zarządu, zysk/strata, bilans otwarcia funduszu remontowego, przychody od właścicieli lokali na fundusz remontowy, koszty remontów oraz stan funduszu. Bilans ten został zatem sporządzony w bardzo syntetycznym ujęciu i z tego powodu jego jakość informacyjną można ocenić raczej negatywnie.

W kolejnym analizowanym sprawozdaniu wspólnoty mieszkaniowej można wyróżnić siedem części. Pierwszą część stanowi rozliczenie zaliczki na pokrycie kosztów zarządzania nieruchomością wspólną, która podzielona jest na trzy kolumny. W pierwszej zostały wykazane zaliczki i przychody takie jak: wynik z lat poprzednich, rozliczenie wyniku i jego korekty, zaliczki miesięczne właścicieli, domofony, dźwigi osobowe, pożytki i pozostałe przychody oraz przychody finansowe. W drugiej kolumnie wykazano poniesione koszty, w których wyszczególniono konserwacje, koszty zarządu, administrowanie, energia elektryczna, utrzymanie czystości posesji, utrzymanie czystości terenów zewnętrznych, przeglądy, drobne naprawy, ubezpieczenie, usługi bankowe oraz pozostałe koszty. Trzecią kolumnę stanowi wynik roku bieżącego. W drugiej części analizowanego sprawozdania wykazano gospodarkę funduszem remontowym, która również została podzielona na trzy takie same kolumny. W przychodach wyszczególniono pozostałość roku ubiegłego, zaliczki roku bieżącego oraz pozostałe przychody funduszu remontowego. W kosztach natomiast tylko wydatki

roku bieżącego, a w kolumnie wyników wynik roku bieżącego oraz aktualny stan funduszu remontowego. W trzeciej części znalazło się rozliczenie zaliczki na pokrycie kosztów powstałych w lokalach. W kolumnie przychodów wyszczególniono następujące pozycje: wynik z lat ubiegłych, rozliczenie wyniku i jego korekty, dostawę energii cieplnej, dostawę zimnej wody i kanalizacji, dostawy ciepłej wody oraz wywóz nieczystości. W kosztach wykazano zakup ciepła, wody oraz wywóz nieczystości. W kolumnie wyników pokazano wynik roku bieżącego. W następnej części wykazano wyniki finansowe wspólnoty, w której wyszczególniono zaliczki i przychody oraz koszty. Gospodarka środkami pieniężnymi stanowi następną część sprawozdania, w której wyodrębniono salda rachunków bankowych. W ostatnich dwóch częściach analizowanego sprawozdania wykazano należności i zobowiązania właścicieli, rozrachunki z kontrahentami oraz z pozostałych tytułów. W grupie tej wyodrębniono zaległości i nadpłaty, należności i zobowiązania poszczególnych osób. Analizowane sprawozdanie nie spełnia zatem wymogów ustawy o rachunkowości. Forma tego sprawozdania ma bardziej formę sprawozdania zarządu, co oznacza, że nie spełnia ono wymogów informacyjnych ustawy o rachunkowości i oczekiwań informacyjnych jego odbiorców. Mieszkańcy wspólnot mieszkaniowych oczekują dokładniejszych informacji o sytuacji finansowej i majątkowej wspólnoty.

W ostatnim analizowanym sprawozdaniu wspólnoty mieszkaniowej wyszczególniono dziesięć pozycji. Pierwszą część stanowią przychody, w których wyszczególniono przychody z tytułu zaliczek dotyczących lokali w nieruchomości. Kolejną pozycją są koszty zarządu nieruchomością wspólną, w której wykazano koszty eksploatacji bieżącej, koszty za wodę i ścieki, koszty za antenę, koszty za windę, wywóz nieczystości, konserwację domofonów, podgrzanie wody, centralne ogrzewanie oraz wynagrodzenie zarządcy. W trzeciej części sprawozdania wykazano różnicę pomiędzy przychodami i kosztami oraz bilans otwarcia w tym: nadpłatę do rozliczenia z właścicielami za bieżący rok, niedopłatę do rozliczenia z właścicielami za rok poprzedni, stan na koniec bieżącego okresu. W następnej grupie wyników zaprezentowano pozostałe przychody, w której wyodrębniono: przychody za reklamę, wynajem parkingu, odsetki od nieterminowych wpłat i oprocentowania lokat oraz pozostałe przychody operacyjne.

W dalszej części tego sprawozdania wyszczególniono pozostałe koszty w podziale na koszty operacyjne, reklamy oraz parkingu. W szóstym punkcie zestawienia zaprezentowano nadwyżkę przychodów nad kosztami, a w siódmym nadwyżkę kosztów nad przychodami poszczególnych grup przychodów i kosztów. Dalej wykazany został podatek dochodowy od osób prawnych oraz nadwyżka bilansowa. W ostatniej części sprawozdania finansowego wykazano stan rozrachunków i środków pieniężnych, w których przedstawiono trzy pozycje. Pierwszą z nich są należności z tytułu: opłat eksploatacyjnych, za zarządzanie, inne. W drugiej pozycji pokazano zobowiązania z tytułu: dostaw i usług, inne, podatki, fundusz remontowy, a ostatnią pozycję stanowią środki pieniężne.

Optimalizacja informacji generowanej przez wspólnoty mieszkaniowe – propozycje zmian

Z przeprowadzonej analizy sprawozdań sporządzanych przez wspólnoty mieszkaniowe wynika, że generują one nieistotne informacje na temat sytuacji finansowej i majątkowej jednostki, przedstawiając je w sposób ogólny. Zgodnie z opinią respondentów takie sprawozdanie powinno być dostosowane do ich potrzeb, a co za tym idzie powinno w prosty i czytelny sposób reprezentować dane informacyjne o wspólnocie mieszkaniowej, w taki sposób aby każdy zainteresowany mógł z niego uzyskać potrzebne informacje. W związku z tym, że wspólnoty mieszkaniowe sporządzają rozliczenia finansowe według własnego uznania, a wymogi informacyjne sprawozdań finansowych wspólnot mieszkaniowych określone w ustawie o rachunkowości są zbyt obszerne, powinien zostać opracowany wzór sprawozdań finansowych dla wspólnot mieszkaniowych, który zawierałby jedynie niezbędne informacje pozwalające na ocenę kondycji finansowej i efektywności funkcjonowania wspólnot mieszkaniowych.

Proponowany bilans wspólnot mieszkaniowych powinien składać się z dwóch głównych części: aktywów i pasywów. Aktywa powinny składać się z aktywów trwałych i obrotowych (por. tabela 2), natomiast pasywa z kapitału własnego oraz zobowiązań i rezerw na zobowiązania (por. tabela 3).

Tabela 2. Bilans – Aktywa – propozycje zmian

POZ.	WYSZCZEGÓLNIENIE	POZ.	WYSZCZEGÓLNIENIE
A	AKTYWA TRWAŁE	B	AKTYWA OBROTOWE
I	Wartości niematerialne i prawne a) licencje na programy komputerowe, b) programy komputerowe, c) inneWNIP	I	Zapasy a) materiały remontowe, b) materiały konserwacyjne
II	Rzeczowe aktywa trwałe a) środki trwałe grunty, budynki i lokale, urządzenia techniczne, w tym sprzęt komputerowy, środki transportu, inne środki trwałe, b) środki trwałe w budowie, c) zaliczki na środki trwałe	II	Należności krótkoterminowe a) z tytułu wynajmu lokali, b) z tytułu opłat eksploatacyjnych, c) z tytułu odsetek z tytułu nieterminowych opłat za czynsz, d) z tytułu zbycia lokali mieszkalnych, e) inne należności
III	Należności długoterminowe a) rozliczenie z tytułu kredytów i pożyczek, b) odsetki	III	Inwestycje krótkoterminowe a) udzielone pożyczki, b) rozliczenia z właścicielami, c) lokaty, d) środki pieniężne
IV	Inwestycje długoterminowe a) udzielone pożyczki	IV	Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe a) prenumeraty, b) odsetki od lokaty, c) rozliczenie kosztów zimnej wody, d) rozliczenie kosztów eksploatacji, e) rozliczenie zużycia energii cieplnej
V	Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe a) prace remontowe rozliczane w czasie, b) prace montażowe rozliczane w czasie		
AKTYWA RAZEM		AKTYWA RAZEM	

Źródło: Opracowanie własne.

W aktywach trwałych powinno się wyszczególnić pięć pozycji takich jak: wartości niematerialne i prawne¹⁶, rzeczowe aktywa trwałe¹⁷, należności długoterminowe¹⁸, inwestycje długoterminowe¹⁹ oraz długoterminowe rozliczenia międzyokresowe²⁰.

¹⁶ W których powinny być wyodrębnione: licencje na programy komputerowe, programy komputerowe i inne wartości niematerialne i prawne.

¹⁷ W których powinny być wyodrębnione: środki trwałe – grunty, budynki i lokale, urządzenia techniczne, środki transportu i inne środki trwałe – środki trwałe w budowie oraz zaliczki na środki trwałe w budowie.

¹⁸ W których należy wyszczególnić rozliczenia z tytułu kredytów i pożyczek oraz odsetki.

¹⁹ W których należy wyodrębnić informacje o udzielonych pożyczkach.

²⁰ W których należy wyszczególnić aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego oraz prace remontowe i montażowe rozliczane w czasie.

Po stronie aktywów obrotowych należy zaprezentować cztery pozycje: zapasy²¹, należności krótkoterminowe²², inwestycje krótkoterminowe²³ oraz krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe²⁴.

Tabela 3. Bilans – Pasywa – Propozycje zmian

A	KAPITAŁ WŁASNY	B	ZOBOWIĄZANIA I REZERWY NA ZOBOWIĄZANIA
I	Fundusz podstawowy	I	Rezerwy a) z tytułu odroczonego podatku dochodowego, b) rezerwy mieszkaniowe
II	Fundusz zasobowy	II	Zobowiązania długoterminowe a) kredyty mieszkaniowe
III	Fundusz remontowy	III	Zobowiązania krótkoterminowe a) z tytułu opłat eksploatacyjnych, b) z tytułu spłaty kredytu, c) z tytułu prac remontowych, d) z tytułu podatków, e) inne zobowiązania krótkoterminowe
IV	Fundusz mieszkaniowy	IV	Rozliczenia międzyokresowe
V	Fundusz świadczeń socjalnych		
VI	Wynik z lat ubiegłych		
VII	Wynik netto		
VIII	Odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wartość ujemna)		
PASYWA RAZEM		PASYWA RAZEM	

Źródło: Opracowanie własne.

Kapitał własny z grupy pasywów powinien zostać podzielony na osiem pozycji, które przedstawiałyby: fundusz podstawowy, zasobowy, remontowy, mieszkaniowy, świadczeń socjalnych, wynik z lat ubiegłych, wynik netto oraz odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wartość ujemna). Kolejną część pasywów powinny stanowić zobowiązania i rezerwy na zobowiązania, zawierające cztery pozycje: rezerwy²⁵, zobowiązania

²¹ W których należy wykazać materiały remontowe i konserwacyjne.

²² W których powinno się wyodrębnić należności z tytułu wynajmu lokalu, z tytułu opłat eksploatacyjnych, z tytułu odsetek od nieterminowych opłat za czynsz oraz z tytułu zbycia lokali.

²³ W których należy wyszczególnić udzielone pożyczki, rozliczenia z właścicielami, lokaty, środki pieniężne.

²⁴ W których należy wykazać prenumeraty, odsetki od lokaty oraz rozliczenia kosztów.

²⁵ W których należy wykazać rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego oraz rezerwy na remonty.

długookresowe²⁶, zobowiązania krótkoterminowe²⁷ oraz rozliczenia międzyokresowe. Zarówno aktywa jak i pasywa w ostatnich rubrykach należy zsumować.

Rachunek zysków i strat, aby dostarczał pożądaną informację, które zaspokoilyby potrzeby informacyjne użytkowników sprawozdań finansowych wspólnot mieszkaniowych, powinien zaczynać się od przychodów wspólnoty mieszkaniowej, w skład których powinny wchodzić przychody z tytułu zapłaty za czynsz oraz przychody z tytułu sprzedaży lokali mieszkalnych. W kolejnej pozycji należy wskazać koszty wspólnoty mieszkaniowej, a w nich koszty z tytułu niezapłaconego czynszu, utrzymania nieruchomości wspólnej oraz utrzymania lokali indywidualnych. W punkcie C należy wyszczególnić wynik z działalności podstawowej wspólnot mieszkaniowych. Dalej powinno się zawrzeć informację na temat przychodów administracyjnych²⁸ oraz kosztów administracyjnych²⁹, a w kolejnej pozycji należy wykazać wynik z działalności administracyjnej wspólnoty mieszkaniowej. W kolejnych pozycjach rachunku zysków i strat należy wykazać przychody finansowe³⁰ oraz koszty finansowe³¹, następnie wynik z działalności finansowej. Potem należy odjąć podatek dochodowy oraz nadwyżki między przychodami a kosztami. Suma wszystkich składników rachunku zysków i strat powinna wykazać wynik netto wspólnoty mieszkaniowej (por. tabela 4).

²⁶ W których powinno się wykazać jedynie kredyty mieszkaniowe.

²⁷ W których należy wyszczególnić zobowiązania z tytułu opłat eksploatacyjnych, spłaty raty kredytu, prac remontowych, podatków.

²⁸ W których należy wyodrębnić zimną wodę, eksploatację, podgrzanie wody, gaz, ogrzewanie, wywóz nieczystości oraz inne.

²⁹ W których należy wykazać wodę i ścieki, energię cieplną, wywóz nieczystości, ubezpieczenia i opłaty oraz pozostałe koszty.

³⁰ W których należy wyszczególnić odsetki z tytułu nieterminowych opłat czynszu.

³¹ W których należy wykazać odsetki z tytułu kredytów.

Tabela 4. Rachunek zysków i strat – propozycje zmian

POZYCJA	WYSZCZEGÓLNIENIE
A	Przychody WM ³²
I	Przychody z tytułu zapłaty za czynsz
II	Przychody z tytułu sprzedaży lokali mieszkalnych
B	Koszty WM
I	Koszty z tytułu niezapłaconego czynszu
II	Koszty z tytułu utrzymania nieruchomości wspólnej
III	Koszty z tytułu utrzymania lokali indywidualnych
C	Wynik z działalności podstawowej WM
D	Przychody administracyjne
I	Zimna woda
II	Eksploatacja
III	Podgrzanie wody
IV	Gaz
V	Ogrzewanie
VI	Wywóz nieczystości
VII	Pozostałe przychody
E	Koszty administracyjne
I	Woda i ścieki
II	Energia cieplna
III	Wywóz nieczystości
IV	Ubezpieczenia i opłaty
V	Pozostałe koszty
F	Wynik z działalności administracyjnej WM
G	Przychody finansowe
I	Odsetki z tytułu nieterminowych opłat czynszu
H	Koszty finansowe
I	Odsetki z tytułu kredytów
I	Wynik z działalności finansowej WM
J	Podatek dochodowy
K	Nadwyżki pomiędzy przychodami a kosztami
L	Wynik netto WM

Źródło: Opracowanie własne.

W informacji dodatkowej wspólnoty mieszkaniowej powinny zostać krótko opisane zasady polityki rachunkowości oraz inne informacje objaśniające wynikające z ustawy. Dodatkowo powinna ona zawierać informacje dotyczące wspólnoty mieszkaniowej. W informacji dodatkowej należałoby zaprezentować oddzielnie przychody, koszty i wyniki wszystkich składników czynszu mieszkańców, aktualny stan funduszy remontowych, wartości budynków mieszkalnych oraz stan kredytów mieszkaniowych.

³² WM- Wspólnota mieszkaniowa.

Podsumowanie

Z przeprowadzonej analizy sprawozdań sporządzanych przez wspólnoty mieszkaniowe wynika, że nie stosują się one do zasad rachunkowości określonych w ustawie o rachunkowości. Problem ten pogłębiają różnorodne stanowiska organów wydających interpretacje, czyli w pewnym sensie organów mających wpływ na stosowanie przepisów prawa. Zdaniem części autorów interpretacji, wspólnoty mieszkaniowe mają obowiązek stosowania rozwiązań określonych w ustawie o rachunkowości, a część autorów interpretacji stoi na stanowisku zupełnie odmiennym. Aby użytkownicy tych raportów byli usatysfakcjonowani i korzystali z informacji w nich generowanych wymagane jest wprowadzenie zasadniczych zmian w sposobie sporządzania sprawozdań finansowych. Zmiany te powinny zostać wprowadzone najlepiej w formie załącznika do ustawy o rachunkowości, z wyraźnym zaznaczeniem, że są to jedynie sprawozdania finansowe dla wspólnot mieszkaniowych.

Bibliografia

Czapliński M., D. Grossman, *Księgowość i rozliczenia wspólnot mieszkaniowych*, Municipium SA, Warszawa 2007.

Fila M., *Wspólnoty mieszkaniowe opodatkowanie i funkcjonowanie*, Wszechnica Podatkowa, Warszawa 2011.

Niemczyk R., *Wspólnoty mieszkaniowe w gospodarce rynkowej*, OPO, Bydgoszcz 2001.

Tertelis M., *Wspólnota mieszkaniowa w pytaniach i odpowiedziach*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002.

Tertelis M., *Umowa o zarządzanie nieruchomością*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2003.

Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 1994 nr 121 poz. 591).

Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (Dz.U. 2000 nr 80 poz. 903 z późn. zm., dalej: „ustawa o własności lokali”).

Strony internetowe:

<http://e-wspolnotamieszkaniowa.pl/index.php/wspolnota-mieszkaniowa>

Spis tabel

<i>Tabela 1. Bilans wspólnoty mieszkaniowej</i>	122
<i>Tabela 2. Bilans – Aktywa – propozycje zmian</i>	125
<i>Tabela 3. Bilans – Pasywa – Propozycje zmian</i>	126
<i>Tabela 4. Rachunek zysków i strat – propozycje zmian</i>	128

Rozdział 9

Sprawozdanie finansowe jednostek budżetowych jako źródło informacji o wydatkach na oświatę

Anna Miller*

Wprowadzenie

W Polsce, proces reformowania administracji publicznej rozpoczął się od początku lat dziewięćdziesiątych. Nie jest to jednorazowy akt lecz proces, który wymaga stałego dostosowywania się do zmieniających się warunków. Pierwszym etapem reformy administracyjnej było reaktywowanie samorządu terytorialnego. Gmina stała się wówczas podstawową jednostką samorządową, której celem jest zaspokajanie potrzeb lokalnej zbiorowości. Samorząd gminy wydatkuje swoje środki na szereg zadań własnych, jak i zleconych. Oświata jest obszarem, na który samorząd gminny przeznaczają sporą część swoich dochodów, aby zapewnić placówkom oświatowo – wychowawczym możliwość jak najlepszej edukacji dzieci i młodzieży. Ze względu na tak duże znaczenie wydatków na oświatę w całości budżetu gminy należy zbadać, jak gmina prezentuje informacje związane z tymi wydatkami. Narzędziem, które pozwala przedstawić wszystkie te informacje w postaci liczb, często określanym jako język biznesu jest rachunkowość, której produktem końcowym są nie tylko sprawozdania finansowe, ale również inne raporty finansowe. Dlatego też autorka zbadała przydatność rachunkowości do oceny racjonalności wydatkowania środków publicznych na oświatę w gminach. Celem rozdziału jest przedstawienie przydatności informacji zawartych w sprawozdaniach gmin pod kątem racjonalności wydatków¹ na oświatę.

* Mgr Anna Miller - absolwentka kierunku Finanse i Rachunkowość, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

Rachunkowość jako system ewidencyjny i informacyjny

Jako podstawowe zadania rachunkowości, w kontekście ewidencji zdarzeń gospodarczych, uważa się rejestrację, rozpoznanie oraz dokonywanie pomiaru zdarzeń i transakcji. Dalej wymienia się możliwość porozumienia się różnym podmiotom gospodarczym wynikającą z działalności rachunkowości jako międzynarodowego języka biznesu. Kolejnym zadaniem rachunkowości jest przekazywanie informacji właścicielom kapitału, biorąc pod uwagę wiarygodne zapisy o transakcjach wykonywanych w ciągu okresu sprawozdawczego oraz o ich skuteczności z punktu widzenia inwestora i jego majątku. Analizując pojęcie rachunkowości trzeba również zwrócić uwagę na aspekt jakim są użytkownicy informacji wytwarzanej przez rachunkowość. Według E. Walińskiej „system rachunkowości dostarcza informacji dla wszystkich użytkowników, którzy są zainteresowani działalnością jednostki gospodarczej. (...). Rodzaj informacji, których poszczególni użytkownicy wymagają, zależy od rodzaju podejmowanej na ich podstawie decyzji. Oznacza to, że system rachunkowości musi umożliwić dostarczanie różnym użytkownikom różnych informacji prezentowanych w różnych raportach finansowych”². Mając na względzie wyżej wymienione aspekty można stwierdzić, że rachunkowość ma zróżnicowanych odbiorców. Potrzeby informacyjne użytkowników nie są jednakowe i dla właścicieli jednostki ważne są dane o rentowności, planowanych przedsięwzięciach czy stopniu ryzyka prowadzonej działalności. Kontrahenci interesują się zdolnością płatniczą, cenami i jakością sprzedawanych dóbr

¹Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 1994 nr 121 poz. 591 z późn. zm.) dalej zwana ustawą o rachunkowości. Zgodnie z ustawą o rachunkowości za wydatek rozumie się zmniejszenie się stanu gotówki na rachunku bądź w kasie. Sprawozdania finansowe sporządzane są zgodnie z powszechnie obowiązującą zasadą rachunkowości – memoriału. Zgodnie z nią, na poziom kosztów nie ma wpływu poziom wydatków. Analiza sprawozdań finansowych każdej jednostki pozwala oceniać jedynie poniesione koszty na dany cel, a wartość wydatków można ocenić tylko na podstawie rachunku przepływów pieniężnych. W związku z potocznym używaniem pojęcia wydatku na cele oświatowe i traktowania go jako koszt, autorka w niniejszej pracy za pojęcie wydatek na cele oświatowe traktuje koszt poniesiony na ten cel i choć zgodnie z zasadami rachunkowości pojęcia te nie są tożsame autorka w dalszej części będzie je używała zamiennie.

² E. Walińska, *Rachunkowość finansowa*, Oficyna, Warszawa 2010, s. 25-26.

i usług, a także tym, czy sytuacja finansowa jednostki da możliwość do dalszej współpracy. Dla pracowników istotna jest kwestia wypłacalności w obszarze wynagrodzeń i innych świadczeń oraz zdolność do dalszego prowadzenia działalności jednostki w zakresie ich spraw płacowych i zatrudnienia³. Wydatkami gminy powinno być zainteresowane całe społeczeństwo, gdyż ta grupa jest z jednej strony dawcą środków zgromadzonych w budżetach gmin a z drugiej strony ich beneficjentem. Dlatego informacja finansowa generowana dla tak szerokiego grona odbiorców powinna być czytelna dla przeciętnego odbiorcy, ale też z drugiej strony powinna być również kompletna.

Sprawozdania finansowe jako końcowy produkt systemu informacyjnego rachunkowości

Sprawozdanie finansowe jest końcowym produktem systemu rachunkowości i jednocześnie najbardziej istotnym i najczęściej wykorzystywanym raportem finansowym. Stanowi ono „usystematyzowany zbiór, wybranych z ksiąg rachunkowych danych liczbowych o działalności gospodarczej i jej wynikach oraz o sytuacji finansowej jednostki gospodarującej”⁴, sporządzone w określonej (zestandardyzowanej) formie. „W ramach sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstwa najważniejsze znaczenie odgrywa roczne sprawozdanie finansowe. Prezentuje dane liczbowe ujęte w jednostkach wartościowych. Podstawowym źródłem danych dla tych sprawozdań jest ewidencja księgowa. Dane są najpierw odpowiednio uporządkowane, doprowadzone do porównywalności i zweryfikowane. Dopiero takie dane mogą stanowić podstawę sporządzania sprawozdania”⁵. Tylko takie sprawozdanie można uznać za „uporządkowane przedstawienie sytuacji finansowej jednostki gospodarczej oraz przeprowadzonych

³ M. Chodoń, K. Zasiewska, *Podstawy rachunkowości, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce*, Warszawa 2013, s. 9-10.

⁴ G.K. Świdorska, *Sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, G.K. Świdorska i W. Więctawski (red.), Difin, Warszawa 2009, s. 1-20.

⁵ W. Gabrusiewicz, M. Remlein, *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2007, s. 13.

przez nią transakcji”⁶. Głównym celem jego sporządzania jest prezentacja ważnych informacji dla szerokiego kręgu odbiorców przy podejmowaniu decyzji. Tymi informacjami są m. in. sytuacja finansowa jednostki i jej zmiany oraz wyniki jej działalności. Dlatego uznaje się, że jest ono źródłem umożliwiającym ocenę i analizę rentowności działań przedsięwziętych przez komórkę gospodarczą, jej płynności, jak również skuteczności wykorzystania majątku⁷. Treści zawarte w sprawozdaniu finansowym powinny być szczególnie użyteczne dla dawców kapitału, którymi są między innymi: inwestorzy obecni, inwestorzy potencjalni, pożyczkodawcy i inni wierzyciele⁸. Z powodu różnych zainteresowań odbiorców informacji płynących ze sprawozdania finansowego „odróżnia się sprawozdania finansowe ogólnego przeznaczenia⁹ i sprawozdania finansowe o specjalnym¹⁰ przeznaczeniu”¹¹. W polskim systemie prawnym sprawozdanie finansowe zostało zdefiniowane w ustawie o rachunkowości, zgodnie z tą definicją: sprawozdanie finansowe składa się z bilansu, rachunku zysków i strat, informacji dodatkowej, obejmującej wprowadzenie do sprawozdania finansowego oraz dodatkowych informacji i objaśnień. Jednostki, których sprawozdanie finansowe podlega obowiązkowemu badaniu przez biegłego rewidenta mają ponadto obowiązek sporządzać zestawienie zmian w kapitałach (funduszach) własnych i rachunek przepływów pieniężnych. Dodatkowo jednostki samorządu terytorialnego mają obowiązek sporządzać szereg innych sprawozdań, dzięki którym można na bieżąco kontrolować stan budżetu i efektywność zarządzania.

⁶ J. Turyna, *Rachunkowość finansowa*, C. H. Beck, Warszawa 2008, s. 50.

⁷ M. Chodoń, K. Zasiewska, op. cit., s. 217.

⁸ E. Walińska, J. Gad, *Cele, podstawowe założenia oraz cechy jakościowe sprawozdań finansowych* [w:] E. Walińska (red.), *Sprawozdanie finansowe według MSSF*, Oficyna, Warszawa 2011, s. 52.

⁹ Do grupy tej należą sprawozdania finansowe dla wielu grup użytkowników.

¹⁰ Do grupy tej należą sprawozdania finansowe, takie jak prospekty spółek wchodzących na giełdę, sprawozdania przekształcone, dostosowane do celów podatkowych i inne.

¹¹ A. Jaruga, *Zasady sporządzania sprawozdania finansowego*, [w:] A. Jaruga, E. Walińska, *Roczne sprawozdanie finansowe, ujęcie księgowo a podatkowe*, ODDK, Gdańsk 1997, s. 11-12.

Odbiorcy informacji o jednostkach samorządu terytorialnego i ich potrzeby

W ustawie o finansach publicznych¹² określone zostały ogólne zasady porządkujące jawność i przejrzystość finansów publicznych¹³. Do realizacji zasady jawności finansów publicznych służy określona przez ustawę metoda opracowywania budżetów i innych planów finansowych oraz prezentowania sprawozdań z ich wykonania. Dzięki temu odbiorcom informacji dostarczane są informacje o wielkości środków publicznych i miejscach z których zostały one pozyskane oraz o przebiegu i sposobie ich wykorzystania¹⁴.

Działalność samorządu jest zależna od wyznaczonych funkcji, które są określone w regulacjach prawnych oraz od modelu budżetu na dany rok budżetowy. Prognoza dochodów i wydatków przygotowywana jest na podstawie danych, które dostarcza rachunkowość z okresów poprzednich. Oprócz tego rachunkowość dostarcza informacji związanych z bieżącym okresem budżetowym, jak na przykład poziom zadłużenia gminy z tytułu korzystania ze zwrotnych źródeł finansowania. Dobrze skonstruowany system rachunkowości powinien dostarczać informacji o tym, czy dochody realizowane są zgodnie z planem, podobnie jak wydatki bieżące

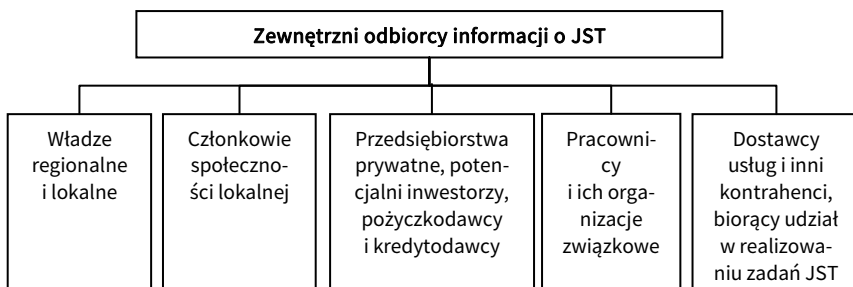
¹² Rozdział 4, pt.: „Jawność i przejrzystość finansów publicznych”, Ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. 2009 nr 157 poz. 1240), dalej zwana ustawą o finansach publicznych.

¹³ Zasadę jawności finansów publicznych realizuje się między innymi przez (art. 34 ustawy o finansach publicznych): jawność debat budżetowych oraz debat nad sprawozdaniami z wykonania budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego; podawanie do publicznej wiadomości informacji o kwotach dotacji udzielanych z budżetu państwa i budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz przez państwowe fundusze celowe, zbiorczych danych dotyczących finansów publicznych, informacji o wykonaniu budżetu państwa za okresy miesięczne; jawność debaty nad projektem uchwały w sprawie wieloletniej prognozy finansowej jednostki samorządu terytorialnego; udostępnianie przez jednostki sektora finansów publicznych wykazu podmiotów spoza tego sektora, którym ze środków publicznych została udzielona dotacja, dofinansowanie realizacji zadania lub pożyczka, lub którym umorzono należność wobec jednostki sektora finansów publicznych; udostępnianie corocznych sprawozdań dotyczących finansów i działalności jednostek organizacyjnych należących do sektora finansów publicznych; podawanie do publicznej wiadomości przez Ministra Finansów sprawozdania z wykonania ustawy budżetowej, przyjętego przez Radę Ministrów.

¹⁴ M. Kaczurak-Kozak, *Funkcje i zasady finansów publicznych*, [w:] K. Winiarska, *Rachunkowość budżetowa*, Oficyna, Warszawa 2011, s. 21-22.

i inwestycje. Istotne również jest, aby dostarczał informacji o wystąpieniu deficytu budżetowego lub utracie płynności¹⁵. Rachunkowość finansowa gmin spełnia funkcję informacyjną. Polega ona na gromadzeniu informacji o jednostce, które później są przetwarzane i przekazywane kierownictwu. Takie informacje są kluczowe w procesie podejmowania decyzji i zarządzania jednostką. Pokazują one jaka jest sytuacja gminy oraz jej poszczególnych oddziałów. Dostarczane informacje powinny być dostosowane do potrzeb zarządczych. Odbiorców tych informacji można podzielić na użytkowników zewnętrznych (por. ilustracja 1), wewnętrznych oraz wewnątrz-zewnętrznych.

Ilustracja 1. Zewnętrzni odbiorcy informacji o jednostkach samorządu terytorialnego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. Jastrzębska, *Zarządzanie finansami gmin. Aspekty teoretyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1999, s. 76.

Dla władz regionalnych i lokalnych ważne są informacje o redystrybucji dochodów, tworzeniu miejsc pracy, ochronie środowiska, itp. Członkowie społeczności lokalnej oczekują informacji o pozycji finansowej, jej bieżącej działalności i prognozach na przyszłość. Powinni oni posiadać możliwość zaznajomienia się ze sprawozdaniami z realizacji budżetu za konkretny okres sprawozdawczy oraz z planem budżetu, po to by wiedzieć na jakie cele zostaną przeznaczone środki pochodzące między innymi z opłacanych przez nich podatków. Przedsiębiorstwa prywatne, potencjalni inwestorzy, pożyczkodawcy i kredytodawcy potrzebują informacji finan-

¹⁵ M. Jastrzębska, *Zarządzanie finansami gmin. Aspekty teoretyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1999, s. 75-76.

sowych, aby wiedzieć jaki jest stopień ryzyka i warunki zwrotu zainwestowanego kapitału w kontekście finansowania działalności gmin. Pracownikom i organizacjom związkowym dostarczane informacje są przydatne w ocenie sposobu wynagradzania i utrzymania zatrudnienia. Dla dostawców usług i innych kontrahentów, którzy biorą udział w realizowaniu zadań jednostek gminnych funkcja informacyjna służy do analizy danych, które pozwalają ocenić sytuację finansową jednostki i jej zamiary na przyszłość. Odbiorcami wewnętrznymi są osoby biorące odpowiedzialność za planowanie, organizowanie, realizowanie i kontrolowanie zadań gminy. Odbiorcy ci potrzebują różnego rodzaju informacji finansowych, aby móc przygotować prognozę i budżet, kontrolować realizowane wydatki oraz dane niezbędne do technik wykorzystywanych w procesie podejmowania decyzji. Użytkownicy wewnętrzni mają bardziej obszerny dostęp do informacji finansowych niż użytkownicy zewnętrzni. Użytkownikami wewnątrzno-zewnętrznymi są osoby, które nie są wprost zaangażowane w bieżące czynności władz lokalnych, ale pełnią nadzór nad działalnością gminy. Nadzór ogólny sprawują premier, wojewoda, zaś nadzór szczególny¹⁶.

Wartość informacyjna sprawozdań finansowych Gminy Pabianice

W celu oceny przydatności sprawozdania finansowego do oceny efektywności finansowania wydatków na cele oświatowe Gminy Pabianice analizie poddano trzy elementy sprawozdania finansowego, na które składały się: bilans, rachunek zysków i strat oraz zestawienie zmian w funduszu jednostki.

Bilans analizowanej jednostki został sporządzony na dzień 31.12.2014 roku¹⁷, rachunek zysków i strat za okres 2014 roku oraz zestawienie zmian w funduszu jednostki na dzień 31.12.2014 roku. Obok danych za okresy sporządzenia sprawozdania finansowego zostały zaprezentowane dane

¹⁶ Nadzór szczególny – nadzór nad działalnością komunalną w zakresie spraw budżetowych.

¹⁷ Analizowana jednostka sporządziła również bilans z wykonania budżetu państwa, jednostki i samorządu terytorialnego. Został on sporządzony na dzień 31.12.2014 r. Adresatem sprawozdania była Regionalna Izba Obrachunkowa w Łodzi.

z okresu poprzedzającego badany okres. Adresatem sprawozdania była Regionalna Izba Obrachunkowa w Łodzi. W wyniku przeprowadzonej analizy stwierdzono, że bilans zawiera szczerą informację na temat wyceń, zaprezentowanych w bilansie, składników aktywów trwałych i obrotowych w postaci punktu A, zamieszczonego bezpośrednio pod zestawieniem aktywów i pasywów. W bilansie wyszczególnione są aktywa trwałe i obrotowe, jednak nie wszystkie pozycje aktywów zostały podzielone zgodnie z ustawą o rachunkowości (por. ilustracja 2).

Ilustracja 2. Podział składników aktywów

	Bilans według Ustawy o Rachunkowości	Bilans Gminy Pabianice
Składnik bilansu	WNiP	WNiP
Podział składnika bilansu	Koszty zakończonych prac rozwojowych	Brak podziału
	Wartość firmy	
	Inne wartości niematerialne i prawne	
	Zaliczki na wartości niematerialne i prawne	

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości.

Środki trwałe w budowie zostały zrównane z inwestycjami, a zgodnie z ustawą o rachunkowości inwestycje to zupełnie inna kategoria aktywów niż środki trwałe w budowie. Natomiast inwestycje, w badanym bilansie, są zaprezentowane z mniejszą szczegółowością niż wynika to z ustawy o rachunkowości. Nie ma to jednak żadnego wpływu na wartość informacyjną bilansu pod względem oczekiwanych informacji, czyli wydatków na cele oświatowe. W aktywach obrotowych, pozycje bilansu są zgodne z tymi, które występują w ustawie o rachunkowości. Autorka, zwraca uwagę na fakt, iż w pozycji należności krótkoterminowych wyszczególniony został punkt rozliczeń z tytułu środków na wydatki budżetowe i z tytułu dochodów budżetowych. Jednakże, punkt ten nie dostarcza informacji dotyczących wydatków na cele oświatowe. Po stronie pasywów bilansu, niektóre jego pozycje odbiegają od tych, które ujęte są w bilansie określonym przez ustawę o rachunkowości.

W wyniku analizy wartości informacyjnej bilansu, autorka stwierdza, iż po stronie pasywów, w pozycji kapitału (funduszu) jednostki została ujęta taka pozycja jak fundusz mienia zlikwidowanych jednostek. Oprócz tego, pozycja B pasywów widnieje jako Państwowe fundusze celowe, a nie jako zobowiązania i rezerwy na zobowiązania. Punkt dotyczący zobowią-

zań i rezerw na zobowiązania został ujęty w pozycji C bilansu. W nim również, pozycja rezerw na zobowiązania nie została ujęta jako pierwsza, lecz jako trzecia, po punkcie dotyczącym zobowiązań krótkoterminowych. Przeprowadzona analiza bilansu pozwala stwierdzić, że żadna jego pozycja nie dostarcza informacji będących przedmiotem badania, to jest wydatków na cele oświatowe.

Kolejnym składnikiem sprawozdania finansowego jest rachunek zysków i strat. Został on sporządzony w wariantcie porównawczym i nie odbiega od schematu określonego w ustawie o rachunkowości. W wyniku przeprowadzonej analizy, autorka stwierdza, iż nie dostarcza on informacji na temat wydatków na cele oświatowe. Aby analizowane sprawozdanie finansowe mogło dostarczyć informacji dotyczących przedmiotu badań, autorka proponuje sporządzenie rachunku zysków i strat w wariantcie kalkulacyjnym. Jest to możliwe, gdyż w załączniku nr 1 do ustawy o rachunkowości, obejmującego zakres informacyjny dla jednostek innych niż banki, zakłady ubezpieczeń oraz zakłady reasekuracji, ustawodawca przewiduje taki wariant rachunku zysków i strat. Żeby dostarczył on informacji objętych analizą, zaproponowano, aby pozycja B rachunku zysków i strat obejmowała zakres kosztów sprzedanych produktów, towarów, materiałów i innych wydatków. W pozycji tej, autorka proponuje dodanie punktu III, noszącego nazwę innych wydatków (por. ilustracja 3). Tym sposobem, analizowana jednostka mogłaby uwzględnić wszystkie ponoszone przez siebie wydatki dotyczące jej działalności. Mogłyby to być, między innymi, wydatki na: cele oświatowe; rolnictwo i łowiectwo; wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę; transport i łączność; itp. Dzięki temu zwiększono by walory merytoryczne oraz informacyjne dla potencjalnych odbiorców informacji ze sprawozdania finansowego. Autorka podkreśla, że jednocześnie pozycja przychodów netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów powinna analogicznie do kosztów ulec zmianie. Nie jest to jednak przedmiotem analizy, dlatego też, kwestię tą pozostawiono do dalszych rozważań.

Ilustracja 3. Proponowany wzór rachunku zysków i strat – wariant kalkulacyjny

..... (Nazwa jednostki)		REGON: (Numer statystyczny)	
Rachunek zysków i strat			
na dzień			
<i>Rachunek zysków i strat wariant kalkulacyjny zgodnie z zał. Nr 1 do Ustawy o rachunkowości</i>			
Wiersz	Wyszczególnienie	Kwota za rok poprzedni	Kwota za rok obrotowy
A	Przychody netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów, w tym:		
	- od jednostek powiązanych		
I	Przychody netto ze sprzedaży produktów		
II	Przychody netto ze sprzedaży towarów i materiałów		
B	Koszty sprzedanych produktów, towarów i materiałów i innych wydatków, w tym:		
	- jednostkom powiązanim		
I	Koszt wytworzenia sprzedanych produktów		
II	Wartość sprzedanych towarów i materiałów		
III	Inne wydatki		
C	Zysk (strata) brutto ze sprzedaży (A-B)		
D	Koszty sprzedaży		
E	Koszty ogólnego zarządu		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości.

Ostatnim elementem sprawozdania finansowego, jaki autorka poddała analizie jest zestawienie zmian w funduszu jednostki. Swoją zawartością merytoryczną zestawienie to nie odbiega od pozycji wymaganych w załączniku nr 1 do ustawy o rachunkowości. W wyniku analizy stwierdzono, że nie zostały uwzględnione w nim wszystkie punkty występujące kolejno w zestawieniu zmian w funduszu jednostki określonym przez ustawę o rachunkowości. Wykazano jedynie punkty bezpośrednio dotyczące badanej jednostki. Nie jest to jednak niezgodne z przepisami określonymi przez ustawodawcę i dopuszcza się taką formę zestawienia zmian w funduszu jednostki. Mimo poprawności merytorycznej, nie stwierdza się przydatności informacji zawartych w zestawieniu zmian w funduszu jednostki, do oceny wydatków na cele oświatowe.

Analizowane sprawozdanie finansowe jest zgodne z: Rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 5.07.2010 roku¹⁸. Należy jednak zadać pytanie: czy Rozporządzenie Ministra Finansów, które jest aktem niższego rzędu niż ustawa, może ograniczać zakres informacyjny sprawozdania finan-

¹⁸Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 5.07.2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2010 r. nr 128, poz. 861, z późn. zm.).

sowego jednostek budżetowych, gdyż zgodnie z art. 2 ustawy o rachunkowości jej przepisy stosuje się również wobec gmin, a w ustawie o rachunkowości gminy nie wymieniono jako jednostki szczególne pod względem sporządzania sprawozdań finansowych? Jednostki te powinny zatem sporządzać, oprócz innych sprawozdań, również sprawozdanie finansowe określone ustawą o rachunkowości. Biorąc pod uwagę, że zakres informacji wynikający z ustawy o rachunkowości jest jedynie minimalnym zakresem informacji płynących ze sprawozdań finansowych oznacza, że może być szerszy, jednak nie może być ograniczony. Wynika z tego, że można mieć wątpliwości, czy analizowane sprawozdanie finansowe jest zgodne z ustawą o rachunkowości? Zdaniem autorki gminy mogą sporządzać sprawozdania zgodne ze wspomnianym Rozporządzeniem Ministra Finansów jednostki budżetowej lub samorządowego zakładu budżetowego jednak trudno jest je określić jako sprawozdania finansowe, a oprócz sprawozdań sporządzanych według wzoru określonego w Rozporządzeniu powinny sporządzać również sprawozdania finansowe według wzoru określonego w ustawie o rachunkowości.

Zakończenie

Sprawozdania gmin stanowią podstawową informację na temat działalności tych jednostek. Swym zakresem obejmują różne obszary finansowe, z których gmina pozyskuje środki na swoją działalność lub wydaje je na nią. Sprawozdania finansowe są bardzo przydatne do oceny kondycji finansowej jednostki nie dostarczają one jednak informacji o wydatkach na konkretne jej obszary, a tym bardziej na dziedzinę będącą przedmiotem analizy, to jest wydatków na oświatę. Po pierwsze, warto zwrócić uwagę na fakt, że sprawozdania finansowe nie zawsze są udostępniane przez jednostki takie jak gmina. Kolejnym ograniczeniem jest fakt, iż zarówno w bilansie, rachunku zysków i strat, jak i zestawieniu zmian w funduszu jednostki nie ma wyszczególnionego punktu dotyczącego wydatków tej jednostki. Gminy na podstawie informacji płynących z systemu informacyjnego rachunkowości sporządzają jednak drugą grupę sprawozdań, a mianowicie sprawozdań z budżetu jednostki. Są one podzielone na poszczególne obszary działalności dotyczące wydatków lub dochodów

jednostki, między innymi wydatków na cele oświatowe. Również w tych raportach znajdują się pewne ograniczenia, jakimi są symbole oznaczające poszczególne wydziały i paragrafy, a których czytelnik nie znający odpowiedniego dokumentu, który je objaśnia może mieć trudności z ich analizą. Na gruncie powyższych wątpliwości zrodził się cel opracowania, którym była próba przedstawienia przydatności informacji zawartych w sprawozdaniach gmin pod kątem wydatków na oświatę. Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że aby sprawozdania dostarczyły informacji będących przedmiotem działania należało by wprowadzić jedno z dwóch rozwiązań. Pierwszym mogłoby być sporządzanie przez jednostki samorządu terytorialnego rachunku zysków i strat w wariantcie kalkulacyjnym i dodanie w nim pozycji dotyczących wydatków. Drugim rozwiązaniem mogłoby być sporządzanie legend stanowiących objaśnienie symboli znajdujących się w sprawozdaniach.

Z przeprowadzonej analizy wynika, iż Gmina Pabianice za pomocą sprawozdań finansowych nie dostarcza zadowalającej informacji o wydatkach na cele oświatowe. Dokładną informację na ten temat dostarczają jednak sprawozdania z budżetu gminy. Mimo to, wprowadzenie pewnych zmian do sposobu prezentacji danych przez Gminę Pabianice pozwoliło by na uzyskanie czytelniejszych informacji dotyczących działalności tej jednostki. Przedstawione wnioski pozwoliły osiągnąć cel opracowania i ukazać przydatność informacji zawartych w sprawozdaniach gminy pod kątem wydatków na cele oświatowe.

Istotnym ograniczeniem opracowania jest brak analizy finansowej wydatków na oświatę. Nie stanowiło to jednak jego celu, a przeprowadzona analiza może wspomóc jej stworzenie. Przeprowadzona analiza może również służyć, jako materiały informacyjne dla władz gminy, wspomagające podjęcie działań w celu poprawy jakości dostarczanej informacji o działalności gminy jej odbiorcom.

Bibliografia

Pozycje książkowe:

- Chodoń M., Zasiewska K., Podstawy rachunkowości, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2013.
- Gabrusiewicz W., Remlein M., Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa, PWE, Warszawa 2007.
- Jaruga A., Walińska E., Roczne sprawozdanie finansowe, ujęcie księgowe a podatkowe, ODDK, Gdańsk 1997.
- Jastrzębska M., Zarządzanie finansami gmin. Aspekty teoretyczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1999.
- Świderska G.K., Sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości, Difin, Warszawa 2009.
- Turyna J., Rachunkowość finansowa, C. H. Beck, Warszawa 2008.
- Walińska E. (red.), Sprawozdanie finansowe według MSSF, Oficyna, Warszawa 2011.
- Walińska E., Rachunkowość finansowa, Oficyna, Warszawa 2010.
- Winiarska K., Rachunkowość budżetowa, Oficyna, Warszawa 2011.

Akty prawne:

- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 5.07.2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2010 r. nr 128, poz. 861, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. 2009 nr 157 poz. 1240 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 1994 nr 121 poz. 591 z późn. zm.).

Spis Ilustracji

<i>Ilustracja 1. Zewnętrzni odbiorcy informacji o jednostkach samorządu terytorialnego</i>	138
<i>Ilustracja 2. Podział składników aktywów</i>	140
<i>Ilustracja 3. Proponowany wzór rachunku zysków i strat – wariant kalkulacyjny</i>	142

Rozdział 10

Kapitał ludzki i jego ujęcie w sprawozdaniu finansowym jednostki

Wojciech Cieślak*

Wprowadzenie

Wśród podstawowych czynników wytwórczych wymienia się ziemię, pracę oraz kapitały. Można więc odnieść mylne wrażenie, że współczesna rachunkowość szeroko opracowała i opisała zasady wyceny i ujęcia sprawozdawczego każdego z elementów tych podstawowych składników. W polskiej ustawie o rachunkowości próżno jednak szukać regulacji dotyczących kapitału ludzkiego¹. Czynnik ten, jako istotny element współczesnych przedsiębiorstw, nie jest prezentowany w sprawozdaniach finansowych jednostek. Taki stan rzeczy zdaje się nie być w zgodzie z najbardziej podstawową zasadą rachunkowości – zasadą wiernego i rzetelnego obrazu. Celem opracowania jest wskazanie rozwiązań, które umożliwiłyby prezentację zasobów ludzkich w sprawozdaniu finansowym przy zastosowaniu obecnego kształtu sprawozdania lub jego modyfikacji.

Istota i znaczenie kapitału ludzkiego

Jednym z podstawowych elementów funkcjonowania organizacji jest posiadanie szeroko rozumianego kapitału. Przez kapitał rozumieć należy własne oraz obce źródła finansowania majątku przedsiębiorstwa. Pozycja

* Student kierunku Finanse i Rachunkowość, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

¹W rachunkowości za kapitały uznawane są składniki pasywów, które w rzeczywistości są źródłem finansowania aktywów, czyli składników majątku. Kapitał ludzki jest składnikiem majątku i dlatego stosowane w literaturze określenie tego składnika majątku jako kapitału jest błędne w rozumieniu klasyfikacji stosowanych w rachunkowości.

ta, jako istotny aspekt funkcjonowania jest także wyodrębniania w sprawozdaniu finansowym jednostki. Obecne rozwiązania praktyczne pozwalają na prezentację kapitałów w bilansie jednostki. Co więcej, w szczególnych przypadkach poświęcają mu zupełnie odrębny element sprawozdania finansowego – zestawienie zmian w kapitale własnym².

Mimo tak szerokich możliwości prezentowania kapitałów w sprawozdaniach finansowych, brakuje wśród nich pozycji kapitału ludzkiego. Warto zastanowić się jednak, czym jest i jaką wartość posiada ta szczególna odmiana kapitału.

Przez kapitał ludzki należy rozumieć sumę wszelkich cech pracowniczych, które posiadają wartość i stanowią źródło przyszłych dochodów zarówno dla pracownika jak i organizacji, która korzysta z tych cech na określonych zasadach³. Do pojęcia kapitału ludzkiego ciekawie podchodzi również K. Beyer, która określa go, jako nabyte przez przedsiębiorstwo źródło wiedzy, którego jedną z najważniejszych cech jest tymczasowość. Oznacza to, że organizacja może wykorzystywać ten kapitał wyłącznie na czas współpracy z pracownikiem. Z chwilą odejścia pracownika pozycja kapitału ludzkiego zostaje jednak zmniejszona o wartości, umiejętności i postawy, które prezentował⁴. Zdaniem T. O. Davenport'a kapitał ludzki jest z kolei odzwierciedleniem „zasobów niematerialnych, w postaci zdolności, wysiłku i czasu, jaki pracownicy wnoszą do organizacji⁵. Kapitał ludzki określany jest także mianem „najistotniejszego elementu kapitału intelektualnego”⁶.

Zestawiając ze sobą pojęcia kapitał intelektualny i kapitał ludzki warto zaznaczyć, że mimo tego, że brzmią podobnie, nie są synonimami. Za-

² Obowiązek sporządzania zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym spoczywa na jednostkach, których sprawozdania finansowe podlegają corocznym badaniom przez biegłego rewidenta.

³ Por. H. Król, *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Tworzenie kapitału ludzkiego organizacji*, PWN, Warszawa 2006, s. 97.

⁴ Por. K. Beyer, *Kapitał intelektualny jako zasób przedsiębiorstwa – koncepcje i modele zarządzania* [w:] *Przedsiębiorstwa w procesie zmian*, W. Janasz (red.), Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego

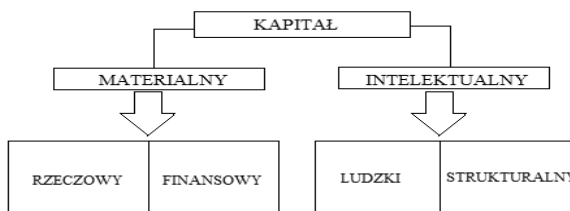
nr 571, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010, s. 175.

⁵ T. O. Davenport, *Human Capital*, „Jossey-Bass Publishers”, San Francisco 1999 s. 49.

⁶ I. Stalończyk, *Kapitał ludzki jako główny element kapitału intelektualnego*, *Ekonomia i Zarządzanie* nr 2, 2012, s. 34.

soby intelektualne są bowiem sumą poszczególnych kapitałów – ludzkiego i strukturalnego (por. ilustracja 1).

Ilustracja 1. Struktura kapitałów

Źródło: opracowanie własne na podstawie: L. Edvinsson: *Developing Intellectual Capital at Skandia*, „LongRange Planning” 1997, No.3.

L. Edvinsson w opracowanym przez siebie podziale wyróżnia m. in. kapitał materialny (rzeczowy i finansowy), a także kapitał intelektualny. Materialne elementy kapitału, to nic innego jak zasoby niezbędne do produkcji, czy wykonywania usług mające postać rzeczową lub środki pieniężne posiadane przez jednostkę. Składniki te, ze względu na swój charakter pozwalają na wiarygodne oszacowanie wartości, co umożliwia ujęcie ich w sprawozdaniu finansowym. Pozostała część kapitału – ta, która nie została uwzględniona w sprawozdaniu finansowym, ma charakter ukrytych aktywów, które obejmują „to, co znajduje się umysłach pracowników, jak i to, co zostaje po ich odejściu”⁷. Bywa ona określana mianem kapitału intelektualnego. Dopełnieniem tej definicji, może być stanowisko L. Edvinsson’a i M. Malone’a, którzy określili kapitał intelektualny, jako różnicę pomiędzy bilansową (księgową), a rynkową wartością przedsiębiorstwa⁸. T. Steward określił natomiast kapitał intelektualny, jako „wiedzę, informacje, własność intelektualną i doświadczenie, które mogą być wykorzystywane do tworzenia bogactwa”⁹. Z kolei zdaniem

⁷ B. Czerniachowicz, S. Marek, *Wybrane problemy rozwoju kapitału ludzkiego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2004, s. 87.

⁸ L. Edvinsson, M. Malone, *Kapitał intelektualny*, PWN, Warszawa 2001, s. 39-40.

⁹ A. Jarugowa, J. Fijałkowska, *Rachunkowość i zarządzanie kapitałem intelektualnym*, ODiDK, Gdańsk 2002, s. 58-59 [za:] T. Steward, *Intellectual Capital*, „The New Wealth of Organizations”, Bantam Doubleday Publishing, New York, 1997.

K. W. Hiig'a, kapitał intelektualny jest sumą aktywów powstałych wskutek czynności intelektualnych¹⁰. Pojawiają się także opinie, że kapitał intelektualny jest tym samym, co wartości niematerialne.

Podsumowując, można wnioskować, że kapitał intelektualny to ogół cech, postaw, umiejętności i zachowań ludzkich, które pośrednio lub bezpośrednio wpływają na przyrost wartości przedsiębiorstwa i mimo tego wpływu nie został zaprezentowany w sprawozdaniu finansowym. Kapitał ludzki jest z kolei elementem całego systemu zasobów niematerialnych organizacji, który opiera się przede wszystkim na pracownikach – ich wiedzy i umiejętnościach. Element ten również nie jest prezentowany w sprawozdaniu finansowym.

Analiza literatury pozwala dostrzec, że mimo określania kapitału ludzkiego intelektualnego mianem aktywów, wartości niematerialnych, źródeł dochodów – czyli pozycji, które ujmowane są w sprawozdaniu finansowym to elementy te nie są ujawniane w sprawozdaniu finansowym. Oznacza to, że pomimo swojego istotnego wpływu na organizację wydają się być pomijane. Nasuwają się zatem pytania: czy takie rozwiązania nie naruszają zasady wierności prezentacji? Z czego wynika taki stan rzeczy? Czy istnieją mechanizmy, które pozwoliłyby na ujęcie tych pozycji w sprawozdaniach finansowych, a jeśli tak to, w jaki sposób je prezentować?

Kapitał ludzki jako element sprawozdania finansowego – zachowanie obecnej struktury

Sprawozdanie finansowe składa się z trzech podstawowych elementów: bilansu, rachunku zysków i strat oraz informacji dodatkowej. Jednostki objęte badaniem swojego sprawozdania przez biegłego rewidenta zobowiązane są ponadto do sporządzania rachunku przepływów pieniężnych i zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym. Żadnych powyższych elementów sprawozdania nie wyodrębnia jednak pozycji związanych z kapitałem ludzkim. O tym znaczącym elemencie współczesnego

¹⁰ A. Ujwary-Gil, *Kapitał intelektualny – problem interpretacji kluczowych terminów*, Organizacja i kierowanie nr 2, s. 88. [za:] K. W. Hiig, *Integrating Intellectual Capital with Knowledge Management*, „Long Range Planning” 1997, s. 46.

przedsiębiorstwa bezpośrednio nie wspomina ustawa o rachunkowości. Fakt ten może wynikać m.in. z konserwatywności ustawy i niedostosowania jej do realiów współczesności. Zdaniem autora, kapitał ludzki jest na tyle istotną pozycją, że jednostki powinny, zgodnie z zasadą wiernego i rzetelnego obrazu, ujmować go w sprawozdaniu finansowym. W tym celu warto zastanowić się nad tym, czy obecny kształt sprawozdań pozwala na taką prezentację?

Zdaniem autora, prezentacja kapitału ludzkiego w sprawozdaniu finansowym, bez zmiany jego budowy, może być obarczona pewnymi wadami, ale jest możliwa. Nic nie stoi bowiem na przeszkodzie, aby informacje dotyczące kapitału ludzkiego były prezentowane w informacji dodatkowej. Taki stan rzeczy wynikać może przede wszystkim z braku ścisłych regulacji dotyczących tego elementu sprawozdania. Zakładając jednak, że kapitał ludzki stanowi obecnie istotną część przedsiębiorstwa, informacja o nim powinna być prezentowana przynajmniej w informacji dodatkowej.

Wydaje się zatem, że najlepszym rozwiązaniem byłoby prezentowanie kapitału ludzkiego w podstawowych elementach sprawozdania finansowego. Powstaje zatem pytanie, czy można prezentować kapitał ludzki w bilansie lub rachunku zysków i strat?

Pierwszym zagadnieniem, jakie należy rozpatrzyć, jest, wynikający z jego budowy, podział na aktywa i pasywa. Analiza definicji tej kategorii pozwala wnioskować, że powinna ona być wykazywana w aktywach jednostki. W tym przypadku sprawa zaczyna się nieco komplikować, gdyż ustawa o rachunkowości wyraźnie precyzuje, jakie składniki mogą być zaliczane do majątku przedsiębiorstwa.

Pierwszym wymogiem definicyjnym aktywów jest możliwość kontrolowania danego składnika przez jednostkę. W przypadku kapitału ludzkiego można mówić o kontroli, gdyż zawarcie stosunku pracy stanowi pewien rodzaj podporządkowania, a więc kontroli nad pracownikiem. Bywa ona ograniczana przez czas pracy, jednak co do zasady można przyjąć, że warunek kontroli nad składnikiem majątku zostaje w tym wypadku spełniony. Ustawowa definicja aktywów wyraźnie wskazuje także, że kapitał ludzki powinien powstać w wyniku przeszłych zdarzeń i generować do jednostki wpływ korzyści ekonomicznych. Przez przeszłe zdarzenie można

w tym przypadku rozumieć zawarcie stosunku pracy, a pozyskanie korzyści ekonomicznych z zatrudnienia wykwalifikowanego pracownika wydaje się być oczywistością. Ostatnim wymogiem ustawy jest posiadanie wiarygodnie określonej wartości, co w przypadku kapitału ludzkiego może już budzić pewne zastrzeżenia. Istnieją jednak narzędzia finansowe, które obecnie pozwalają na ustalenie wartości kapitału ludzkiego¹¹. Z drugiej strony mówi się, że współczesna rachunkowość oparta jest na szacunkach. Co zatem stoi na przeszkodzie, aby wartość kapitału ludzkiego także była oszacowana?

Taki stan rzeczy pozwala przyjąć stanowisko, że kapitał ludzki mógłby zostać wykazywany w aktywach jednostki. Kolejnym nasuwającym się pytaniem jest to, czy dany składnik aktywów prezentowany byłby w pozycji aktywów trwałych czy obrotowych? Zdaniem autora, zagadnienie to mogłoby zostać regulowane przez okres zatrudnienia wskazany w umowie o pracę, przyjmując, że zatrudnienie na podstawie umowy o pracę na okres powyżej roku zaliczane byłoby do aktywów trwałych. Wszelkie umowy obejmujące krótszy okres, a także umowy cywilno-prawne (ze względu na swój raczej krótkotrwały charakter) mogłyby być prezentowane jako aktywa obrotowe. Alternatywą dla tego rozwiązania mogłaby być także zasada, zgodnie z którą umowy powyżej roku byłyby zaklasyfikowane do aktywów trwałych, niezależnie od rodzaju umowy.

Kolejnym etapem wskazania odpowiedniej kategorii bilansowej kapitału ludzkiego powinna być zgodność definicyjna, zgodnie z którą dany składnik można by zaklasyfikować do odpowiedniej grupy aktywów trwałych lub obrotowych. Ze względu na charakter kapitału ludzkiego pominięto pozycje należności oraz rozliczeń międzyokresowych. Klasyfikację zgodności kapitału ludzkiego z ustawowymi definicjami poszczególnych kategorii bilansowych przedstawiono poniżej (por. ilustracja 2).

¹¹ Szerzej o narzędziach pomiaru kapitału ludzkiego m. in.: M. Bratnicki, *Pomiar kapitału intelektualnego*, "EiOP" 2000, nr 11.

Ilustracja 2. Bilansowa klasyfikacja pozycji kapitału ludzkiego

POZYCJA BILANSU	ELEMENT DEFINICYJNY	SPEŁNIENIE DEFINICYJI	UWAGI
AKTYWA	kontrolowane przez jednostkę	tak	regulowane m. in. przez kodeks pracy
	wiarygodnie określona wartość	tak	istnieją narzędzia pomiaru wartości kapitału ludzkiego
	powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń	tak	zawarcie umowy z pracownikiem
	wpływ korzyści ekonomicznych	tak	definicja kapitału ludzkiego zakłada osiąganie przez jednostkę korzyści ekonomicznych
WARTOŚCI NIEMATERIALNE I PRAWNE	nabyte przez jednostkę	tak	przez nabycie należy w tym przypadku rozumieć zawarcie stosunku pracy
	prawa majątkowe	tak	umowa o pracę może stanowić źródło prawa majątkowego
	zdolność do gospodarczego wykorzystania	tak	
	okres ekonomicznej użyteczności powyżej 1 roku	tak	regulowane okresem zatrudnienia
	przeznaczenie na potrzeby jednostki	tak	
ŚRODKI TRWAŁE	okres ekonomicznej użyteczności powyżej 1 roku	tak	regulowane okresem zatrudnienia
	kompletność i przydatność do użytku	tak	
	przeznaczenie na potrzeby jednostki	tak	
			w tym inwentarz żywy
INWESTYCJE DŁUGO-TERMINOWE	osiągnięcie korzyści ekonomicznych	tak	
	przyrost wartości	tak	przyrost wartości spowodowany podniesieniem kwalifikacji pracownika
	okres ekonomicznej użyteczności powyżej 1 roku	tak	regulowane okresem zatrudnienia
ZAPASY	nabycie w celu zużycia na własne potrzeby	tak	
	wytworzone lub przetworzone przez jednostkę	nie	
	możliwość sprzedaży	nie	
INWESTYCJE KRÓTKOTERMINOWE	osiągnięcie korzyści ekonomicznych	tak	
	przyrost wartości	tak	przyrost wartości spowodowany podniesieniem kwalifikacji pracownika
	okres ekonomicznej użyteczności poniżej 1 roku	tak	regulowane okresem zatrudnienia

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości.

Analiza poszczególnych pozycji bilansowych w oparciu o wymagania stawiane przez ustawę o rachunkowości pozwala wnioskować, że kapitał ludzki teoretycznie mógłby zostać sklasyfikowany jako pozycja środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych lub inwestycji długo- lub krótkoterminowych gdyż spełnia on ustawowe wymagania.

Na szczególną uwagę zasługują pozycje środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych. W przypadku pierwszej z nich, ustawa o rachunkowości wyodrębnia kategorię inwentarza żywego, czyli wszelkich aktywów zwierzęcych. Charakter tej pozycji (pomijając kwestie moralne) jest najbardziej zbliżony do pozycji kapitału ludzkiego. Warto zwrócić uwagę na pozycję wartości niematerialnych i prawnych, a konkretniej na wyodrębnianą obecnie w praktyce rachunkowości pozycję goodwill. Jedną z definicji dotyczących kapitału intelektualnego stanowiłoby bowiem odzwierciedlenie współczesnego rozumienia goodwill'u, czyli różnicy między wartością rynkową, a księgową przedsiębiorstwa. Można odnieść wrażenie, że skoro goodwill i kapitał intelektualny są określane w taki sam sposób, to współczesna praktyka pośrednio wyodrębnia już tę pozycję w bilansie. Problemem staje się jednak fakt, że goodwill jest ściśle związany

z konsolidacją sprawozdań finansowych oraz fuzjami przedsiębiorstw. Wynika z tego, że w przypadku braku takich działań, wartość kapitału ludzkiego zostaje pomijana, mimo tego, że jest elementem majątku jednostki.

Analiza dotycząca ujęcia pozycji kapitału ludzkiego w sprawozdaniu finansowym jednostki wyraźnie wskazuje, że prezentacja tego kapitału w bilansie, bez zmiany jego struktury jest możliwa. Warto zastanowić się jednak, czy rozwiązanie to jest słuszne i zasadne z punktu widzenia istoty zasobów ludzkich i czy wyczerpuje wszelkie możliwości ewidencji zdarzeń związanych z pozyskiwaniem i wykorzystywaniem kapitału ludzkiego.

W pewnym sensie tak, gdyż pozwala na wyodrębnienie części majątku przedsiębiorstwa jakim bez wątplenia są zasoby intelektualne. Problemem może być brak narzędzi pozwalających ewidencjonować nakłady na rzecz kapitału ludzkiego. Obecnie żaden z dwóch wariantów sporządzania rachunku zysków i strat nie pozwala na prezentowanie pozycji kapitału ludzkiego i kosztów z nim związanych. Praktyka, stosując obecne rozwiązania,

wszelkie nakłady na rzecz pracowników (będących odzwierciedleniem kapitału ludzkiego) ujmuje w wyniku finansowym jednostki poprzez odnośnienie ich na konta ubezpieczeń społecznych i innych świadczeń na rzecz pracowników (dla układu rodzajowego) lub koszty wydziałowe (dla układu kalkulacyjnego). Rozwiązanie to pokazuje więc, że koszty związane z rozwojem pracowników są już ujmowane w sprawozdaniu finansowym. Problem stanowi jednak brak ich wyodrębnienia. Zdaniem autora, nie pozwala to na miarodajne określenie wysokości kosztów przeznaczanych na rzecz kapitału ludzkiego. W celu pełniejszego obrazu oraz możliwości kalkulacji kosztów kapitału ludzkiego należałoby wyodrębnić narzędzie ewidencyjne umożliwiające rejestracje wyłącznie nakładów związanych z pozyskiwaniem i wykorzystywaniem kapitału ludzkiego.

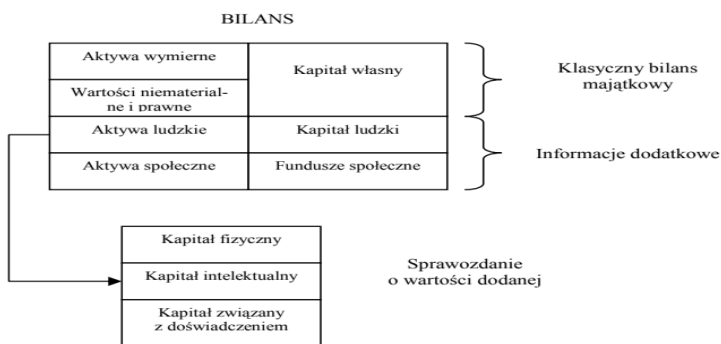
Rozwiązaniem dostępnym natychmiastowo mogłoby być stworzenie konta analitycznego do konta ubezpieczeń społecznych i rejestrowanie tychże wydatków. Bardziej praktycznym rozwiązaniem wydaje się być utworzenie nowego konta rodzajowego np. „pozyskiwanie kapitału ludzkiego” czy „wykorzystanie kapitału ludzkiego”. Warto zaznaczyć także, że koszt ten ze względu na swój charakter powinien być traktowany jako koszt pośredni i w układzie funkcjonalnym odnoszony tak jak obecnie, na konto kosztów wydziałowych. Problemem stosowania układu funkcjonalnego w tym wypadku wydaje się być zbyt duża ogólność i stosowanie dotychczasowych rozwiązań bez wprowadzania żadnych zmian. Warto pamiętać jednak o tym, że jednostki mimo stosowania układu funkcjonalnego mają obowiązek rejestrowania kosztów rodzajowych.

Powyższe rozważania wskazują, że po przyjęciu pewnych założeń, istnieje możliwość prezentacji kapitału ludzkiego bez zmiany dotychczasowego kształtu bilansu lub rachunku zysków i strat. Nie jest to jednak rozwiązanie idealne, gdyż nie pozwala w pełni wyodrębnić pozycji kapitału ludzkiego. Alternatywę stanowić może zmodyfikowanie współcześnie stosowanych elementów sprawozdań i wyodrębnienie spośród nich narzędzi poświęconych w całości kapitałowi ludzkiemu.

Kapitał ludzki jako element sprawozdania finansowego – modyfikacje sprawozdań

Pierwsze próby modyfikacji sprawozdań finansowych w celu wyodrębnienia kapitału ludzkiego podjął już w 1991 roku L. Edvinsson¹². W zaproponowanym przez niego modelu można wyróżnić pozycję aktywów wymiernych, która stanowi odpowiednik rzeczowych finansowych elementów majątku przedsiębiorstwa (aktywów). Kolejnym elementem zaproponowanym przez Edvinsson'a są wartości niematerialne i prawne, czyli pozycja znana ze współczesnego bilansu. Można stwierdzić, że autor opierał się na klasycznym wzorze tego elementu sprawozdania finansowego. Tym, co różni go od współcześnie znanej wersji jest wzbogacenie go o elementy związane z zasobami ludzkimi.

Ilustracja 3. Kapitał ludzki jako element bilansu wg L. Edvinsson'a

Źródło: D. Dobija., *Metody mierzenia wartości kapitału ludzkiego i kosztów pracy w firmie*, [w:] *Strategiczne zarządzanie zasobami ludzkimi*, A. Ludwiczynski (red.), PFPK, Warszawa 2000, s. 32-33.

Edvinsson w swoim modelu bilansu wyodrębnił pozycje aktywów ludzkich, społecznych, a także kapitału ludzkiego i funduszu społecznego zaliczając elementy te, jako dodatkowe źródła informacji. Ponadto proponował uszczegółowienie pozycji związanychz aktywami ludzkimi poprzez sporządzenie dodatkowego elementu w postaci sprawozdania o wartości dodanej (por. ilustracja4).

¹²LeifEdvinsson, pierwszy dyrektor ds. kapitału intelektualnego szwedzkiej firmy Scandia.

Ilustracja 4. Sprawozdanie o wartości dodanej firmy BDO Polska

Część I. Dystrybucja wartości dodanej

Wartość dodana do redystrybucji		13 452 810,00
Wykorzystana w następujący sposób:		
Jako wypłaty dla pracowników:		
Wynagrodzenia:		
<i>Normatywne koszty pracy</i>	5 214 679,64	
<i>Koszty pracy kapitału intelektualnego</i>	4 775 290,36	9 989 970,00
Jako wypłaty dla właścicieli kapitału		
Odsetki	1 50 560,00	1 50 560,00
Jako wypłaty na rzecz państwa		
Zobowiązania z tytułu podatków		671 520,00
W celu utrzymania i inwestycji w aktywa trwałe		
Amortyzacja	898 110,00	
Zyski zatrzymane	1 742 650,00	2 640 760,00
Wartość dodana redystrybuowana		13 452 810,00

Część II. Dystrybucja wartości dodanej wśród zatrudnionych

A. Koszty pracy pracowników		
Kapitał intelektualny	14 586 613,34	
Kapitał całkowity	65 183 495,55	
Stopa zwrotu na kapitale intelektualnym		40,73%
Stopa zwrotu na kapitale ludzkim (całkowitym)		15,32%

Źródło: D. Dobija, *Pomiar i sprawozdawczość kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego w Warszawie, Warszawa 2004, s. 207.

Powyższy przykład sprawozdania o wartości dodanej wyraźnie obrazuje, że taki system ewidencji związanych z kapitałem ludzkim dostarcza wielu użytecznych informacji. Na szczególną uwagę zasługują w tym przypadku pozycje związane z redystrybucją wartości dodanej na rzecz pracowników. Wyodrębnia on bowiem nakłady związane z wykorzystywaniem kapitału ludzkiego (koszty pracy kapitału ludzkiego). Z punktu widzenia zarządzania przedsiębiorstwem istotniejsza jest druga część sprawozdania, która pozwala nie tylko zaewidencjonować i zaprezentować wysokość posiadanego kapitału ludzkiego, ale także oszacować stopę zwrotu z wykorzystania tego kapitału. Może być to niezwykle użyteczne do podejmowania decyzji związanych z zarządzaniem zasobami ludzkimi.

Model zaproponowany przez Edvinsson'a ze względu na swoją szczegółowość mógłby zatem stanowić alternatywę do wyodrębniania pozycji kapitału ludzkiego bez zmiany form sprawozdań finansowych.

Inne rozwiązanie oparte na modyfikacji sprawozdania finansowego zaprezentował w 1997 roku M. Dobija. Chcąc dokonać prezentacji kapitału ludzkiego w bilansie opracował szereg zupełnie nowych pozycji bilansowych; wyodrębnił także poszczególne konta, mające na celu uszczegółowienie ewidencji księgowej.

Ilustracja 5. Kapitał ludzki jako element bilansu wg M. Dobija

<i>AKTYWA</i>	<i>PASYWA</i>
Aktywowane nakłady na rekrutację i szkolenia	Finansowane z części kapitału obrotowego
Aktywa społeczne	Kapitał ludzki
Przyrost wartości aktywów społecznych z upływem czasu	Fundusz z przeszacowania kosztów utrzymania i edukacji
Aktywa funduszu socjalnego	Fundusz socjalny

Źródło: M. Dobija, *Bilans i sprawozdanie o wartości dodanej w rachunkowości społecznoekonomicznej*, Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce nr 40, Warszawa 1997, s. 32-33.

M. Dobija w swoim wzorze bilansu wyodrębnił szczegółowo zarówno pozycje aktywów, jak i pasywów. Wśród aktywów wyodrębnił m. in. pozycję pozwalającą na ewidencję wszelkich środków związanych z pozyskaniem i szkoleniem pracownika (aktywowane nakłady na rekrutację i szkolenia). Kolejną pozycją aktywów wyodrębnioną przez tego autora są aktywa społeczne, czyli narzędzie pozwalające ewidencjonować wartość początkową pracownika w chwili jego zatrudnienia, ustalaną na podstawie narzędzi pomiaru kapitału ludzkiego. Przyrost wartości aktywów społecznych z upływem czasu to odpowiednik konta kapitału związanego z doświadczeniem stworzony przed Edvinsson'a. Wśród pozycji pasywnych M. Dobija w swoim modelu wskazuje także konto, zmniejszające wartość początkową kapitału ludzkiego – fundusz z przeszacowania kosztów utrzymania i edukacji. Pozycja ta ma pozwalać przedsiębiorcom na zmniejszenie wartości początkowej potencjału ludzkiego poprzez odnośzenie na nią wszelkich wydatków związanych z utrzymaniami posiadaniem kapitału ludzkiego.

Alternatywą do powyższych propozycji może okazać się inspiracja współcześnie stosowanymi zasadami międzynarodowymi. Ich dużą zaletą jest bowiem to, że nie zawierają one gotowych wzorów elementów sprawozdania finansowego, pozwalając jednocześnie na dużą swobodę roz-

wiązań. Jednostki sporządzające sprawozdania finansowe w oparciu o MSSF mają prezentować dane, które uważają za istotne z punktu widzenia prowadzonej przez siebie działalności. Na szczególną uwagę zasługują w tym przypadku sprawozdania finansowe klubów piłkarskich sporządzane w oparciu o międzynarodowe regulacje. Ich analiza pozwala dostrzec dość nietypowe, z punktu widzenia polskich regulacji rachunkowości, pozycje aktywów nieuchwytnych (org. intangible assets).

Ilustracja 6. Sprawozdanie z sytuacji finansowej Manchester United

	Note	2017 £'000	2016 £'000
ASSETS			
Non-current assets			
Property, plant and equipment	13	244,738	245,714
Investment property	14	13,966	13,447
Intangible assets	15	717,544	665,634
Derivative financial instruments	18	1,666	3,760
Trade and other receivables	19	15,399	11,223
Deferred tax asset	25	142,107	145,460
		1,135,420	1,085,238
Current assets			
Inventories	16	1,637	926
Derivative financial instruments	18	3,218	7,888
Trade and other receivables	19	103,732	128,657
Cash and cash equivalents	20	290,267	229,194
		398,854	366,665
Total assets		1,534,274	1,451,903

Źródło: <http://ir.manutd.com/~media/Files/M/Manutd-IR/Annual%20Reports/2017-20f.pdf>
[dostęp: 23.04.2018 r.]

Objaśnienia zawarte w notach do sprawozdania wskazują na to, że pozycja ta stanowi ekwiwalent kart pracowniczych, wyrażających wartość transferową konkretnego zawodnika. Można zatem przyjąć, że pozycja ta jest sprawozdawczym odzwierciedleniem posiadanego przez klub piłkarski kapitału ludzkiego. Nie należy jednak zapominać o tym, że prezentacja kart pracowniczych w sprawozdaniach finansowych klubów piłkarskich jest jedynym wyjątkiem pozwalającym współcześnie na bezpośrednie wykazywanie kapitału ludzkiego majątku organizacji. Pojawia się zatem pytanie, czy rozwiązanie to nie mogłoby stanowić inspiracji do opracowania zasad, które pozwoliłyby prezentować kapitał ludzki w sprawozdaniu finansowym jednostki?

Zdaniem autora nic nie szkodzi na przeszkodzie, aby wprowadzono regulację zasad sporządzania i wyceny takich kart, a następnie zmodyfikowano współczesny wzór bilansu o pozycję aktywów ludzkich. W odróżnie-

niu od klubu piłkarskiego, tego rodzaju karta mogłaby służyć oszacowaniu wartości użytkowej konkretnego pracownika. Ponadto karta pracownicza mogłaby zostać uznana za element ewidencji dodatkowej, podobnie jak dzieje się w przypadku ewidencji środków trwałych. Taka forma rozwiązania pozwoliłaby na ewidencjonowanie nie tylko kosztów wynagrodzeń takiego pracownika, ale także wszelkich nakładów związanych z jego pozyskaniem, szkoleniem, wykorzystaniem i ewentualnym zwolnieniem. Suma tychże zapisów mogłaby zatem wpływać na sprawozdanie finansowe nie zmieniając znacząco jego współczesnej formy.

Powyższe modele ewidencji kapitału ludzkiego wyraźnie pokazują, że jego prezentacja w sprawozdaniu finansowym jest możliwa i nie powoduje konieczności zmiany dotychczasowych form elementów sprawozdania finansowego. Zdaniem autora pewne zmiany są jednak nieuniknione i powinny zostać rozważone, w celu osiągnięcia pełniejszego obrazu polskich przedsiębiorstw. Obecnie w przypadku przedsiębiorstw posiadających znaczny udział kapitału ludzkiego sprawozdanie finansowe wydaje się być niezgodne z rzeczywistością – przeczy zatem jednej z fundamentalnych zasad rachunkowości – zasadzie wiernego i rzetelnego obrazu.

Podsumowanie

Kapitał ludzki, jako zyskująca coraz większe znaczenie część przedsiębiorstwa, zgodnie z zasadą wiernego i rzetelnego obrazu, powinna być wykazywana w sprawozdaniu finansowym jednostki. Obecne rozwiązania praktyczne nie pozwalają jednak na ujmowanie i prezentację tej pozycji. Rozwiązaniem najprostszym, pozwalającym określić wartość tego kapitału, może okazać się określenie jego wysokości w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego. Nie jest to jednak rozwiązanie idealne, gdyż kapitał ludzki współcześnie można uznawać za część majątku przedsiębiorstwa. Pozwala to zatem wnioskować, że lepszym, pełniejszym, rozwiązaniem byłoby wykazywanie tej pozycji w bilansie jednostki gospodarczej. Jednym ze sposobów prezentacji kapitału ludzkiego w sprawozdaniach finansowych jest zachowanie dotychczasowej struktury bilansu i zaliczenie kapitału ludzkiego do pozycji aktywów jednostki, gdyż po przyjęciu pew-

nych założeń, element ten spełniałby wymagania stawiane elementom majątku przedsiębiorstwa.

Alternatywę do zachowania dotychczasowego kształtu bilansu może stanowić przedstawiona przez autora propozycja rozbudowania współczesnego bilansu o pozycję kapitału ludzkiego (w pasywach jednostki) oraz pozycję aktywów ludzkich. Ponadto, zdaniem autora, zasadne byłoby sporządzanie ewidencji pozabilansowej w postaci karty pracowniczej, która mogłaby stanowić podstawę do ujmowania kapitału ludzkiego w bilansie.

Powyższe rozwiązania stanowią mogą punkt wyjścia do opracowania krajowych regulacji związanych z pojęciem prezentacji kapitału ludzkiego w sprawozdaniach finansowych w celu zwiększenia ich wartości informacyjnych. Ponadto, pozwalają one na zachowanie zasady wierności prezentacji, która w oparciu o dotychczasowe rozwiązania wydaje się być nieco ignorowana.

Bibliografia

Beyer K., *Kapitał intelektualny jako zasób przedsiębiorstwa – koncepcje i modele zarządzania*, [w:] *Przedsiębiorstwa w procesie zmian*, Janasz W.(red.), Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 571, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2010.

Bratnicki M., *Pomiar kapitału intelektualnego*, "EiOP" 2000, nr 11.

Czerniachowicz B., Marek S., *Wybrane problemy rozwoju kapitału ludzkiego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2004.

Davenport T. O., *Human Capital*, „Jossey-BassPublishers”, San Francisco 1999.

Stalończyk I., *Kapitał ludzki jako główny element kapitału intelektualnego*, *Ekonomia i Zarządzanie* nr 2, 2012.

Dobija D., *Metody mierzenia wartości kapitału ludzkiego i kosztów pracy w firmie*, [w:] *Strategiczne zarządzanie zasobami ludzkimi*, Ludwicyński A. (red.), PFPK, Warszawa 2000.

Dobija D., *Pomiar i sprawozdawczość kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego w Warszawie, Warszawa 2004.

Dobija M., *Bilans i sprawozdanie o wartości dodanej w rachunkowości społeczno-ekonomicznej*, Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce nr 40, Warszawa 1997.

Edvinsson L., *Developing Intellectual Capital at Skandia*, „LongRange Planning” 1997, No.3.

Edvinsson L., Malone M., *Kapitał intelektualny*, PWN, Warszawa 2001.

Jarugowa A., Fijałkowska J., *Rachunkowość i zarządzanie kapitałem intelektualnym*, ODiDK, Gdańsk 2002.

Król H., *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Tworzenie kapitału ludzkiego organizacji*, PWN, Warszawa 2006.

Ujwary-Gil A., *Kapitał intelektualny – problem interpretacji kluczowych terminów*, *Organizacja i kierowanie* nr 2.

Źródła internetowe

<http://ir.manutd.com/~media/Files/M/Manutd-IR/Annual%20Reports/2017-20f.pdf>

<i>Ilustracja 1. Struktura kapitałów</i> _____	149
<i>Ilustracja 2. Bilansowa klasyfikacja pozycji kapitału ludzkiego</i> _____	153
<i>Ilustracja 3. Kapitał ludzki jako element bilansu wg L. Edvinsson'a</i> ____	156
<i>Ilustracja 4. Sprawozdanie o wartości dodanej firmy BDO Polska</i> _____	157
<i>Ilustracja 5. Kapitał ludzki jako element bilansu wg M. Dobija</i> _____	158
<i>Ilustracja 6. Sprawozdanie z sytuacji finansowej Manchester United</i> __	159

Rozdział 11

Kryzys i upadłość jako skutki braku możliwości kontynuacji działalności jednostki i ich wpływ na zasady sporządzania sprawozdania finansowego

Paulina Binas*

Wprowadzenie

Rachunkowość uważana jest za jedną z najstarszych nauk ekonomicznych, a jej powstanie było odpowiedzią na ułomność ludzkiej pamięci oraz ciągłym wzrostem ilości informacji finansowej niezbędnej w zarządzaniu podmiotami gospodarczymi. Pierwsze ślady rachunkowości odnaleźć można w czasach prehistorycznych, czyli w okresie, w którym nie znano jeszcze cyfr i liter¹. Od najdawniejszych lat kluczowym celem rachunkowości należał pomiar, gromadzenie, prezentowanie i przetwarzanie informacji finansowych oraz ekonomicznych dotyczących prowadzonej działalności gospodarczej², której nieodłącznym elementem zawsze było ryzyko niepowodzenia. Wynika z tego, że kryzys może dotknąć każdą jednostkę, a upadłość przedsiębiorstwa nie musi wynikać tylko ze strat bądź braku przychodów lecz może być spowodowany innymi czynnikami. Dlatego też na niewypłacalność, która może być powodem ogłoszenia upadłości może mieć wpływ wiele czynników, które mogą wpłynąć na wystąpienie kryzysu, a w konsekwencji jego nieopanowania, doprowadzić do upadku przedsiębiorstwa. Sygnały o możliwości wystąpienia kryzysu wy-

* Absolwentka kierunku Rachunkowość, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

¹ S. Jędrzejewski, *Geneza i istota systemu rachunkowości* [w:] *Rachunkowość wczoraj i dziś – wybrane problemy*, S. Jędrzejewski (red.), Wydawnictwo SIŻ, Łódź 2017, s. 11.

² Działalnością gospodarczą jest zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły – Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (DzU. Z 2007 r. nr 155, poz. 1095 z późn. zm.).

stępują w raportach finansowych, wśród których wiodącą rolę pełni sprawozdanie finansowe. Jednak na zakres informacyjny sprawozdań finansowych kluczowy wpływ powinien mieć cel ich sporządzania, który jest różny dla sprawozdań finansowych sporządzanych przez podmioty zakładające kontynuację działalności i odrzucających to założenie. Przy sformułowanym w ten sposób założeniu powstał cel opracowania, którym jest przedstawienie przyczyn oraz skutków kryzysu w przedsiębiorstwie oraz zaprezentowanie wpływu upadłości na sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa i wynikającej z niej konieczności odrzucenia kontynuacji działalności.

Pojęcie rachunkowości i cykle życia przedsiębiorstwa

Rachunkowość znana była już od starożytności, a jej cykliczny rozwój spowodował, że stała się bardzo uniwersalnym narzędziem wymiany informacji gospodarczej i z tego powodu obecnie bywa określana „językiem biznesu”. Taki sposób jej definiowania wynika z tego, że stanowi ona niezbędne źródło wiedzy dla każdego przedsiębiorstwa. Według licznych autorów rachunkowość to „szczególny system informacyjny o charakterze retrospektywnym i prospektywnym, który ma monopol na ustalanie wyniku finansowego i kondycji finansowej podmiotu gospodarczego w pewnym okresie”³. Wraz z rozwojem gospodarczym, kulturowym oraz społecznym rozwijała się również rachunkowość, a obserwując jej rozwój można wnioskować, że był on szczególnie intensywny w okresach rozwoju gospodarki towarowo-pieniężnej oraz szybkiego postępu technicznego, a obecnie jest stymulowany przez rynki kapitałowe. Współcześni uczestnicy rynków kapitałowych zgłaszają coraz większe zapotrzebowanie na informacje płynące ze sprawozdań finansowych, a presja użytkowników sprawozdań finansowych wywołuje konieczność dokonywania zmian w rachunkowości w celu zaspokojenia potrzeb informacyjnych odbior-

³ W. Brzezina, *Ważniejsze wydarzenia w historii rachunkowości jako bilans otwarcia następnego tysiąclecia*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej”, t. 46, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 1998, s. 20.

ców⁴. Obserwacja dynamiki rozwoju przedsiębiorstw pozwala stwierdzić, że przedsiębiorstwa powstają, rozwijają się oraz łączą z innymi podobnymi podmiotami, a na koniec mogą być likwidowane lub upadać. Jest to bardzo analogiczne oraz silnie powiązane z cyklami życia żywych organizmów⁵. „W naukach ekonomicznych cykl życia organizacji definiowany jest jako ogół zjawisk tworzących zamknięty krąg rozwojowy organizacji w pewnym okresie, na który składają się kolejne jej formy rozwojowe”⁶. Najczęściej wyróżniane są trzy podstawowe fazy życia: wzrost, dojrzałość i upadek⁷. Jednostka w fazie wzrostu określana jest jako przedsiębiorstwo pionierskie, odkrywające nowe obszary działania, dążące do poznania potrzeb klienta oraz ich zaspokojenia, następuje wtedy rozwój „kluczowych umiejętności”, czyli rozwój „głównych” produktów jednostki. Dojrzałość to czas, w którym jednostka czerpie korzyści z osiągniętego już poziomu wzrostu oraz „staje na rozdrożu” - czy ma dążyć do wzrostu, czy schyłku⁸. W fazie tej jednostka ma już ustabilizowane obroty i konkretną ofertę a także sformalizowany schemat zarządzania. Koszty w tej fazie rozwoju powinny być niskie a przychody wysokie. Jednak w każdej fazie mogą pojawiać się okoliczności niekorzystne, mogące mieć wpływ na zwolnienie tempa wzrostu, a w skrajnych przypadkach na brak możliwości kontynuacji działalności. Wynika to z tego, że w sytuacji gdy przychody zaczynają się zmniejszać to najczęściej pojawiają się problemy z płynnością finansową, co z kolei może doprowadzić do niewypłacalności będącej podstawą ogłoszenia upadłości. Przebieg poszczególnych faz rozwoju organizacji uzależniony jest od jej wieku, wielkości oraz rynku na którym działa. Bardzo często dostrzega się, że na rynkach, które szybko się rozwi-

⁴ D. Krzywda, *Biznesowa koncepcja sprawozdania finansowego w dobie kryzysu gospodarczego*, [w:] *Rachunkowość wobec kryzysu gospodarczego*, B. Micherda (red.), Difin, Warszawa 2010, s. 56.

⁵ S. Jędrzejewski, N. Pyrka, N. Ronowska, *Potrzeby małych i średnich przedsiębiorstw w zakresie informacji finansowych w kolejnych fazach cyklu życia*, Wydawnictwo SIŻ, Łódź 2016, s. 26-27.

⁶ W. Szymański, *Kryzys globalny. Pierwsze przybliżenie*, Difin, Warszawa 2009, s. 187.

⁷ S. Slatter, D. Lovett, *Restrukturyzacja firmy. Zarządzanie przedsiębiorstwem w sytuacjach kryzysowych*, WIGPress, Warszawa 2001, s. 2.

⁸ J. Machaczka, *Zarządzanie rozwojem organizacji. Czynniki, modele, strategia, diagnoza*, PWN, Warszawa-Kraków 1998, s. 45-53.

jają, okresy rozwoju ewolucyjnego są krótsze, ale w jednostkach tych częściściej pojawiają się kryzysy i potrzeba zmian⁹.

Ostatnią fazą występującą w przedsiębiorstwie jest kryzys, którego następstwem najczęściej jest upadłość. Kryzys zazwyczaj ma charakter wielowymiarowy i jest on określany jako „nieplanowany proces, czyli ciąg zdarzeń przebiegających w określonym czasie, będących zagrożeniem dla egzystencji przedsiębiorstwa”¹⁰. Upadłość jest sytuacją negatywną z punktu widzenia organizacji natomiast z punktu widzenia całego rynku jest warunkiem jego rozwoju, stanowi motywację do szybszej alokacji środków, w celu ich lepszego wykorzystania¹¹. Jako główne przyczyny kryzysu organizacji wielu autorów podaje: kryzys przywództwa, niskie kwalifikacje pracowników, załamanie się wizerunku przedsiębiorstwa przez ujawnienie istotnych wad produktów wymagających wycofania ich z rynku, podejmowanie zbyt ryzykownych decyzji lub takich, które przekraczają możliwości przedsiębiorstwa, wysokie koszty produkcji i niską jakość wyrobów¹². Ponadto twierdzą oni, że jedną ze znaczących przyczyn kryzysu jest zmiana polityki państwa oraz zmiana przepisów podatkowych, klęski żywiołowe i inne wydarzenia nadzwyczajne, czynniki zewnętrzne w postaci remontu dróg dojazdowych oraz władza skupiona w rękach jednej osoby¹³. Wśród innych przyczyn kryzysu wymienia się: problemy z brakiem środków na finansowanie działalności podstawowej oraz innowacyjnej, zmniejszenie udziału w rynku, zmiany w zakresie dynamiki oraz struktury sprzedaży i jej wielkości, mające negatywny wpływ na powyższe czynniki spowodowane głównie starzeniem się produktu, brak nowych produktów w ofercie przedsiębiorstwa, gorszy wizerunek jednostki w dalszym i bliższym otoczeniu, spadek wartości przedsiębiorstwa, poszukiwanie tylko własnego zysku w działaniu podmiotu gospodarczego, konflikty wewnątrz przedsię-

⁹ S. Jędrzejewski, *Przedsiębiorstwo w upadłości. Uwarunkowania prawne, wycena, model sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 22.

¹⁰ K. Zimniewicz, *Nauka o organizacji i zarządzaniu*, PWN, Warszawa–Poznań 1990, s. 223, przytoczył T. Korol, B. Prusak, *Upadłość przedsiębiorstw a wykorzystanie sztucznej inteligencji*, W. CeDeWu. PL, Warszawa 2005, s. 35.

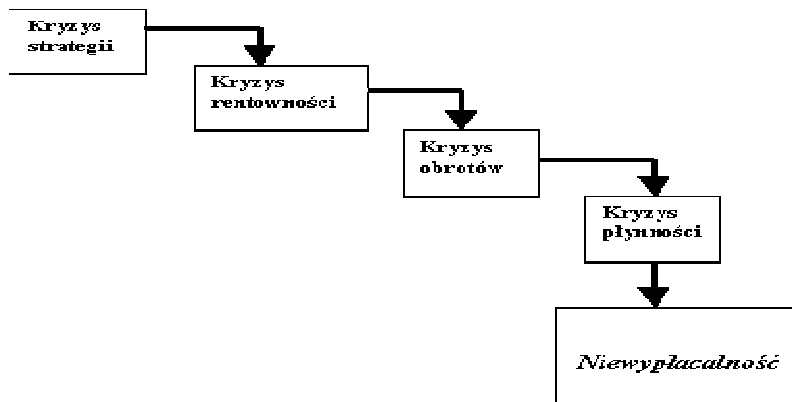
¹¹ S. Jędrzejewski, *Przedsiębiorstwo w upadłości. Uwarunkowania prawne..*, op. cit., s. 24.

¹² S. Sudół, *Przedsiębiorstwo. Podstawy nauki o przedsiębiorstwie. Teorie i praktyka zarządzania*, Dom Organizatora, Toruń 2002, s. 301.

¹³ J. Gittus, *Sprawdź kondycję swojej firmy*, Signum, Kraków 1996, s. 155.

biorstwa, alienacja pracowników¹⁴. Według wielu autorów kryzys można bardzo wczesnie rozpoznać i opanować, nawet przy dużym stopniu jego złożoności. Wymienia się różne stadia kryzysu zwane „drogą do niewypłacalności” (por. rysunek 1).

Ilustracja 1. Etapy kryzysu

Źródło: Gurgul S., *Kryzys, droga do upadłości*, www.esyndyk.pl [dostęp: 7.05.2018].

Kryzys strategii to faza często niedostrzegana, porównywana najczęściej do niezauważanej utraty przez przedsiębiorstwo potencjalnych zdolności do generowania dochodów, gdy jeszcze nie widać spadku obrotów lub zysków. W tej fazie nie można jeszcze, na podstawie danych bilansu i wskaźników stwierdzić możliwość utraty lub pogorszenia przez przedsiębiorstwo zdolności kontynuacji działalności. Kryzys rentowności to czas, w którym przedsiębiorstwo realizuje jeszcze zyski, ale już na niższym poziomie. Okres ten zwany często okresem „przespania” go przez zarządzających. Zarządzający będący właścicielami zadowolają się jednak wciąż realizowanymi zyskami i nie liczą kosztów zaangażowanego kapitału, który zgromadzili i wprowadzili do przedsiębiorstwa w okresie realizowania dużo wyższej rentowności. Kryzys obrotów to moment, w którym skutki kryzysu stają się już widoczne i odczuwalne. Spadek obrotów powoduje, że wypracowywany dochód nie wystarcza najczęściej na własne potrzeby

¹⁴ S. Jędrzejewski, *Firma w upadłości – rozwiązania prawne i sprawozdawcze*, Biblioteka Księgowego nr 12, Warszawa 2012, s. 7.

i przedsiębiorstwo generuje stratę. Na tym etapie, poprzez podjęcie pewnych działań można jeszcze uratować jednostkę. Jednak często zdarza się, że zarząd jest w coraz trudniejszej sytuacji, brakuje środków na nowe inwestycje i działania, a właściciele niecierpliwą się w oczekiwaniu na szybkie efekty działań naprawczych. Jest to etap, w którym często odchodzą z przedsiębiorstwa najlepiej wykwalifikowani pracownicy. W kryzysie płynności przedsiębiorcy nie mają środków na regulowanie własnych zobowiązań przez co dostawcy wstrzymują dostawy, a to ma bezpośredni wpływ na niedobory asortymentowe oferty, co przekłada się na atrakcyjność i efektywność obsługi klientów i realizowanych przychodów. Niektórzy dostawcy oprócz wstrzymania dostaw wszczynają natychmiast postępowanie egzekucyjne¹⁵.

Najważniejszą kwestią w czasie kryzysu jest jego opanowanie, jeżeli nie uda się go opanować to następuje ostatnia faza cyklu życia – upadłość. Pojęcie upadłości można rozpatrywać od strony ekonomicznej oraz od strony prawnej. Przy podejściu ekonomicznym przytaczane jest wiele definicji upadłości, co wynika z tego, że nie ma jednego punktu granicznego lub jednego czynnika determinującego, od kiedy przedsiębiorstwo można uznać upadłym¹⁶. Najogólniej bankrutami¹⁷ można określić podmioty, które nie są w stanie terminowo regulować swoich zobowiązań lub wartość ich majątku nie wystarcza na ich pokrycie. Z prawnego punktu widzenia upadłość jest skutkiem nieterminowego płacenia zobowiązań lub nadmiernego zadłużenia, a o upadłości w tym sensie można mówić tylko od momentu ogłoszenia jej przez sąd. Nieterminowe¹⁸ regulowanie zobo-

¹⁵ S. Gurgul, *Kryzys, droga do upadłości*, www.esyndyk.pl [dostęp: 7.05.2018].

¹⁶ S. Jędrzejewski, N. Pyrka, N. Ronowska, *Potrzeby małych i średnich przedsiębiorstw...*, op. cit., s. 45.

¹⁷ Bankructwo często jest utożsamiane z upadłością jednak w niniejszym opracowaniu za bankruta uważa się podmiot, który spełnia przesłanki ogłoszenia upadłości bez względu na fakt, czy upadłość została ogłoszona przez sąd, czy też nie.

¹⁸ Sąd ogłasza upadłość w przypadku gdy: „dłużnik będący osobą prawną albo jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, jest niewypłacalny także wtedy, gdy jego zobowiązania pieniężne przekraczają wartość jego majątku, a stan ten utrzymuje się przez okres przekraczający dwadzieścia cztery miesiące” (art. 11 ust. 2 prawa upadłościowego).

wiązań pieniężnych nie ma określonego minimalnego rozmiaru. Przesłanki nieterminowości muszą mieć jednak charakter trwały i znaczący¹⁹.

Przyczyn upadłości przedsiębiorstwa można się doszukiwać zarówno w jego wewnętrznej strukturze, jak i otoczeniu. Najbliższą przedsiębiorstwu kategorią przyczyn są przyczyny występujące we wnętrzu podmiotu. Mogą one być zauważone najszybciej oraz są one najłatwiejsze do wyeliminowania, ze względu na fakt posiadania przez przedsiębiorstwo wpływu na ich występowanie. W ciągu ostatnich lat otoczenie gospodarcze jest tak trudne i podlega tak szybkim zmianom, że czasami bardzo trudne jest rozpoznanie i właściwa ocena ryzyka podejmowania określonych działań gospodarczych. Skutkiem tego była wcześniej rosnąca liczba upadłości przedsiębiorstw²⁰. Czynniki, które mogą wpłynąć na upadłość przedsiębiorstwa jest: liczba nowych podmiotów konkurencyjnych, wiek przedsiębiorstw konkurencyjnych, gęstość przedsiębiorstw oraz gęstość zaludnienia, zwiększona świadomość konsumentów, poziom konkurencji w rejonie, różne klęski żywiołowe, kondycja gospodarki, zmniejszone zapotrzebowanie na produkt oraz warunki klimatyczne. Upadłość przedsiębiorstwa nie jest zdarzeniem nieprzewidywalnym i nagłym, jest to proces o charakterze przyczynowo-skutkowym. Upadłość może być również skutkiem walki rynkowej między podmiotami, które funkcjonują w jednej branży lub błędnych decyzji zarządu²¹.

Bardzo częstym problemem przedsiębiorstw jest fakt, że zarządzający nimi zbyt późno zauważają złą sytuację finansową jednostki, przez co nie udaje im się opanować kryzysu, wskutek czego przedsiębiorstwa upadają. Badania pokazują, że pogorszenie sytuacji przedsiębiorstwa następuje zazwyczaj powoli, a pierwsze tego symptomy często można wykryć nawet z pięcioletnim wyprzedzeniem²².

Jednak nie w każdym przypadku powody upadłości są takie same. Uzależnione są one nie tylko od działań zarządu ale również innych czynników. Na ten temat istnieje wiele badań i stanowisk, których przykładem

¹⁹ S. Jędrzejewski, *Przedsiębiorstwo w upadłości. Uwarunkowania prawne...*, op. cit., s. 28-29.

²⁰ S. Gurgul, *Kryzys...*, op. cit.

²¹ S. Jędrzejewski, *Przedsiębiorstwo w upadłości. Uwarunkowania prawne...*, op. cit., s. 25.

²² D. Hadasik, *Upadłość przedsiębiorstw w Polsce i metody jej prognozowania*, Zeszyt 153, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1998, s. 5.

jest ankieta przeprowadzona przez P. Koczyńskiego, z której wynika że aż ponad 30% ankietowanych ma problem z pozyskaniem pracowników o odpowiednich kwalifikacjach, co było jedną z przyczyn kryzysu jednostki i podstawą do zagrożenia zdolności do kontynuowania działalności²³. Prawie 16% objętych badaniem padło ofiarą oszustwa, dokonanego przez ich partnera gospodarczego. Taka sama liczba badanych znalazła się w sytuacji, w której bankructwo partnera gospodarczego miało duży wpływ na pogorszenie się ich własnej sytuacji majątkowej i finansowej. Najczęściej wskazywaną przyczyną kryzysu polskich przedsiębiorstw było wahanie się popytu i podaży na niektóre wyroby i usługi. Taką przyczynę wskazało aż 195 ankietowanych przedsiębiorstw (por. tabela 1).

Ilustracja 2. Najczęstsze przyczyny bankructwa polskich przedsiębiorstw

Przyczyny kryzysu przedsiębiorstwa	Liczba wskazań na dany wariant odpowiedzi (łącznie liczba ankietowanych to 337 przedsiębiorców)
Przyczyny zewnętrzne	
Wahania popytu i podaży na niektóre wyroby i usługi	195
Duża konkurencja	172
Kryzys polityczno – gospodarczy na świecie lub w regionie	161
Inflacja	111
Niespodziewane zmiany prawa gospodarczego oraz systemu podatkowego	106
Słaba kondycja podmiotów współpracujących z jednostką	104
Rosnąca siła przetargowa klientów oraz dostawców	75
Zmiany cen materiałów powszechnie stosowanych w procesie produkcyjnym danej gałęzi przemysłu	53

²³ W przeprowadzonej przez P. Koczyńskiego ankiecie audytoryjnej, brało udział 337 członków kadry zarządzającej przedsiębiorstw, pracowników działów finansowo-księgowych oraz osób samodzielnie prowadzących działalność gospodarczą - studentów Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

Przyczyny wewnętrzne	
Niewłaściwa polityka finansowa, prowadząca do wysokiego zadłużenia	197
Utrata rynków zbytu	149
Brak jednoznacznie sformowanej strategii przedsiębiorstwa	118
Zbyt wysokie zadłużenie	117
Niska jakość oferowanych usług lub produktów	87
Podjęcie zbyt dużych projektów inwestycyjnych	75
Niskie kompetencje pracowników	58
Brak odpowiedniego systemu informacyjnego w przedsiębiorstwie, w tym systemu rachunkowości zarządczej	51
Długotrwałe utrzymanie się na rynku produktów przestarzałych	34
Niekorzystne zmiany w umowach	28
Trudności ze znalezieniem dostawców	28
Niepowodzenie procesu eliminacji potencjalnych lub dokonywanych operacji, które przynoszą straty	21

Źródło: P. Koczyński, *Metody prognozowania upadłości wykorzystywane w praktyce przez polskie przedsiębiorstwa – wyniki badań ankietowych* [w:] *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, t. 89 (145), 2016, s. 114-117.

Oprócz czynników, które faktycznie wpłynęły na kryzys jednostek ankietowani wymieniali czynniki mogące zagrażać ich istnieniu. Jako główny czynnik mogący zagrażać istnieniu przedsiębiorstwa w 64% podawano dużą konkurencję ze strony innych przedsiębiorców, tyle samo osób podawało częste zmiany przepisów prawa. Kolejnymi często wymienianymi czynnikami były: częste zmiany kierownictwa, nieuczciwa konkurencja ze strony innych przedsiębiorców oraz uzależnienie od jednego dostawcy lub nabywcy. Większość ankietowanych, bo aż 77% wskazała, że nie można w sposób jednoznaczny stwierdzić, czy najczęstszą przyczyną kryzysu prowadzącego często do upadłości to czynniki wewnętrzne, czy zewnętrzne. Uważali oni, że bankructwo jest wynikiem wpływu kombinacji różnych

czynników na sytuację finansową przedsiębiorstwa. Przedsiębiorcy w znacznej części często kontrolują sytuację swojej jednostki, ponieważ aż 1/3 ankietowanych odpowiedziała, że kontroluje ją minimum raz w miesiącu, analizy przeprowadzane są zazwyczaj przez dyrektora finansowego lub naczelnego dyrektora. Co druga z ankietowanych jednostek stosowała tradycyjne metody analizy wskaźnikowej do oceny własnej kondycji majątkowej, część podmiotów w ogóle nie odpowiedziała na pytanie dotyczące kontroli majątkowej swojej jednostki²⁴. Z wniosków autora wynika też, że jednostki, które regularnie nie badają swojej sytuacji finansowej są bardziej narażone na kryzys, a w efekcie jego nieopanowania na upadłość.

Sprawozdanie finansowe w upadłości

Likwidacja rozpoczyna się od dnia jej otwarcia. Data otwarcia likwidacji wynika z powziętej przez udziałowców uchwały o zamiarze rozwiązania spółki lub z orzeczenia sądu o rozwiązaniu spółki po jego uprawomocnieniu się. Orzeczenie takie może nastąpić na żądanie wspólnika bądź członka organu spółki. Dzień poprzedzający otwarcie likwidacji jest dniem bilansowym czyli dniem, na który spółka zamyka księgi rachunkowe oraz sporządza sprawozdanie finansowe, wyceniając aktywa i pasywa oraz ustalając wynik finansowy. Na dzień poprzedzający otwarcie likwidacji należy przeprowadzić inwentaryzację, czyli „ spis z natury środków pieniężnych w kasie, papierów wartościowych przechowywanych w spółce lub banku zasobów rzeczowych – środków trwałych, nieruchomości inwestycyjnych oraz zapasów znajdujących się w spółce lub poza nią, ale w jej gestii (jednak bez gruntów, praw i trudno dostępnych środków trwałych)”²⁵. Inwentaryzacja polega również na uzgodnieniu z kontrahentami należności pomijając te sporne, wątpliwe, publicznoprawne i od osób nieprowadzących ksiąg rachunkowych oraz należy zweryfikować stan pozostałych aktywów i pasywów.

²⁴ P. Kopczyński, *Rachunkowość – pismo stowarzyszenia księgowych w Polsce*, Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017, s. 21-23.

²⁵ Z. Fedek, E. Pudło, *Rachunkowość w okresie likwidacji spółek handlowych*, [w:] *Likwidacja i upadłość podmiotów gospodarczych – aspekty bilansowe i podatkowe*, Wydawnictwo *Rachunkowość*, M. Brzezińska i in., Warszawa 2016, s. 28.

Dzień wydania ogłoszenia o upadłości wywołuje skutki w stosunku do osoby dłużnika, majątku oraz w stosunku do zobowiązań. Przedsiębiorca występuje od tego momentu w obrocie pod dotychczasową firmą z obligatoryjnym dodatkiem: „w upadłości”. Jednocześnie upadłość jest stanem jawnym w obrocie dlatego fakt wydania decyzji o jej rozpoczęciu obliguje do ogłoszenia tego w monitorze sądowym i gospodarczym. Ogłoszenie upadłości powoduje również to, że upadły ma obowiązek udzielenia wszystkich informacji, dokumentacji, ksiąg, korespondencji dotyczących majątku sędziemu – komisarzowi i syndykowi²⁶, zobowiązany jest również wskazać i wydać syndykowi cały swój majątek. Do obowiązków syndyka należy zaś zawiadomienie oddziału ZUS, izby skarbowej, znanych sądowi organów egzekucyjnych, oraz innych podmiotów związanych z upadłym. Ogłoszenie upadłości nie pozbawia dłużnika jednak zdolności prawnej ani zdolności do czynności prawnych, a z dniem ogłoszenia upadłości cały majątek upadłego staje się masą upadłości, która ma za zadanie zaspokojenie wierzycieli upadłego. Na masę upadłości składa się majątek upadłego w dniu ogłoszenia upadłości oraz majątek nabyty w toku postępowania upadłościowego. Jeżeli na dzień ogłoszenia upadłości upadły posiada przedsiębiorstwa to one również wchodzi w skład masy upadłości, niezależnie od tego czy będą one na terenie Polski, czy poza jej granicami. Jednak z chwilą ogłoszenia upadłości upadły traci prawo do zarządzania oraz korzystania z mienia wchodzącego w skład masy upadłości, a wszystkie czynności prawne podjęte przez upadłego będą nieważne, a po tym dniu następuje również zakaz obciążania masy upadłości. Zobowiązania niepieniężne majątkowe zmieniają się na zobowiązania pieniężne i z tą chwilą stają się płatne, chociażby ich termin wykonania jeszcze nie nastąpił. Zobowiązania pieniężne, których termin płatności jeszcze nie nastąpił, stają się od tego dnia wymagalne. Należne od upadłego odsetki do dnia ogłoszenia upadłości mogą być zaspokojone z masy upadłości, co oznacza że odsetki są nadal naliczane. Może nastąpić również wygaśnięcie niektórych

²⁶ Po ogłoszeniu upadłości zarząd nad upadłym obejmuje syndyk, którego jednym z pierwszych i kluczowych obowiązków jest: przeprowadzenie spisu inwentarza, oszacowanie wartości całego majątku będącego częścią masy upadłości, sporządzenie planu likwidacyjnego oraz sprawozdania finansowego.

umów lub ich wypowiedzenie²⁷. W spółkach działających w upadłości podstawowym aktem prawnym określającym obowiązki sprawozdawcze jest ustawa o rachunkowości, ale obowiązki te zostały określone również w prawie upadłościowym. Sprawozdanie finansowe w upadłości nie podlega zatwierdzeniu i obligatoryjnemu badaniu przez biegłego rewidenta i dlatego musi ono się składać tylko z: bilansu, rachunku zysków i strat oraz informacji dodatkowej. Jednostka bez względu na wielkość nie ma obowiązku sporządzania zestawienia zmian w kapitale własnym i rachunku przepływów pieniężnych²⁸. Syndyk jest odpowiedzialny za sporządzenie sprawozdania finansowego, co nie jest jednoznaczne z tym, że on sam musi je fizycznie sporządzić.

Podsumowanie

Występowanie ryzyka stanowi nieodłączną część inwestowania. Nawet bardzo dobrze działające przedsiębiorstwa może dotknąć kryzys. Związane jest to bardzo często z tym, że jednostki zbyt późno zauważają pogarszającą się sytuację w przedsiębiorstwie a nawet gdy zobaczą ją, stosunkowo wcześniej to nie podejmują radykalnych działań aby jej zapobiec. Z wielu źródeł wynika, że wcześniej wykryte symptomy kryzysu mogą zapobiec upadłości. W rozdziale przedstawiono kolejne cykle życia przedsiębiorstwa, które bardzo często są uosabiane z cyklem życia organizmów żywych, ponieważ tak jak one mają fazę wzrostu, dojrzałości, a na końcu fazę upadku. Przedstawione zostały także kolejne etapy kryzysu wraz z charakterystycznymi dla nich symptomami, które jednostka powinna zauważyć, aby móc zapobiec upadłości. Na szczególną uwagę zasługują przyczyny kryzysu, które zostały podzielone na zewnętrzne i wewnętrzne. Z przeprowadzonych rozważań wynika, że podstawowymi przyczynami upadłości są wahania popytu i podaży na niektóre wyroby i usługi, duża konkurencja, kryzys polityczno- gospodarczy na świecie lub w regionie.

²⁷ R. Adamus, *Przedsiębiorstwo upadłego w upadłości likwidacyjnej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 38; W. Ketner, A. Rzetelska, *Prawo cywilne i handlowe w zarysie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 192-195.

²⁸ S. Jędrzejewski., N. Pyrka, N. Ronowska, *Potrzeby małych i średnich przedsiębiorstw...*, op. cit., s. 93-94.

Trudno jest jednoznacznie stwierdzić, czy powodem upadłości są częściej czynniki zewnętrzne, czy wewnętrzne, jednak można stwierdzić, że skutki upadłości mają duże znaczenie w stosunku nie tylko co do osoby dłużnika ale również w stosunku do jego majątku i zobowiązań. Podsumowując rozważania, należałoby się zastanowić nad tym, czy przedsiębiorstwa nie powinny częściej wykorzystywać nowoczesnych modeli ostrzegania, a nie korzystać głównie z danych finansowych. Dane finansowe są bardzo cennym źródłem wiedzy dla jednostki, ale często nie są zauważane konflikty między pracownikami, zmniejszony popyt na dany produkt czy chociażby słaba kondycja podmiotów współpracujących.

Bibliografia

- Adamus R., *Przedsiębiorstwo upadłego w upadłości likwidacyjnej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Brzezina W., *Ważniejsze wydarzenia w historii rachunkowości jako bilans otwarcia następnego tysiąclecia*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej”, t. 46, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 1998.
- Fedek Z., Pudło E., *Rachunkowość w okresie likwidacji spółek handlowych*, [w:] *Likwidacja i upadłość podmiotów gospodarczych – aspekty bilansowe i podatkowe*, Wydawnictwo Rachunkowość, M. Brzezińska i in., Warszawa 2016.
- Gittus S., *Sprawdź kondycję swojej firmy*, Signum, Kraków 1996.
- Gurgul S., *Kryzys, droga do upadłości*, www.esyndyk.pl [dostęp: 7.05.2018].
- Hadasik D., *Upadłość przedsiębiorstw w Polsce i metody jej prognozowania*, Zeszyt 153, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1998.
- Jędrzejewski S., *Firma w upadłości – rozwiązania prawne i sprawozdawcze*, Biblioteka księgowego nr 12, Warszawa 2012.
- Jędrzejewski S., *Geneza i istota systemu rachunkowości*, [w:] *Rachunkowość wczoraj i dziś – wybrane problemy*, S. Jędrzejewski (red.), Wydawnictwo SIZ, Łódź 2017.
- Jędrzejewski S., N. Pyrka, N. Ronowska, *Potrzeby małych i średnich przedsiębiorstw w zakresie informacji finansowych w kolejnych fazach cyklu życia*, Wydawnictwo SIZ, Łódź 2016.
- Jędrzejewski S., *Przedsiębiorstwo w upadłości. Uwarunkowania prawne, wycena, model sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016.
- Ketner W., Rzetelska A., *Prawo cywilne i handlowe w zarysie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Kopczyński P., *Rachunkowość – pismo stowarzyszenia księgowych w Polsce*, Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017.
- Krzywda D., *Biznesowa koncepcja sprawozdania finansowego w dobie kryzysu gospodarczego*, [w:] *Rachunkowość wobec kryzysu gospodarczego*, B. Micherda (red.), Difin, Warszawa 2010.
- Machaczka J., *Zarządzanie rozwojem organizacji. Czynniki, modele, strategia, diagnoza*, PWN, Warszawa-Kraków 1998.
- Slatter S., Lovett D., *Restrukturyzacja firmy. Zarządzanie przedsiębiorstwem w sytuacjach kryzysowych*, WIGPress, Warszawa 2001.
- Sudoł S., *Przedsiębiorstwo. Podstawy nauki o przedsiębiorstwie. Teorie i praktyka zarządzania*, Dom Organizatora, Toruń 2002.
- Szymański W., *Kryzys globalny. Pierwsze przybliżenie*, Difin, Warszawa 2009.

Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2007 r. nr 155, poz. 1095 z późn. zm.).

Zimniewicz K., *Nauka o organizacji i zarządzaniu*, PWN, Warszawa-Poznań 1990, przytoczył T. Korol, B. Prusak, *Upadłość przedsiębiorstw a wykorzystanie sztucznej inteligencji*, W. CeDeWu. PL, Warszawa 2005.

Spis ilustracji

Ilustracja 1. Etapy kryzysu _____ 169

Ilustracja 2. Najczęstsze przyczyny bankructwa polskich przedsiębiorstw _____ 172

Rozdział 12

Modele dyskryminacyjne jako narzędzia ostrzegające przed upadłością przedsiębiorstw – ocena ich skuteczności

Sylwia Zrobek*

Wprowadzenie

Istnieje wiele metod, które diagnozują sytuację przedsiębiorstwa oraz pozwalają na wczesne wykrycie ewentualnych trudności. Najczęściej wykorzystywane do tego celu są modele dyskryminacyjne, ostrzegające przed upadłością przedsiębiorstwa. Zdobycie użytecznych informacji może zmniejszyć ryzyko powstania kryzysu, ale nie zawsze doprowadzi do uniknięcia pogorszenia się sytuacji finansowej. Przedsiębiorstwo przechodzi przez różne fazy cyklu życia, rozpoczynając od narodzin, przez wzrost, dojrzałość, ożywienie, kończąc na fazie upadku. Jego życie uzależnione jest od wielu czynników, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Przebieg i czas trwania poszczególnych faz jest sprawą indywidualną każdego przedsiębiorstwa. Stworzono szereg metod i systemów, które mogą uchronić przedsiębiorstwo przed pogarszającą się sytuacją. Wykorzystywane są do tego systemy wczesnego ostrzegania oraz modele dyskryminacyjne. Należy jednak postawić pytanie, czym właściwie są modele dyskryminacyjne? Na tak postawiony problem można stwierdzić, iż modele dyskryminacyjne służą do prawidłowej klasyfikacji przedsiębiorstw w kontekście zagrożenia upadłością lub bankructwem. Celem rozdziału jest ocena skuteczności wybranych modeli dyskryminacyjnych w predykcji upadłości przedsiębiorstw. Analizie zostały poddane modele: A. Hołdy, E. Mączyńskiej i M. Zawadzkiego, B. Prusaka oraz D. Wierzby.

* Absolwentka kierunku Rachunkowość, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego.

Przedsiębiorstwo i cykle jego życia

„Przedsiębiorstwo stanowi zbiór czynników wytwórczych (zasobów) przyjmujących postać materialną bądź niematerialną, rzeczową, osobową bądź finansową, zgromadzonych w odpowiednich proporcjach i w racjonalny sposób wykorzystywanych celem wytwarzania i sprzedawania dóbr i usług oraz przynoszenia w ten sposób swoim właścicielom wymiernych korzyści finansowych”¹. Pojęcie przedsiębiorstwa często jest utożsamiane z określeniem „firma”, jednakże firma jest jedynie nazwą, pod którą działa przedsiębiorstwo.

Celami podstawowymi przedsiębiorstwa są: maksymalizacja zysku oraz utrzymanie korzystnego przepływu pieniężnego, które zapewniają możliwość kontynuacji działalności².

Ilustracja 1. Fazy cyklu życia przedsiębiorstwa wraz z charakterystyką

Faza cyklu życia przedsiębiorstwa	Charakterystyka
Narodziny	Przedsiębiorstwo próbuje wejść na rynek, walcząc o przetrwanie. Posiada prostą i nieformalną strukturę.
Wzrost	W tej fazie występuje szybki rozwój sprzedaży oraz gromadzenie zasobów efekcie większej skali działania przedsiębiorstwa. Struktura funkcjonalna jest zaplanowana, procedury zaczynają być sformalizowane.
Dojrzałość	Na tym etapie poziom sprzedaży stabilizuje się, poziom innowacji się obniża.
Ożywienie	To etap różnorodności i rozwoju produktów przeznaczonych na różne rynki.
Upadek	Upadek to końcowy etap trwania przedsiębiorstwa. Dochodowość jednostki spada, przedsiębiorstwo nie umie sprostać wyzwaniom.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie T. Gigol, *Kryzys przedsiębiorstwa przywództwo*, Difin, Warszawa 2015, s. 94.

Życie przedsiębiorstwa uzależnione jest od wielu czynników wpływających na jego funkcjonowanie. Wyróżnia się kilka etapów cyklu życia

¹ R. Borowiecki, A. Jaki, J. Kaczmarek, *Metody i procedury wyceny przedsiębiorstw i ich majątku*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 1998, s. 19, cyt. za: J. Lichtarski, *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław 2007, s. 17.

² K. Dobrowolski, *Przedsiębiorstwo zasady działania, funkcjonowanie, rozwój*, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007, s. 39.

przedsiębiorstwa, zaczynając od narodzin, poprzez wzrost, dojrzałość, ożywienie, kończąc na fazie upadku (por. ilustracja 1). Każde przedsiębiorstwo niezależnie od branży lub prowadzonej działalności przechodzi przez wszystkie fazy cyklu życia przedsiębiorstwa. Czas trwania poszczególnych faz jest uzależniony od specyfiki danego przedsiębiorstwa, a jej cykliczność jest przedstawiona w formie cyklu życia organizacji (por. ilustracja 2).

Ilustracja 2. Cykl życia organizacji

Źródło: I. Penc-Pietrzak, *Strategie zarządzania marketingiem*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1999, s. 97.

Poszczególne etapy rozwoju przedsiębiorstwa są uwarunkowane zarówno przez czynniki wewnętrzne jak i zewnętrzne. Każdy podmiot przechodzi przez fazy w sposób indywidualny, w zależności od potrzeb jego otoczenia. Jednocześnie każda faza kończy się kryzysem, a jego pokonanie prowadzi do przejścia przedsiębiorstwa do kolejnej fazy cyklu życia. Wszystko zależy od wczesnego odkrycia przyczyn kryzysu, ich źródeł i podjęcia odpowiednich działań antykryzysowych.

Przyczyny kryzysu w przedsiębiorstwie

Pojęcie kryzysu można rozważać na dwóch płaszczyznach: makroekonomicznej oraz mikroekonomicznej. W ujęciu makroekonomicznym kryzys stanowi jedną z faz cyklu koniunkturalnego oraz jest efektem zmienności tempa wzrostu gospodarczego, natomiast w ujęciu mikroeko-

nomicznym kryzys jest wynikiem nieplanowanych zdarzeń, które mogą zakłócić lub zagrażać przedsiębiorstwu w jego funkcjonowaniu³. Pojawienie się kryzysu w przedsiębiorstwie rodzi dwojakie skutki, o charakterze pozytywnym, wówczas przedsiębiorstwo w obliczu kryzysu może mieć szansę na rozwój poprzez restrukturyzację lub o charakterze negatywnym, prowadzącym do upadłości przedsiębiorstwa⁴. Przed pojawieniem się kryzysu przedsiębiorstwo powinno zauważyć pierwsze oznaki pogarszającej się sytuacji w jednostce (por. tabela 2).

Ilustracja 3. Symptomy pogarszającej się sytuacji przedsiębiorstwa

Symptomy ekonomiczno-finansowe	Pozostałe symptomy
Trudności finansowania bieżącej działalności	Pogarszanie się wizerunku przedsiębiorstwa
Zahamowanie procesów inwestycyjnych	Redukcja zatrudnienia
Pogarszanie się struktury sprzedaży	Konflikty interpersonalne
Zmniejszenie udziału w rynku	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie E. Urbanowska-Sojkin, *Zarządzanie przedsiębiorstwem. Od kryzysu do sukcesu*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1999, s. 17-21.

Przyczyny pogarszającej się kondycji przedsiębiorstw można podzielić na przyczyny wewnętrzne oraz zewnętrzne. Do najważniejszych przyczyn wewnętrznych można zaliczyć „nieefektywne zarządzanie (w tym autokratyzm, zaniedbywanie podstawowej działalności przez kierownictwo, niewystarczające umiejętności menadżerów), nieodpowiednią kontrolę finansową i słabe zarządzanie kapitałem obrotowym”⁵. Przyczyny zewnętrzne mogą wynikać ze zmian w popycie rynkowym, ze środowiska, które otacza przedsiębiorstwo lub z niekorzystnych zmian w cenach towarów. Przyczyny można również podzielić na trzy grupy:

- czynniki sektorowe, do których należą recesja w sektorze, zmiany popytu, innowacje technologiczne, zatory płatnicze,
- czynniki makrooczenia, takie jak: recesja, kursy walut, poziom stóp procentowych, stawki podatków, koszty pracy,

³ J. Kaczmarek, *Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach globalizacji – szanse i zagrożenia*, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014, s. 113.

⁴ Ibidem, s. 115.

⁵ T. Gigol, *Kryzys przedsiębiorstwa przywództwo...*, op. cit., s. 103.

- czynniki wewnątrzorganizacyjne czyli błędna strategia, zła polityka cenowa, złe zarządzanie, częste zmiany na stanowiskach kierowniczych, niska efektywność gospodarowania⁶.

Przyczyny pogarszającej się sytuacji finansowej oraz majątkowej przedsiębiorstwa najczęściej występują wspólnie w jednym czasie oraz wzajemnie się przenikają. Kryzys poprzedzony jest symptomami, które sygnalizują możliwość pojawienia się niekorzystnych nieprawidłowości w funkcjonowaniu przedsiębiorstwa. Rozpoznanie pierwszych oznak kryzysu jest bardzo ważne z punktu widzenia przedsiębiorstwa, gdyż zauważenie symptomów w odpowiednim czasie pomoże zwalczyć przyczynę lub podjąć działania restrukturyzacyjne. Przedsiębiorstwo, aby przewidzieć oraz prawidłowo ocenić swoją sytuację ekonomiczno-finansową może skorzystać z systemów wczesnego ostrzegania przed zagrożeniem.

Systemy wczesnego ostrzegania przed zagrożeniem

System wczesnego ostrzegania jest jednym ze składników procesu oceny sytuacji ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstwa, którego zadaniem jest ujawnienie pogarszającej się kondycji finansowej jednostki gospodarczej przed doprowadzeniem do bankructwa lub ogłoszenia upadłości⁷. „Przewidywanie i zapobieganie bankructwu jest możliwe tylko dzięki wykorzystaniu metod identyfikujących symptomy wskazujące na zagrożenie upadkiem podmiotu gospodarczego z odpowiednio długim wyprzedzeniem w czasie”⁸. System wczesnego ostrzegania musi być systemem skutecznym, wskazującym na zagrożenie niewypłacalnością i upadłością z odpowiednim wyprzedzeniem czasowym, aby jednostka mogła podjąć właściwe działania naprawcze⁹. „System wczesnego ostrzegania, służący do rozróżniania jednostek gospodarczych o nie najlepszej sytuacji ekono-

⁶ A. Zelek, *Zarządzanie kryzysem w przedsiębiorstwie – perspektywa strategiczna*, Orgmasz, Warszawa 2003, s. 56.

⁷ M. Zaleska, *Identyfikacja ryzyka upadłości przedsiębiorstwa i banku systemy wczesnego ostrzegania*, Difin, Warszawa 2002, s. 12.

⁸ T. Korol, *Upadłość przedsiębiorstw a wykorzystanie sztucznej inteligencji*, CeDeWu, Warszawa 2005, s. 82.

⁹ Ibidem, s. 85.

miczno-finansowej od jednostek gospodarczych bez większych problemów ekonomiczno-finansowych, utożsamiany jest często z systemem prognozy upadłości, którego zadaniem jest wykrywanie jednostek gospodarczych zmierzających do upadku¹⁰. System wczesnego ostrzegania powinien ujawniać wszystkie sygnały dotyczące niebezpieczeństwa prowadzącego do kryzysu oraz informować o niepożądanych zdarzeniach. Daje on możliwość kierownictwu do odpowiednio wczesnego reagowania na zachodzące zmiany w otoczeniu przedsiębiorstwa. Modele prognozowania upadłości można podzielić na 3 kategorie: metody statystyczne, miękkich technik obliczeniowych oraz teoretyczne. Do metod statystycznych można zaliczyć:

- modele analizy dyskryminacyjnej,
- modele logitowe,
- modele probitowe,
- modele decyzyjne.

Z kolei do metod miękkich technik obliczeniowych należą sztuczne sieci neuronowe, logika rozmyta, algorytmy genetyczne oraz modele wektorów nośnych. Modele teorii entropii, modele hazardowe oraz modele ryzyka kredytowego zaliczane są do kategorii metod teoretycznych.

Analiza dyskryminacyjna

Pierwsze oznaki kryzysu przedsiębiorstwa mogą występować długo przed ogłoszeniem upadłości lub bankructwem przedsiębiorstw. Wiele sygnałów docierających do jednostki może informować o pogarszającej się sytuacji. Sygnały te mogą być ujawniane poprzez przeprowadzenie analizy dyskryminacyjnej jednak dobór jej odpowiedniej metody zależy od sektora oraz specyfiki działalności jednostki. W takiej analizie należy brać pod uwagę przede wszystkim wielkość przedsiębiorstwa, formę prawną, zasięg działalności, zakres prowadzonej ewidencji przychodów i kosztów, formę własności oraz branżę działania jednostki. W analizie dyskryminacyjnej wyróżnia się wiele metod, które umożliwiają prognozowanie trudności finansowych. Jedną z uznanych metod analizy dyskryminacyjnej jest ba-

¹⁰ M. Zaleska, *Identyfikacja...*, op. cit., s. 12.

danie zagrożenia powstania niewypłacalności za pomocą modeli dyskryminacyjnych, które pozwalają ocenić kondycję finansową i majątkową przedsiębiorstwa oraz ocenić jednostkę w kontekście zagrożenia upadłością lub bankructwem. Modele te są oparte na modelach ekonometrycznych, które opierają się na wybranych wskaźnikach finansowych. W grupie tych modeli wyróżnia się modele jednowymiarowe i wielowymiarowe. W modelach jednowymiarowych „dokonywana jest klasyfikacja obiektów na podstawie wartości jednej zmiennej. Natomiast wielowymiarowa analiza dyskryminacyjna umożliwia rozwiązanie problemu klasyfikacyjnego, badany obiekt charakteryzowany jest przez wiele atrybutów”¹¹. Modele dyskryminacyjne mają wiele zalet, jak i również wad (por ilustracja 4).

Ilustracja 4. Zalety oraz wady stosowania modeli dyskryminacyjnych

Zalety	Wady
Brak subiektywizmu - wszystkie czynniki są mierzalne, a ich dobór jest weryfikowany statystycznie	Brak ujęcia dynamicznego - raz oszacowana funkcja nie jest narzędziem skutecznym na długie lata
Wysoka skuteczność	Konieczność istnienia odmiennych systemów dla różnych branż
Zmniejszenie kosztów analiz	Potrzeba istnienia odmiennych systemów dla różnych krajów lub dla przedsiębiorstw prowadzących różną sprawozdawczość
Ograniczenie liczby wskaźników do najistotniejszych, głównie do jednego wskaźnika globalnego	Oparcie analizy na danych historycznych, z przeszłości

Źródło: Opracowanie własne na podstawie A. Ptak Chmielewska, *Niepewność funkcjonowania przedsiębiorstw, bankructwa, restrukturyzacja, likwidacja*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2014, s. 44.

Do podstawowych zalet można zaliczyć ich wysoką skuteczność, łatwość w użyciu oraz zmniejszenie kosztów analizy kondycji finansowej przedsiębiorstwa. Do podstawowych wad można zaliczyć to, że: wszystkie analizy są oparte na danych historycznych, nie posiadają ujęcia dynamicz-

¹¹ M. Ciszewska, *Upadłości, bankructwa i naprawa przedsiębiorstw*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2013, s. 182.

nego, co prowadzi do tego, że wybrany model nie będzie narzędziem skutecznym na długie lata.

Ocena skuteczności modeli wczesnego ostrzegania

Na przedmiot niniejszej oceny skuteczności modeli składają się cztery wielowymiarowe modele dyskryminacyjne. Pierwszy model dyskryminacyjny będący przedmiotem badań został opracowany przez A. Hołdę, który zbudował model na podstawie próby 80 przedsiębiorstw. Wybrano 40 przedsiębiorstw, które zbankrutowały oraz takie, które pozostały wypłacalne w latach 1993-1996¹². Jednostki prowadziły działalność w branży klasyfikowanej przez Europejską Klasyfikację Działalności w grupach 4500-7400. Funkcja dyskryminacyjna przyjęta następującą postać:

$$Z = 0,605 + 0,681 \times X_1 - 0,0196 \times X_2 + 0,00969 \times X_3 + 0,000672 \times X_4 + 0,157 \times X_5$$

gdzie:

X_1 – aktywa obrotowe / zobowiązania krótkoterminowe

X_2 – zobowiązania ogółem / aktywa ogółem

X_3 – wynik netto / przeciętny stan aktywów ogółem

X_4 – przeciętny stan zobowiązań krótkoterminowych / (koszty działalności operacyjnej – pozostałe koszty operacyjne)

X_5 – przychody ze sprzedaży / przeciętny stan aktywów ogółem

Wartość graniczną tego modelu ustalono na poziomie 0,0. Przedsiębiorstwa, których funkcja dyskryminacyjna przyjmowała wartość mniejszą od 0 były kwalifikowane do grupy bankrutów, a powyżej 0 były jednostkami, którym nie grozi bankructwo.

Kolejnym testowanym modelem dyskryminacyjnym jest model zaproponowany przez E. Mączyńską i M. Zawadzkiego. E. Mączyńska stworzyła 7 modeli, których podstawą jest zróżnicowana liczba wskaźników finansowych (od 4 do 12) dla różnych grup przedsiębiorstw. Do próby modelu wykorzystano 80 spółek notowanych na GPW¹³. Punkt graniczny wynosi 0. Opracowana przez nich funkcja przyjęta następującą postać:

$$Z = 9,498 \times X_1 + 3,566 \times X_2 + 2,903 \times X_3 + 0,452 \times X_4 - 1,498$$

¹² R. Jagiełło, *Analiza dyskryminacyjna i regresja logistyczna w procesie oceny zdolności kredytowej przedsiębiorstw*, NBP, Warszawa 2013, s. 41.

¹³ GPW – Giełda Papierów Wartościowych.

gdzie:

X_1 – wynik operacyjny / aktywa

X_2 – kapitał własny / aktywa

X_3 – (wynik netto + amortyzacja) / zobowiązania ogółem

X_4 – aktywa obrotowe / zobowiązania krótkoterminowe

Trzecim omawianym modelem dyskryminacyjnym jest model skonstruowany przez B. Prusaka. Oszacował on dwie funkcje dyskryminacyjne, z których jedna pozwala na predykcje bankructwa z rocznym wyprzedzeniem, a druga na dwa lata przed pojawieniem się złej kondycji przedsiębiorstwa. Autor swoje badanie przeprowadzał na zbiorze danych, podzielonych na próbę uczącą się i testową. Do próby uczącej się należało 40 przedsiębiorstw, które znajdowały się w dobrej kondycji oraz 40 przedsiębiorstw zagrożonych bankructwem, natomiast do próby testowej zaliczono 39 przedsiębiorstw upadłych oraz 39 przedsiębiorstw niezagrożonych bankructwem. Model dyskryminacyjny, który ostrzega przed pogarszającą się sytuacją z rocznym wyprzedzeniem wyrażony jest w postaci:

$$Y = 6,5245 \times X_1 + 0,1480 \times X_2 + 0,4061 \times X_3 + 2,1754 \times X_4 - 1,5685$$

gdzie:

X_1 – wynik z działalności operacyjnej / wartość średnia sumy bilansowej

X_2 – koszty operacyjne (bez pozostałych kosztów operacyjnych) / wartość średnia zobowiązań krótkoterminowych (bez funduszy specjalnych oraz krótkoterminowych zobowiązań finansowych)

X_3 – aktywa obrotowe / zobowiązania krótkoterminowe

X_4 – wynik z działalności operacyjnej / przychody netto ze sprzedaży

Dla tego modelu punkt graniczny został ustalony na poziomie $-0,13$. Gdy oszacowana wartość będzie niższa bądź równa $-0,13$, to wskazuje to na przedsiębiorstwo, które jest zagrożone upadłością w perspektywie roku.

Kolejnym modelem dyskryminacyjnym jest model opracowany przez D. Wierzbę. Do opracowania funkcji dyskryminacyjnej wykorzystał dane pochodzące z 24 przedsiębiorstw, które były zagrożone upadkiem oraz z 24 jednostek o dobrej kondycji finansowej. Model dyskryminacyjny został przedstawiony za pomocą funkcji:

$$Y = 3,26 \times X_1 + 2,16 \times X_2 + 0,3 \times X_3 + 0,69 \times X_4$$

gdzie:

X_1 – (zysk z działalności operacyjnej – amortyzacja) / aktywa ogółem

X_2 – (zysk z działalności operacyjnej – amortyzacja) / sprzedaż produktów

X_3 – aktywa obrotowe / zobowiązania całkowite

X_4 – kapitał obrotowy / aktywa ogółem

Spółki, dla których obliczone wartości funkcji są ujemne, są zagrożone upadłością.

Ocena skuteczności wybranych modeli została dokonana na przykładzie dwóch przedsiębiorstw. Dane do obliczania funkcji dyskryminacyjnych zostały zaczerpnięte ze sprawozdań finansowych tych jednostek. Przedsiębiorstwo pierwsze to spółka z ograniczoną odpowiedzialnością o produkcyjnym profilu działalności. Przedmiotem działalności była realizacja projektów budowlanych związanych ze wznoszeniem budynków. Pozostała działalność była związana z budową dróg i autostrad, rurociągów przemysłowych i sieci rozdzielczych, budową linii telekomunikacyjnych i elektroenergetycznych, budową pozostałych obiektów inżynierii lądowej i wodnej. Spółka zajmowała się ponadto wykonywaniem instalacji budowlanych, konstrukcji i pokryć dachowych, instalacji wodno-kanalizacyjnych, ciepłych, elektrycznych, gazowych i klimatyzacyjnych. Upadłość przedsiębiorstwa została ogłoszona w 2012r. Skuteczność wybranych modeli dyskryminacyjnych została przedstawiona w ilustracji 5.

Ilustracja 5. Ocena skuteczności modeli wczesnego ostrzegania na przykładzie przedsiębiorstwa 1

<i>Przedsiębiorstwo 1</i>				
Rok	A. Hołda	E. Mączyńska, M. Zawadzki	B. Prusak	D. Wierzba
2008	1,42	-1,22	-1,97	-0,33
2009	1,71	-6,18	-3,32	-1,49
2010	1,7	-0,1	-0,71	0,5
2011	1,64	-3,12	-2,01	-0,38

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania finansowego.

Weryfikacja przedstawionych modeli w przedsiębiorstwie 1 pozwala stwierdzić, że tylko 2 modele (E. Mączyńskiej i M. Zawadzkiego oraz B. Prusaka) trafnie sklasyfikowały spółkę do zagrożonych upadłością. Mo-

del D. Wierzby tylko w trzecim roku nie wskazywał na zagrożenie upadłością. Natomiast model A. Hołdy nie sprawdził się w tym przedsiębiorstwie, ocena jego skuteczności nie wskazuje na zagrożenie upadłością.

Przedsiębiorstwo 2 to również spółka z ograniczoną odpowiedzialnością o produkcyjnym profilu działalności. Przedmiotem działalności spółki była produkcja pozostałych wyrobów z tworzyw sztucznych. Przedmiotem pozostałej działalności spółki była naprawa i konserwacja maszyn, pozostałego sprzętu i wyposażenia, sprzedaż hurtowa komputerów, obrabiarek, pozostałych półproduktów, wynajem i zarządzanie nieruchomościami. Upadłość przedsiębiorstwa została ogłoszona w 2014 roku. Ocena skuteczności modeli dyskryminacyjnych przedsiębiorstwa 2 została przedstawiona w ilustracji 6.

Ocena skuteczności modeli dyskryminacyjnych na przykładzie drugiego przedsiębiorstwa wykazała, że model opracowany przez E. Mączyńską oraz M. Zawadzkiego sprawdził się rok przed ogłoszeniem upadłości. Z kolei model B. Prusaka wykazał zagrożenie bankructwem na 2 lata przed ogłoszeniem upadłości przedsiębiorstwa. Według modelu A. Hołdy nie ma potrzeby klasyfikacji przedsiębiorstwa jako zagrożonego upadłością.

Ilustracja 6. Ocena skuteczności modeli wczesnego ostrzegania na przykładzie przedsiębiorstwa 2

<i>Przedsiębiorstwo 2</i>				
Rok	A. Hołda	E. Mączyńska, M. Zawadzki	B. Prusak	D. Wierzba
2010	1,59	5,71	1,84	1,48
2011	1,76	3,27	0,92	1,37
2012	2,42	1,78	-0,35	0,4
2013	1,21	-1,28	-2,32	-0,97

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania finansowego z 2011r.

W analizowanych przedsiębiorstwach najbardziej skuteczny okazał się model E. Mączyńskiej i M. Zawadzkiego oraz model B. Prusaka. Ze względu na to, że systemy wczesnego ostrzegania nie zawsze wykazują się wysoką skutecznością, istnieje ich ciągła potrzeba doskonalenia i ulepszania.

Podsumowanie

Systemy wczesnego ostrzegania oraz modele dyskryminacyjne mają ogromne znaczenie dla dalszego funkcjonowania przedsiębiorstwa. Pozwalają one przewidzieć sytuację, która będzie miała niekorzystny wpływ na działalność jednostki, prowadząc do upadłości. Nadmiar informacji oraz zbyt mocno rozbudowane systemy mogą zostać źle ocenione. Wynika z tego, że pomimo użyteczności modeli dyskryminacyjnych nie zawsze uda się uniknąć kryzysowej sytuacji. Jednakże zastosowanie modeli dyskryminacyjnych zwiększa szanse na uratowanie przedsiębiorstwa przed upadkiem. W rozdziale zostały omówione wybrane wielowymiarowe modele dyskryminacyjne, które mogą być wykorzystywane nie tylko do predykcji bankructwa czy upadłości, ale również do oceny ogólnej kondycji finansowej przedsiębiorstwa.

Bibliografia

- Borowiecki R., Jaki A., Kaczmarek J., *Metody i procedury wyceny przedsiębiorstw i ich majątku*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 1998.
- Ciszewska M., *Upadłości, bankructwa i naprawa przedsiębiorstw*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2013.
- Dobrowolski K., *Przedsiębiorstwo zasady działania, funkcjonowanie, rozwój*, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007.
- Gigol T., *Kryzys przedsiębiorstwa przywództwo*, Difin, Warszawa 2015.
- Gołębiowski G., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2016.
- Jagiello R., *Analiza dyskryminacyjna i regresja logistyczna w procesie oceny zdolności kredytowej przedsiębiorstw*, NBP, Warszawa 2013.
- Kaczmarek J., *Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach globalizacji – szanse i zagrożenia*, Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014.
- Korol T., *Upadłość przedsiębiorstw a wykorzystanie sztucznej inteligencji*, CeDeWu, Warszawa 2005.
- Penc-Pietrzak I., *Strategie zarządzania marketingiem*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1999.
- Ptak Chmielewska A., *Niepewność funkcjonowania przedsiębiorstw, bankructwa, restrukturyzacja, likwidacja*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2014.
- Urbanowska-Sojkin E., *Zarządzanie przedsiębiorstwem. Od kryzysu do sukcesu*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1999.
- Zaleska M., *Identyfikacja ryzyka upadłości przedsiębiorstwa i banku systemu wczesnego ostrzegania*, Difin, Warszawa 2002.
- Zelek A., *Zarządzanie kryzysem w przedsiębiorstwie – perspektywa strategiczna*, Orgmasz, Warszawa 2003.

Spis Ilustracji

<i>Ilustracja 1. Fazy cyklu życia przedsiębiorstwa wraz z charakterystyką</i>	182
<i>Ilustracja 2. Cykl życia organizacji</i>	183
<i>Ilustracja 3. Symptomy pogarszającej się sytuacji przedsiębiorstwa</i>	184
<i>Ilustracja 4. Zalety oraz wady stosowania modeli dyskryminacyjnych</i>	187
<i>Ilustracja 5. Ocena skuteczności modeli wczesnego ostrzegania na przykładzie przedsiębiorstwa 1</i>	190
<i>Ilustracja 6. Ocena skuteczności modeli wczesnego ostrzegania na przykładzie przedsiębiorstwa 2</i>	191

Zakończenie

Rachunkowość ze względu na swoją wszechstronność, której część została przedstawiona w kolejnych rozdziałach, nie posiada jednolitej definicji. Choć początkowo służyła ona do ewidencji operacji gospodarczych oraz wspomaganiu ludzkiej pamięci, to jednak od początku istnienia jej kluczową rolą było dostarczanie informacji.

W pierwszej części opracowania przybliżono i określono rozwój elementów sprawozdania finansowego w ujęciu historycznym oraz zakres zmian prezentowanych informacji. Zaprezentowano również genezę i ewolucję rachunkowości.

Druga część monografii pozwala zapoznać się z zasadami funkcjonowania rachunkowości w szczególnych przypadkach oraz jednostkach gospodarczych, które ze względu na specyficzną działalność od systemu rachunkowości oczekują szczególnych informacji. Autorzy zaprezentowali elastyczność rachunkowości opisując działalność wspólnot mieszkaniowych, spółdzielni mieszkaniowych, jednostek budżetowych oraz specyficznego jej wykorzystania w przypadku upadłości jednostki i problemu ujęcia kapitału ludzkiego w sprawozdaniu finansowym.

Rozważania przeprowadzone w kolejnych rozdziałach pozwoliły osiągnąć cel monografii, którym było zaprezentowanie rachunkowości jako wszechstronnego systemu generującego wartość informacyjną sprawozdań finansowych oraz dającego możliwość wykorzystania w specyficznych jednostkach gospodarczych i szczególnych sytuacjach. Niniejsze opracowanie, ze względu na swój charakter, jest bardzo dobrym źródłem informacji dla osób interesujących się przedstawioną tematyką.

Rachunkowość uznawana jest za najbardziej rozbudowany system informacyjny podmiotu gospodarczego. Choć współczesna forma i rozumienie rachunkowości pod wpływem zmian gospodarczych i rozwoju przedsiębiorczości ciągle rozwija się i przekształca, to obecnie nadal największe znaczenie przypisuje się jej funkcji informacyjnej.

Rozważania przeprowadzone w monografii pozwoliły osiągnąć jej cel, którym jest zaprezentowanie rachunkowości jako wszechstronnego systemu generującego wartość informacyjną sprawozdań finansowych oraz dającego możliwość wykorzystania w specyficznych jednostkach gospodarczych i szczególnych sytuacjach. Niniejsze opracowanie, ze względu na swój charakter, jest bardzo dobrym źródłem informacji dla osób interesujących się rachunkowością.

